

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА

Інформаційно-методичний вісник психологічної служби системи освіти
Дніпропетровщини

№ 11, вересень 2019

ЧИТАЙТЕ У НОМЕРІ:

Про результати діяльності
психологічної служби системи
освіти Дніпропетровщини
у 2018-2019 навчальному році

* * *

Про пріоритетні напрями
роботи психологічної
служби у системі освіти
Дніпропетровщини на
2019-2020н.р.

* * *

Обласні навчально-методичні
заходи у 2019-2020 навчальному
році

* * *

Про типову документацію
працівників психологічної служби
у системі освіти України

* * *

Методичні рекомендації
щодо подання методичних
розробок для присвоєння звання
«практичний психолог-методист»
та вимоги до їх оформлення

* * *

Методичні розробки практичних психологів

Авторський колектив:

Мушинський В.П., керівник психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області, практичний психолог-методист;

Савельєва Н.В., завідувачка Дніпропетровським обласним навчально-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, практичний психолог-методист;

Знанецька І.В., методист Дніпропетровського обласного навчально-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, практичний психолог

Васильковська С.І., директор Дніпропетровського обласного методичного ресурсного центру, вчитель-методист.

Психологічна служба. Інформаційно-методичний вісник психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини, № 11, вересень 2019

До першої частини збірника увійшли інформаційно-аналітичні матеріали.

До другої частини збірника включені нормативно-правові документи, що регулюють діяльність психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області.

До третьої частини – тези методичних розробок практичних психологів, яким встановлено вищу кваліфікаційну категорію та присвоєно педагогічне звання «практичний психолог-методист» за результатами атестації 2019 року.

Збірник адресовано керівникам районних та міських управлінь, відділів освіти, методистам рай/міськ/во з психологічної служби, практичним психологам і соціальним педагогам навчальних закладів.

З М І С Т

Частина I. Інформаційно-аналітичні матеріали

- Аналіз результатів діяльності психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини у 2018-2019 н. р. 3
- Обласні навчально-методичні заходи у 2019-2020 навчальному році. 11

Частина II. Нормативно-правові документи

- Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби в системі освіти Дніпропетровської області на 2019\2020 навчальний рік (лист департаменту освіти і науки Дніпропетровської облдержадміністрації №4846/0/211-19 від 20.08.2019) 13
- Про типову документацію працівників психологічної служби системи освіти України (лист МОН № 4844/0/211-19 від 20.08.2019). 23
- Про перелік діагностичних методик щодо виявлення та протидії домашньому насильству відносно дітей лист МОН № 1/9-656 від 30.10.2018р). 26
- Методичні рекомендації щодо подання методичних розробок для присвоєння звання «практичний психолог-методист» та вимоги до їх оформлення 29
- Алгоритм роботи практичного психолога і соціального педагога освіти

Частина III. Методичні розробки

- *Румянцева О.В.* Казка як метод профілактики шкільної дезадаптації першокласників 31
- *Третьяк С.В.* Впровадження програми психосоціальної підтримки в рамках проекту «Комплексна психосоціальна допомога дітям, підліткам та родинам, що постраждали в наслідок конфлікту в Україні» у Дніпропетровській області 34
- *Заячук О.В.* Інтелектуальні і творчі тренінги як фактор адаптації обдарованих учнів до соціальних змін 39
- *Вахняніна Л.М.* Комплекс індивідуальних корекційних занять з учнями, які скоїли злочин (крадіжку) 43
- *Забара Ю.П.* Подолання страхів та тривожності за допомогою арт-терапії. 49
- *Кармазіна К.А.* Психологічний супровід становлення професійної компетентності психологів-початківців. 51
- *Мельникова О.А.* Програма розвиваючих занять «Скринька чеснот» 56

До картотеки практичного психолога освіти

- Алгоритм дій практичного психолога в разі виявлення жорстокого поводження з дитиною 61
- Алгоритм роботи з дітьми, які потребують підвищеної педагогічної уваги
- Корисні веб-ресурси

ЧАСТИНА I. Інформаційно-аналітичні матеріали

Аналіз результатів діяльності психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини у 2018-2019 н.р.

1. Про забезпечення навчальних закладів практичними психологами і соціальними педагогами

До складу психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини входять:

21 районна психологічна служба, 13 міських психологічних служб, 54 психологічних служби об'єднаних територіальних громад (ОТГ), психологічна служба ПТО, психологічна служба ВУЗів I-IV рівнів акредитації та психологічна служба спеціальних закладів освіти обласного підпорядкування.

Діяльність психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області у 2018-2019 навчальному році була спрямована на реалізацію таких напрямів роботи, як:

1. Забезпечення в межах компетенції своєчасне виконання Плану заходів МОН України щодо розвитку психологічної служби системи освіти України на період до 2020 року (Наказ МОН України від 08.08.2017 № 1127).

2. Проведення III етапу експериментальної роботи спільно з Українським НМЦ практичної психології і соціальної роботи за темою: «Особливості організаційно-методичного супроводу діяльності психологічної служби системи освіти в умовах децентралізації».

3. Організація та проведення Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі», в тому числі моніторингових досліджень;

4. Сертифікація, паспортизація та моніторинг діяльності районних/міських/ОТГ психологічних служб з метою підвищення ефективності психологічного і соціально-педагогічного супроводу освітнього процесу.

5. Реалізація завдань IV етапу обласного науково-методичного проекту «Освітні стратегії соціалізації особистості громадянського суспільства».

6. Розробка циклічної моделі діяльності психологічної служби.

7. Проведення обласних навчально-методичних заходів, зокрема Дня психологічного здоров'я, Дня практичної психології та Тижня психології в закладах освіти.

Крім того, працівники психологічної служби продовжували надавати психологічну допомогу дітям та сім'ям, які опинилися в складних життєвих обставинах внаслідок бойових дій у Донецькій і Луганській областях та анексії Криму.

У 2018-2019 н. р. зменшився кількісний склад обласної психологічної служби у порівнянні з минулим навчальним роком - з 1494 на 1421 фахівця, ще сталося за рахунок скорочення закладів освіти у містах, районах та ОТГ області (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Динаміка чисельності практичних психологів і соціальних педагогів

Навчальний рік	Загальна кількість	К-сть практичних психологів	К-сть соціальних педагогів
2007 - 2008	980	742	240
2008 - 2009	1093	804	289
2009 - 2010	1170	841	329
2010 - 2011	1304	916	388
2011 - 2012	1323	933	390
2012 - 2013	1463	1012	451
2013 - 2014	1467	1033	434
2014 - 2015	1443	1006	437
2015 - 2016	1503	1037	466
2016 - 2017	1524	1039	485
2017 - 2018	1494	1055	395
2018 - 2019	1421	1021	400

Значна кількість практичних психологів та соціальних педагогів - 933 фахівці - зосереджена у містах, зокрема у м. Кривому Розі – 368, м. Дніпрі - 237, м. Кам'янське - 132. У сільських районах та ОТГ таких фахівців значно менше – 299 спеціалістів. (див. таблицю 2).

Таблиця 2

**Кадрове забезпечення психологічної служби системи освіти
Дніпропетровської області у 2018 – 2019 навчальному році**

№	Місто, район, ОТГ	Загальна кількість фахівців	Кількість практичних психологів	Кількість соціальних педагогів	Методист рай/міськ/во
1	Вільногірськ	9	8	0	1
2	Дніпро	238	227	10	1
3	Кам'янське	133	78	54	1
4	Жовті Води	23	16	6	1
5	Кривий Ріг	369	237	131	1
6	Марганець	19	16	2	1
7	Нікополь	31	30	0	1
8	Новомосковськ	27	17	9	1
9	Покров	16	12	3	1
10	Павлоград	48	27	20	1
11	Першотравенськ	9	8	0	1
12	Синельникове	14	6	7	1
13	Тернівка	10	4	5	1
	Всього по містах:	946	686	247	13
14	Апостолівська ОТГ	8	4	3	1
15	Нивотрудівська ОТГ	0	0	0	0
16	Грушівська ОТГ	6	4	1	1
17	Зеленодольська ОТГ	11	8	2	1
18	Васильківський р-н				
19	Васильківська ОТГ	8	7	0	1
20	Миколаївська ОТГ				
21	Верхньодніпровський р-н	16	6	9	1
22	Верхньодніпровська ОТГ	8	6	2	0
23	Дніпровський р-н	12	10	2	0
24	Слобожанська ОТГ	11	6	5	0
25	Сурсько-Литовська ОТГ	2	2	0	0
26	Новоалександрівська ОТГ	4	2	2	0
27	Криворізький р-н	22	7	14	1
28	Божедарівська ОТГ	1	1	0	0
29	Аулівська ОТГ				
30	Криничанський р-н	14	4	9	1
31	Магдалинівський р-н	9	7	1	1
32	Межівська ОТГ	5	4	0	1
33	Новопавлівська ОТГ	2	1	0	1
34	Межівський р-н	2	1	0	1
35	Чкалівська ОТГ				
36	Червоногригорівська ОТГ				
37	Лошкарівська ОТГ	8	8	0	0
38	Першотравневська ОТГ				
39	Нікопольський р-н				
40	Новомосковський р-н	8	6	1	1
41	Перещепинська ОТГ	9	5	3	1
42	Піщанська ОТГ	7	5	1	1
43	Павлоградський р-н	2	2	0	0
44	Троїцька ОТГ	5	2	2	1
45	Богданівська ОТГ	12	8	3	1
46	Межиріцька ОТГ	5	2	2	1
47	Вербківська ОТГ	5	2	2	1
48	Петриківська ОТГ	4	4	0	0
49	Петриківський р-н	10	9	0	1
50	Петропавлівський р-н	5	4	0	1
51	Миколаївська ОТГ	5	4	0	1

52	Покровська ОТГ	9	4	4	1
53	Маломихайлівська ОТГ	3	2	0	1
54	Великомихайлівська ОТГ	3	2	0	1
55	Покровський р-н	4	3	0	1
56	П'ятихатський р-н	7	6	0	1
57	Вишнівська ОТГ	0	0	0	0
58	Саксаганська ОТГ	0	0	0	0
59	Лихівська ОТГ	2	2	0	0
60	Роздорська ОТГ	2	2	0	0
61	Славгородська ОТГ	3	2	1	0
62	Іларіонівська ОТГ	2	0	2	0
63	Зайцівська ОТГ	4	3	1	0
64	Раївська ОТГ	4	2	1	1
65	Синельниковський р-н	2	0	2	0
66	Солонянський р-н	7	6	0	1
67	Солонянська ОТГ	4	2	1	1
68	Новопокровська ОТГ	2	2	0	0
69	Єлизарівська ОТГ	0	0	0	0
70	Софіївський р-н	2	2	0	0
71	Софіївська ОТГ	7	6	0	1
72	Девладівська ОТГ	0	0	0	0
73	Вакулівська ОТГ	3	2	0	1
74	Мирівська ОТГ	1	1	0	0
75	Томаківська ОТГ	7	6	0	1
76	Томаківський р-н	4	2	2	0
77	Ляшківська ОТГ	1	1	0	0
78	Могилівська ОТГ	2	2	0	0
79	Царичанська ОТГ	4	3	0	1
80	Царичанський р-н	1	1	0	0
81	Широківський р-н	0	0	0	0
82	Гречаноподівська ОТГ	0	0	0	0
83	Широківська ОТГ	3	3	0	0
84	Карпівська ОТГ	3	1	1	1
85	Новолатівська ОТГ	0	0	0	0
86	Варварівська ОТГ	4	3	0	1
87	Юр'ївська ОТГ	8	7	1	0
88	Юр'ївський р-н				
	Всього по районах:	334	219	80	35
89	Заклади обласного підпорядкування	62	37	25	0
90	ПТНЗ	76	43	32	1
91	ВНЗ I-II рівнів акредитації	52	36	16	0
	Всього по області:	1470	1021	400	49

Слід також зазначити, що у 2018-2019 н. р. дещо збільшився показник забезпечення навчальних закладів ставками практичних психологів і соціальних педагогів. Відповідно до нормативної потреби заклади освіти Дніпропетровської області забезпечені на 56% ставками практичних психологів і соціальних педагогів (станом на 01.07.2019 р.). У минулому навчальному році цей показник дорівнював 54 %.

Міські навчальні заклади забезпечені працівниками психологічної служби на 66% (66% у минулому н.р.), сільські заклади освіти – на 33% (32% у минулому н.р.), заклади обласного підпорядкування – на 85% (77% у м.н.р.), ПТНЗ – на 73.5% (31% у м.н.р.), ВНЗ I-II рівнів акредитації – на 42% (41% у м.н.р.).

Найкращі показники у психологічних служб м. Кривого Рогу – 98.5%, м. Покрову – 84%, м. Кам'янського – 77%, м. Вільногірська – 74%; м. Жовті Води – 64 %, м. Новомосковська – 64%,

серед сільських районів - у психологічних служб Апостолівської ОТГ – 100%, Богданівської ОТГ – 100%, Слобожанської ОТГ – 95.5%, Вербківської ОТГ – 93%, Томаківської ОТГ – 89%, Томаківського р-ну – 80%, Криворізького р-ну – 68%, Сурсько-Литовської ОТГ – 67%, Верхньодніпровської ОТГ – 67%, Троїцької ОТГ – 67%.

(див. таблицю 3).

**Забезпечення навчальних закладів ставками
практичних психологів і соціальних педагогів у 2018-2019 н.р.**

№	Місто, район, ОТГ	К-сть НЗ	Наявних ставок	Нормативна потреба	Дефіцит	Забезпечено потребу
1	Вільногірськ	10	8,5	11,5	3	74 %
2	Дніпро	352	202	413,25	211,25	49 %
3	Кам'янське	89	112,75	147	34,25	77 %
4	Жовті Води	25	20,25	31,5	11,25	64 %
5	Кривий Ріг	291	302,25	306,75	4,5	98.5 %
6	Марганець	23	13,5	33	19,5	41 %
7	Нікополь	59	28	63,5	35,5	44 %
8	Новомосковськ	31	19,25	30	10,75	64 %
9	Покров	14	14,75	17,5	2,75	84 %
10	Павлоград	44	35	66,25	31,25	53 %
11	Першотравенськ	13	7,5	20	12,5	37.5 %
12	Синельникове	19	9,25	16,75	7,5	55 %
13	Тернівка	13	8,5	21	12,5	40.5 %
	Всього по містах:	983	781,5	1178	396,5	66 %
14	Апостолівська ОТГ	21	16	16	0	100 %
15	Нивотрудівська ОТГ	4	0	4,5	4,5	0
16	Грушівська ОТГ	8	2,5	6	3,5	42 %
17	Зеленодольська ОТГ	13	5	11,5	6,5	43.5 %
18	Васильківський р-н	40	4,25	29,25	25	14.5 %
19	Верхньодніпровський р-н	26	4	11,5	7,5	35 %
20	Верхньодніпровська ОТГ	11	9,75	14,5	4,75	67 %
21	Дніпровський р-н	27	12	34,5	22,5	35 %
22	Слобожанська ОТГ	7	10,5	11	0,5	95.5 %
23	Сурсько-Литовська ОТГ	4	3	4,5	1,5	67 %
24	Новоалександрівська ОТГ	6	3,5	6,5	3	54 %
25	Криворізький р-н	43	13,75	20,25	6,5	68 %
26	Божедарівська ОТГ	5	0,75	7	6,25	11 %
27	Аулівська ОТГ	11	6	33,5	27,5	18 %
28	Криничанський р-н	35				
29	Магдалинівський р-н	44	3,5	28,5	25	12 %
30	Межівська ОТГ	21	5,25	19	13,75	28 %
31	Новопавлівська ОТГ	6	0,5	4	3,5	12.5 %
32	Межівський р-н	9	0,5	5,25	4,75	9.5 %
33	Чкалівська ОТГ	3	6,5	31,75	14,75	20 %
34	Червоногригорівська ОТГ	10				
35	Лошкарівська ОТГ	5				
36	Першотравневська ОТГ	6				
37	Нікопольський р-н	16	5,5	22,5	17	24 %
38	Новомосковський р-н	28				
39	Перещепинська ОТГ	16	6,5	14,5	8	45 %
40	Піщанська ОТГ	14	6	14	8	43 %
38	Павлоградський р-н	3	0,5	4	3,5	12.5 %
39	Троїцька ОТГ	4	2	3	1	67 %
40	Богданівська ОТГ	7	5,75	5,75	0	100 %
41	Межиріцька ОТГ	8	1,5	6,75	5,25	22 %
42	Вербківська ОТГ	6	3,25	3,5	0,25	93 %
43	Петриківська ОТГ	7	5,25	15,75	10,5	33 %
44	Петриківський р-н	11	4,25	8,25	4	51.5 %
45	Петропавлівський р-н	25	2	10	8	20 %
46	Миколаївська ОТГ	8	3,5	8,5	5	41 %
47	Покровська ОТГ	14	5	14	9	36 %
48	Маломихайлівська ОТГ	5	1,5	3,5	2	43 %
49	Великомихайлівська ОТГ	6	4,25	7,5	3,25	57 %
50	Покровський р-н	14	2	10,75	8,75	19 %
51	П'ятихатський р-н	29	4,25	21,5	17,25	20 %
52	Вишнівська ОТГ	5	0	2	2	0
53	Саксаганська ОТГ	8	0	5	5	0
54	Лихівська ОТГ	2	1	1,5	0,5	67 %
55	Роздорська ОТГ	2	1,25	2,5	1,25	50 %
56	Славгородська ОТГ	9	1,75	8,25	6,5	21 %

57	Ларіонівська ОТГ	9	1,5	7,25	5,75	21 %
58	Зайцівська ОТГ	4	0,5	2,75	2,25	18 %
59	Раївська ОТГ	11	2	6,5	4,5	31 %
60	Синельниковський р-н	4	1	2,75	1,75	36 %
61	Солонянський р-н	27	2,25	20,5	18,25	11 %
62	Солонянська ОТГ	13	3,5	7,75	4,25	45 %
63	Новопокровська ОТГ	6	0,5	3,75	3,25	13 %
64	Слізарівська ОТГ	4	0	1,75	1,75	0
65	Софіївський р-н	10	1,75	10,5	8,75	17 %
66	Софіївська ОТГ	12	3,5	8	4,5	44 %
67	Девладівська ОТГ	5	0	2,75	2,75	0
68	Вакулівська ОТГ	6	1,5	4	2,5	37.5 %
69	Мирівська ОТГ	10	0,5	6	5,5	8 %
70	Томаківська ОТГ	12	8	9	1	89 %
71	Томаківський р-н	2	2	2,5	0,5	80 %
72	Ляшківська ОТГ	3	0,5	2	1,5	25 %
73	Могилівська ОТГ	4	1	3,5	2,5	28.5 %
74	Царичанська ОТГ	12	2	11,25	9,25	18 %
75	Царичанський р-н	6	0,25	2,5	2,25	10 %
76	Широківський р-н	4	0	2	2	0
77	Гречаноподівська ОТГ	8	0	4,25	4,25	0
78	Широківська ОТГ	10	2,25	11,25	9	20 %
79	Карпівська ОТГ	3	1	2	1	50 %
80	Новолатівська ОТГ	3	0	2,5	2,5	0
81	Варварівська ОТГ	4	1,75	4	2,25	44 %
82	Юр'ївська ОТГ	8	5	13	8	38.5 %
83	Юр'ївський р-н	8				
	Всього по районах:	820	216,5	655,5	439	33 %
84	Заклади обласного підпорядкування	45	70,5	83	12,5	85 %
85	ПТНЗ	53	78	106	28	73.5 %
86	ВНЗ I-II рівнів акредитації	62	52	124	72	42 %
	Всього по області:	1963	1198,5	2146,5	948	56 %

Керівництво районними/міськими/ОТГ службами здійснювалось 49 методистами рай/міськ/во з психологічної служби.

Методисти районних (міських) відділів освіти з психологічної служби спрямовували свою роботу на подальший розвиток мережі психологічної служби, створення належних умов праці для практичних психологів і соціальних педагогів та забезпечення організаційно-методичного супроводу роботи фахових методичних об'єднань практичних психологів і соціальних педагогів.

Забезпеченість кабінетами працівників психологічної служби у 2018/2019 н.р.

Практичні психологи				Соціальні педагоги			
к-сть посад	з них:			к-сть посад	з них:		
	окреме приміщення (1-2 кабінети)	суміщене робоче місце	відсутнє робоче місце		окреме приміщення (1-2 кабінети)	суміщене робоче місце	відсутнє робоче місце
1021	794	208	24	400	216	177	10

2. Проблеми, над якими працювали фахівці психологічної служби

Практичні психологи і соціальні педагоги надавали допомогу учням, їх батькам, педагогам та представникам державних та громадських організацій з різних психологічних та соціальних проблем (див. таблицю 4)

Таблиця 4

Тематика звернень до фахівців психологічної служби протягом навчального року

№ з/п	Тематика звернень	К-сть звернень	
		практичних психологів	соціальних педагогів
З боку батьків			

1.	Труднощі у навчанні	4510	1125
2.	Формування психологічної готовності дошкільників до навчання в школі	215	0
3.	Шляхи підвищення мотивації учнів до навчання, проблеми шкільної неуспішності	1569	866
4.	Вікові та індивідуальні особливості розвитку, проблеми самооцінки дитини	3156	555
5.	Адаптація дитини до нового колективу	2356	869
6.	Асоціальні прояви у поведінці дітей	1698	2255
7.	Допомога дітям та сім'ям, які постраждали у військових конфліктах	1200	200
8.	Допомога дітям та сім'ям, які перебувають у СЖО	56	522
9.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування	1562	3256
10.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей учасників АТО	2103	1569
11.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб	659	1569
12.	Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти	1256	689
13.	Профілактика залежностей (адекватна поведінка)	569	126
14.	Профілактика шкідливих звичок (вживання наркотичних речовин, напоїв що містять алкоголь, тютюнопаління)	1569	1236
15.	Дитяча злочинність	236	255
16.	Торгівля людьми	120	255
17.	Психологічний клімат учнівського колективу, міжособистісні конфлікти	1256	896
18.	Домашнє насильство	569	895
19.	Булінг	999	569
20.	Взаємовідносини в системі «вчитель-учень»	1000	569
21.	Взаємовідносини в системі «батьки-діти»	1716	754
22.	Взаємовідносини в системі «педагоги-батьки»	422	800
23.	Професійне самовизначення учнів	2356	888
24.	Дитина у віртуальному просторі. Комп'ютерна залежність	1221	600
25.	Суїцидальна поведінка дітей	222	144
26.	Обдаровані діти	888	323
27.	Проблеми лідерства у колективі	523	568
28.	Статеве виховання, дружба, кохання, рання вагітність	944	256
29.	Робота з дітьми «груп ризику»	1256	2569
30.	Інше, а саме:		
З боку педагогів			
1.	Асоціальні прояви у поведінці дітей	3256	1256
2.	Адаптація дитини до нового колективу	1248	754
3.	Формування психологічної готовності дошкільників до навчання в школі	856	0
4.	Готовність до навчання та труднощі у навчанні	1458	456
5.	Вікові та індивідуальні особливості розвитку, проблеми самооцінки дитини	2245	555
6.	Допомога дітям та сім'ям, які перебувають у СЖО	1256	1459
7.	Допомога дітям та сім'ям, які постраждали у військових конфліктах	156	2569
8.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування	1256	1245
9.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей учасників АТО	589	888
10.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб	589	789
11.	Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти	2456	568
12.	Професійне самовизначення учнів	1456	333
13.	Профілактика залежностей (адекватна поведінка)	25	11
14.	Профілактика шкідливих звичок (вживання наркотичних речовин, напоїв що містять алкоголь, тютюнопаління)	111	2569
15.	Психологічний клімат педагогічного колективу	256	144
16.	«Професійне вигорання» педагогів	245	147
17.	Формування здорового способу життя	44	1
18.	Дитина у віртуальному просторі. Комп'ютерна залежність	1452	544

19.	Психологічний клімат учнівського колективу, міжособистісні конфлікти	2457	444
20.	Домашнє насильство	456	588
21.	Булінг	444	14
22.	Мобінг	4	0
23.	Взаємовідносини в системі «вчитель-учень»	1114	44
24.	Взаємовідносини в системі «батьки-діти»	4215	589
25.	Взаємовідносини в системі «педагоги-батьки»	855	492
26.	Суїцидальна поведінка дітей	456	244
27.	Дитячі страхи	411	1
28.	Обдаровані діти	412	589
29.	Дитяча злочинність	455	658
30.	Торгівля людьми	55	145
31.	Проблеми лідерства у колективі	459	258
32.	Робота з дітьми «груп ризику»	2456	1589
33.	Психологічний супровід учнів під час ДПА, ЗНО, МАН тощо	1478	11
34.	Психологічна просвіта	2789	1456
35.	Адаптація молодих спеціалістів	555	1
36.	Статеве виховання, дружба, кохання, рання вагітність	458	745
37.	Інше, а саме:		
З боку дітей			
1.	Труднощі у навчанні		
2.	Самовдосконалення, розвиток власних здібностей і компетенцій	2145	455
2.	Професійне самовизначення	4578	488
3.	Допомога дітям та сім'ям, які перебувають у СЖО, в тому числі, які постраждали у військових конфліктах	895	1458
4.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування	1245	1789
5.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей учасників АТО	1245	1754
6.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб	145	1457
7.	Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти	1689	55
8.	Профілактика залежностей (адекватна поведінка)	144	854
9.	Профілактика шкідливих звичок (вживання наркотичних речовин, напоїв що містять алкоголь, тютюнопаління)	45	1458
10.	Дитина у віртуальному просторі. Комп'ютерна залежність	1444	741
11.	Суїцидальні роздуми дітей	25	123
12.	Взаємовідносини в системі «вчитель-учень»	1457	145
13.	Взаємовідносини в системі «батьки-діти»	1246	210
14.	Адаптація дитини до нового колективу	2145	985
15.	Відсутність мотивації до навчання	1456	752
16.	Розвиток творчих здібностей	1452	44
17.	Психологічний клімат учнівського колективу, міжособистісні конфлікти	6523	12
18.	Домашнє насильство	214	569
19.	Булінг	562	441
20.	Психологічний супровід учнів під час ДПА, ЗНО, МАН тощо	2456	455
21.	Статеве виховання, дружба, кохання, рання вагітність	145	45
22.	Ціннісні орієнтації, самореалізація в житті	555	452
23.	Робота з дітьми «груп ризику»	1456	1695
24.	Дитяча злочинність	456	896
25.	Торгівля людьми	145	452
26.	інше, а саме:		
З боку інших зацікавлених осіб, представників громадськості			
1.	Допомога дітям та сім'ям, які перебувають у СЖО, в тому числі, які постраждали у військових конфліктах	569	546
2.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування	555	459
3.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей учасників АТО	444	126
4.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей внутрішньо-переміщених осіб	698	966
5.	Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в	589	859

	умовах інклюзивної освіти		
6.	Домашнє насильство	52	58
7.	Дитяча злочинність	22	5
8.	Торгівля людьми	1	0
9.	Психологічний клімат учнівського колективу, міжособистісні конфлікти	2	55
10.	Булінг	896	22
11.	Професійне самовизначення	966	589
12.	Самовдосконалення, розвиток здібностей та компетенцій учнів	45	5
13.	Профілактика шкідливих звичок, залежностей та формування здорового способу життя	896	569
14.	Співпраця з органами виконавчої влади, неурядовими громадськими організаціями тощо (військові комісаріати, комісія у справах дітей, ЦСССДМ та інші)	964	956
15.	Співпраця нацполіції та школи у сфері профілактики правопорушень	526	899
16.	Проведення спільних просвітницько-профілактичних заходів	899	589
17.	Суїцидальні тенденції серед дітей та підлітків	12	0
18.	Психологічна просвіта	987	1578
19.	Інше, а саме:		

3. Актуальні напрями забезпечення діяльності психологічної служби

Виходячи із зазначених тенденцій і проблем найбільш актуальними у 2019-2020 н. р. напрямами забезпечення діяльності психологічної служби системи освіти є:

1. Забезпечення в межах компетенції своєчасного виконання Плану заходів МОН України щодо розвитку психологічної служби системи освіти України на період до 2020 року (Наказ МОН України від 08.08.2017 № 1127).

2. Проведення IV етапу експериментальної роботи спільно з Українським НМЦ практичної психології і соціальної роботи за темою: «Особливості організаційно-методичного супроводу діяльності психологічної служби системи освіти в умовах децентралізації».

3. Впровадження циклічної моделі діяльності психологічної служби з урахуванням динаміки працездатності.

4. Реалізація завдань V етапу обласного науково-методичного проекту «Освітні стратегії соціалізації особистості громадянського суспільства».

5. Проведення обласних навчально-методичних заходів, зокрема Дня психологічного здоров'я, Дня практичної психології та Тижня психології в закладах освіти.

4. Організація належного психологічного та соціально-педагогічного супроводу

Відповідно до рекомендацій МОН України, у 2019-2020 навчальному році керівникам обласних, районних, міських департаментів (управлінь, відділів) освіти і науки, інститутів післядипломної освіти для організації належного психологічного, соціально-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу необхідно вжити заходів:

- нормативне забезпечення закладів освіти, у тому числі навчально-методичних центрів/кабінетів/лабораторій, методистами, практичними психологами, соціальними педагогами та забезпечення їх кабінетами і персональними комп'ютерами;

- проведення з керівниками закладів освіти спеціальних занять, семінарів, тренінгів щодо надання інформації про функціональні обов'язки працівників психологічної служби, нормативно-правові засади їх професійної діяльності, розподілення робочого часу та роль у забезпеченні високої ефективності освітніх реформ;

- створення належних умов праці для практичних психологів і соціальних педагогів: виділення окремого кабінету, який повинен мати робочу зону, зону для проведення групових занять, зону для психологічного розвантаження, його відповідне оформлення та матеріально-технічне оснащення

- покращання методичного забезпечення діяльності працівників психологічної служби, у тому числі і в закладах освіти новостворених територіальних громад;

- організація надання допомоги постраждалим внутрішньо переміщеним учням їхнім батькам та членам родини в адаптації до нових умов проживання і навчання, дітям і сім'ям учасників АТО;

- психологічне і соціально-педагогічне забезпечення та супровід інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, консультативна і просвітницька робота з батьками;

- допомога у вирішенні проблем адаптації дітей та учнів до закладу освіти;

- забезпечення захисту прав і свобод дітей, створення безпечного середовища (запобігання насильству в учнівському колективі та домашньому насильству);

- підвищення фахової компетентності педагогічних працівників, зокрема розвиток особистісного компоненту професійної діяльності практичних психологів і соціальних педагогів із застосуванням психолого-андрагогічних технологій (моніторинг психоемоційного благополуччя, стрес-менеджмент, супервізія/інтервізія, розвиток професійно-важливих якостей та інш.).

Обласні навчально-методичні заходи у 2019-2020 навчальному році

Серпень

03.09.19 Серпнева нарада керівників методичних об'єднань районних/міських психологічних служб та ОТГ «Роль психологічної служби в Новій українській школі» (на базі ДАНО, з 10.00 до 13.00)

Вересень

04.09.19 Засідання м/о практичних психологів ВНЗ I-II рівнів акредитації

05.09.19 Засідання м/о практичних психологів і соціальних педагогів спеціальних закладів освіти обласного підпорядкування

12.09.19 Засідання обласної експертно-атестаційної групи Дніпропетровського ОМРЦ

Жовтень

03.10.19 Обласна науково-практична конференція «День психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини» – рік 28-й (для методистів з психологічної служби міст, районів, громад, керівників м/о, практичних психологів і соціальних педагогів. З 10.00 до 14.00).

10.10.19 День психологічного здоров'я в закладах освіти (з нагоди Всесвітнього дня психічного здоров'я).

Листопад

14.11.19 Засідання обласної експертно-методичної ради Дніпропетровського ОНМЦ практичної психології і соціальної роботи

21.11.19 Обласний семінар «Циклічна модель діяльності психологічної служби системи освіти» (о 10.00 на базі ДАНО, для п/н і с/н 1-го року роботи.)

Грудень

05.12.19 День інклюзивної команди Дніпропетровщини (для методистів рай/міськ/во з інклюзивної освіти, практичних психологів ІРЦ та закладів освіти. Початок о 10.00)

12.12.19 Професійна майстерня керівника методичного об'єднання (на базі ДАНО, для керівників м/о практичних психологів і соціальних педагогів. Початок о 10.00)

Лютий

06.02.20 Засідання м/о практичних психологів ВНЗ I-II рівнів акредитації

13.02.20 Засідання м/о практичних психологів спеціальних закладів освіти обласного підпорядкування

20.02.20 Обласна конференція з обміну досвідом «Психологічний супровід розвитку особистості дошкільника» (на базі ДАНО, для практичних психологів ДНЗ. Початок о 10.00)

Березень

13.03.20 Підсумкове засідання обласної експертно-атестаційної групи ДОМРЦ

19.03.20 Обласний семінар: «Особливості психологічного супроводу освітнього процесу в умовах Нової української школи» (для методистів рай/міськ/во з психологічної служби, керівників м/о, практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти. Початок о 10.00)

26.03.20 Засідання обласної експертно-методичної ради Дніпропетровського ОНМЦ практичної психології і соціальної роботи

Квітень

20.04.20- Тиждень психології в закладах освіти Дніпропетровщини

24.04.20

23.04.20 День практичного психолога освіти

23.04.20 Нарада керівників психологічних служб «Організаційно-методичне забезпечення діяльності районної/міської/ОТГ психологічної служби» (для методистів з психологічної служби, на базі ДОМРЦ, Початок о 10.00)

Травень

19.05.20 Електронна звітність практичних психологів і соціальних педагогів ПТНЗ

20.05.20 Засідання м/о практичних психологів ВНЗ I-II рівнів акредитації

21.05.20 Засідання м/о практичних психологів і соціальних педагогів спеціальних закладів освіти обласного підпорядкування

Курси підвищення кваліфікації за категоріями:

- 1) для практичних психологів з досвідом роботи до 5 років;
- 2) для практичних психологів з досвідом роботи від 5 до 10 років;
- 3) для практичних психологів дошкільних навчальних закладів;
- 4) для соціальних педагогів закладів освіти.

Курси підвищення кваліфікації на 2020 рік плануються в залежності від кількості заявок. Заявки подавати до 01.10.2019 р. в ДАНО (ДОШПО).

ЦЕНТР ПСИХОЛОГО-АНДРАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОПОНУЄ

Тренер	Назва тренінгу
Мушинський Віктор Петрович, методист-психолог вищої категорії	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тренінг розвитку професійного мислення практичного психолога освіти «Вміння бачити невидиме» (1-2-денний) 2. Психодраматичний тренінг розвитку спонтанності (1-2-денний) 3. Тренінг розвитку сугестивних здібностей (1-2-денний) 4. Тренінг «Технології подолання критичних ситуацій – фрустрація, стрес, конфлікт, криза» (2-денний) 5. Дзеркальний тренінг розвитку професійної рефлексії (1-2-денний) 6. Тренінг розвитку гумористичних здібностей (1-2-денний) 7. Тренінг без тренера «Розвиток лідерського потенціалу» (1-2-денний) 8. Супервізійний практикум «Професійне благополуччя практичного психолога освіти» (одноденний) 9. Практикум з педагогічної конфліктології «Конструктивне вирішення деструктивних ситуацій» (одноденний)
Савельєва Наталія Володимирівна, методист-психолог вищої категорії	<ol style="list-style-type: none"> 10. Тренінг для тренерів <u>Перший рівень.</u> Основи тренінгової роботи (3-денний тренінг) <u>Другий рівень.</u> Тренерська компетентність (3-денний тренінг) <u>Третій рівень.</u> Практикум з написання корекційних та розвивальних програм (3-денний) 11. Супервізійний майстер-клас «Організаційно-методична робота» (самоменеджмент у професійній діяльності. 2-денний) 12. Семінар-тренінг «Методика формування команди» (2-денний) 13. Тренінг особистісного зростання (з елементами танцювальної терапії. 3-денний) 14. Воркшоп по роботі з дітьми та підлітками «групи ризику» (група динамічного навчання - триденний)
Знанецька Інна Василівна, методист-психолог вищої категорії	<ol style="list-style-type: none"> 15. Тренінг з консультування <u>Перший рівень.</u> Тренінг навичок консультування (3-денний) <u>Другий рівень.</u> Індивідуальний стиль консультування (3-денний) <u>Третій рівень.</u> Проблемно-орієнтоване консультування (3-денний)
Знанецька Інна Василівна Берестюк Марина Віталіївна	<ol style="list-style-type: none"> 16. Тренінг «Технології роботи та саморегуляції у стресових ситуаціях. Профілактика професійного вигорання» (3-денний)
Мушинський Віктор Петрович Знанецька Інна Василівна	<ol style="list-style-type: none"> 17. Супервізійний тренінг з консультування (після проходження тренінгу з консультування)
Тренери за згодою	<ol style="list-style-type: none"> 18. Психологічний практикум «Діагностичний та корекційний інструментарій практичного психолога і соціального педагога освіти» (одноденний)

Додаткова інформація:

- ✓ Початок роботи центру – 1 жовтня 2019 р.
- ✓ Запис на всі групи проводиться постійно.
- ✓ Порядок проведення тренінгів в залежності від комплектації груп.
- Телефон для запису: (056) 371 – 11 – 23 або за контактними телефонами тренерів.

◆ **Контактні телефони тренерів:**

- ▶ Мушинський Віктор Петрович – 096-263-42-65
- ▶ Савельєва Наталія Володимирівна – 066-232-12-63, 097-609-01-03
- ▶ Знанецька Інна Василівна – 096-386-10-21

Тренінги можуть проводитись на базі міст, районів та громад за попередньою домовленістю з учасниками. Також приймаються запити на інші теми.

ЧАСТИНА II. Нормативно-правові документи

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ

вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, тел. 770-87-42, факс (056) 770-68-00
e-mail: osvita@adm.dp.gov.ua, <http://www.osvita-dnepr.com>, Код ЄДРПОУ 25927519

Керівникам департаментів,
управлінь, відділів освіти,

керівникам комунальних закладів
освіти Дніпропетровської
обласної ради

Про пріоритетні напрями роботи
психологічної служби в системі
освіти Дніпропетровської області
на 2019/2020 навчальний рік

На виконання листа Міністерства освіти і науки України від 18.07.2019 № 1/9-462 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2019/2020 н.р.», з метою розвитку психологічної служби та соціально-педагогічного супроводу в системі освіти області департамент освіти і науки облдержадміністрації направляє для використання в роботі аналітичні матеріали про перспективи розвитку психологічної служби області.

Додаток: на 4 арк. у 1 прим.

Директор департаменту

О.В. ПОЛТОРАЦЬКИЙ

Ісаєва Олена Володимирівна 770 86 92

Дніпропетровська обласна державна адміністрація
Департамент освіти і науки

Вих № 4846/0/211-19 від 20.08.2019

Додаток
до листа департаменту освіти і
науки облдержадміністрації
від 30.08 2019 № 4846/0/21-19

Рекомендації
щодо організації психологічного і соціально-педагогічного супроводу
учасників освітнього процесу у 2019/2020 навчальному році

У системі освіти Дніпропетровської області відповідно до статті 76 Закону України «Про освіту» діє психологічна служба, що забезпечує своєчасне і систематичне вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їх поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, гендерних та інших індивідуальних особливостей, сприяє створенню умов для виконання освітніх і виховних завдань закладів освіти, соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти. Діяльність психологічної служби в системі освіти здійснюється практичними психологами, соціальними педагогами, методистами та керівниками навчально-методичних служб.

Для організації психологічного та соціально-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу у 2019/2020 навчальному році департамент освіти і науки облдержадміністрації рекомендує:

вивчити детально ситуацію та домогтися відповідного до нормативної потреби забезпечення закладів освіти, зокрема навчально-методичних служб, методистами, практичними психологами, соціальними педагогами з урахуванням ст. 26 Закону України «Про освіту» (керівник закладу освіти здійснює безпосереднє управління закладом) та наказу Міністерства освіти і науки України від 06.12.2010 № 1205, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 22.12.2010 за №1308/18603, «Про затвердження Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти» (керівник має право, у разі виробничої необхідності, змінювати штати окремих структурних підрозділів або вводити посади);

покращити методичне забезпечення діяльності працівників психологічної служби, зокрема і в закладах освіти новостворених територіальних громад.

довести до керівників закладів освіти інформацію про нормативно-правові засади діяльності практичних психологів та соціальних педагогів закладів освіти, розподілення робочого часу та забезпечити їх робочими кабінетами відповідно до Положення про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 19.10.2001 № 691;

організувати участь у Всеукраїнському конкурсі авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі», зокрема моніторингових досліджень;

впроваджувати шкільні служби порозуміння в закладах освіти;

організувати психологічну та соціально-педагогічну допомогу постраждалим внутрішньо переміщеним здобувачам освіти, їхнім батькам та членам родини в адаптації до нових умов проживання і здобуття освіти, дітям і сім'ям учасників АТО;

забезпечувати психологічний і соціально-педагогічний супровід інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами, консультативну і просвітницьку роботу з батьками;

активізувати захист прав і свобод дітей, створення безпечного середовища (запобігання насильству в учнівському колективі та домашньому насильству);

посилювати профілактичну роботу щодо протидії торгівлі людьми;

підвищувати фахову компетентність працівників психологічної служби на андрагогічних засадах;

налагоджувати співпрацю з громадськими організаціями;

використовувати у роботі типову документацію практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти.

Основні напрями і види діяльності працівників психологічної служби:

профілактика – своєчасне попередження порушень у розвитку та становленні особистості, міжособистісних стосунках, запобігання конфліктним ситуаціям в освітньому процесі. Профілактична робота працівників психологічної служби закладу освіти має бути націлена на створення таких умов навчання та виховання, які б сприяли гармонійному психічному та особистісному розвитку здобувачів освіти. Такими умовами є:

увага до адаптації до нового життя з його вимогами й труднощами;

диференціація та індивідуалізація навчання, спрямовані на виявлення інтересів і схильностей кожної дитини, розвиток її здібностей, творчих можливостей;

рання профілактика педагогічної занедбаності дітей і підлітків;

сприятливий психологічний клімат у кожному із класів закладів освіти;

просвіта – формування психологічної та соціальної компетентності учасників освітнього процесу. Наголошуємо на необхідності проведення з керівниками освітніх закладів спеціальних занять, семінарів, тренінгів з наданням об'єктивної інформації про професійні можливості працівників психологічної служби, нормативно-правові засади їх діяльності та роль у забезпеченні ефективності освітніх реформ;

діагностика – виявлення причин труднощів у навчанні, інтелектуальному розвитку, соціально-психологічній адаптації; вивчення та визначення індивідуальних особливостей динаміки розвитку особистості, потенційних можливостей в освітньому процесі, професійному самовизначенні;

корекція – усунення виявлених труднощів соціально-психічного розвитку здобувачів освіти, зниження ризиків проблем адаптації до освітнього середовища, схильності до залежностей та правопорушень, різних форм девіантної поведінки;

консультування – багатофункціональний вид індивідуальної та групової роботи, спрямований на вирішення запитів, з якими звертаються учасники освітнього процесу;

освітня діяльність – форма активного співробітництва (уроки, факультативні заняття), спрямована на вдосконалення, розвиток, формування особистості;

зв'язки з громадськістю – діяльність, спрямована на досягнення взаєморозуміння, співпрацю між окремими особами, колективами, соціальними групами, організаціями, державними органами управління;

організаційно-методична робота – підготовка до проведення навчально-методичних заходів (в частині ставлення практичних цілей та завдань, формулювання очікуваних результатів, визначення кола учасників та виконавців, окреслення критеріїв оцінювання результатів, визначення способів (форм і методів) досягнення результатів та конкретне планування послідовності дій в процесі), планування роботи, ведення документації, участь у роботі методичного об'єднання. Найважливішою умовою планування роботи на районному та обласному рівнях є акцент на необхідності врахування потреб у професійному розвитку конкретного фахівця. Робота методичного об'єднання проводиться за різними формами, але має плануватись відповідно до запитів її учасників і з огляду на реальні часові можливості. Консультації, супервізійні сесії, наставництво є складовими професійного розвитку фахівця, які здійснюються за індивідуальними планами з урахуванням професійних потреб. Вони передбачають систематичне вивчення психолого-педагогічної, наукової літератури, участь у роботі методичних об'єднань, семінарів, конференцій тощо.

Звертаємо увагу, що працівники психологічної служби закладу освіти (практичні психологи та соціальні педагоги) здійснюють діяльність як у закладі освіти (психологічна просвіта, діагностична, консультативна, освітня діяльність, обробка результатів досліджень тощо), так і за його межами (підготовка до проведення заходів, оформлення робочої документації, планування, звітність, робота у навчально-методичних та наукових центрах, громадських організаціях тощо).

Відповідно до Типового положення про атестацію педагогічних працівників, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 06.10.2010 № 930, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14.12.2010 за № 1255/18550, спеціалісти психологічної служби один раз на п'ять років проходять курси з підвищення кваліфікації.

Крім того, Дніпропетровським обласним навчально-методичним центром практичної психології і соціальної роботи проводяться обласні навчально-методичні заходи, що також сприяє росту професійної майстерності практичних психологів та соціальних педагогів закладів освіти.

З метою функціонування в єдиному нормативно-правовому просторі всіх учасників освітнього процесу надаємо перелік нормативно-правового забезпечення для використання у роботі практичними психологами і соціальними педагогами.

Накази МОН

від 22.05.2018 № 509 «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України»;

від 01.10.2018 № 1044 «Про проведення Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» у номінації «Профілактичні програми».
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0744-18>);

від 02.08.2019 № 1052 «Про проведення Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» у номінації «Корекційно-розвиткові програми»;

від 02.10.2018 № 1047 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами і службами»;

від 21.03.2019 № 387 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи за темою «Проектне управління особистісним розвитком учнів в освітньому середовищі об'єднаних територіальних громад на 2018-2023 роки»;

від 02.05.2019 № 593 «Про результати III етапу Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» у номінації «Профілактичні програми»;

від 17.05.2019 № 671 «Про деякі питання організації навчання фахівців інклюзивно-ресурсних центрів».

Листи МОН

від 18.07.2019 № 1/9-462 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2019/2020 н.р.»;

від 24.07.2019 № 1/9-477 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України»;

від 18.09.2018 № 1/9-557 «Про проведення у 2018/2019 роках Всеукраїнського моніторингового дослідження стану виконання у системі освіти законодавства щодо протидії торгівлі людьми».

від 30.10.2018 № 1/9-656 «Про перелік діагностичних методик щодо виявлення та протидії домашньому насильству відносно дітей»;

від 12.11.2018 № 1/9-690 «Про перелік навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки для використання в навчально-виховному процесі закладів освіти працівниками психологічної служби у системі освіти України»;

від 29.12.2018 № 1/9-793 «Про апробацію документації працівників психологічної служби у системі освіти України».

Начальник відділу дошкільної,
інклюзивної освіти та соціального
захисту департаменту освіти і науки
облдержадміністрації

О.В.ІСАЄВА

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ

вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, тел. 770-87-42, факс (056) 770-68-00
e-mail: osvita@adm.dp.gov.ua, <http://www.osvita-dnepr.com>, Код ЄДРПОУ 25927519

Керівникам департаментів,
управлінь, відділів освіти,

керівникам комунальних закладів
освіти Дніпропетровської
обласної ради

Про типову документацію працівників
психологічної служби у системі освіти

Департамент освіти і науки облдержадміністрації направляє лист Міністерства освіти і науки України від 24.07.2019 № 1/9-477 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України» для використання у роботі. Просимо довести зміст вищезазначеного листа до практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти.

Додаток: на 1/6 арк. в 1 прим.

Директор департаменту

О.В.ПОЛТОРАЦЬКИЙ

Ісаєва Олена Володимирівна 770 86 92

Дніпропетровська обласна державна адміністрація
Департамент освіти і науки
Вих № 4844/0/211-19 від 20.08.2019

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор _____
(назва закладу освіти)

(підпис) _____ (прізвище, ініціали)

ПОГОДЖУЮ

Директор/методист центру/кабінету/лабораторії
психологічної служби

(підпис) _____ (прізвище, ініціали)

**РІЧНИЙ ПЛАН *
роботи практичного психолога**

(прізвище, ім'я, по батькові)

(назва закладу освіти)

на 20____-20____ навчальний рік

Вступ

Відомості про склад психологічної служби закладу освіти, нормативні документи, на яких ґрунтується діяльність практичного психолога

I. Аналітична частина

Короткий аналіз виконання плану роботи за минулий рік

II. Цілепокладаюча частина

Мета, завдання, запит адміністрації закладу освіти, тема, над якою працює заклад освіти

III. Змістова частина

№ з/п	Напрями діяльності з учасниками освітнього процесу закладу освіти. Види та форми роботи	Термін проведення	Цільова група/аудиторія	Відмітка про виконання
1.	Діагностика			
1.1.				
2.	Профілактика			
2.1.				
3.	Корекція			
3.1.				
4.	Навчальна діяльність			
4.1.				
5.	Консультування			
5.1.				
6.	Просвіта			
6.1.				
7.	Інше (організаційно-методична функція, зв'язки з громадськістю)			
7.1.				

* Форма річного плану роботи практичного психолога може бути змінена, але напрями мають відповідати поданому зразку відповідно до Положення про психологічну службу у системі освіти України (наказ Міністерства освіти і науки України від 22 травня 2018 року № 509, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 31 липня 2018 року за № 885/32337) та спиратися на циклограми, діагностичні мінімуми в діяльності працівників психологічної служби.

Річний план роботи практичного психолога погоджується з директором/методистом центру/кабінету/лабораторії психологічної служби з метою отримання навчально-методичної, інформаційної, консультативної та експертної підтримки.

Додаток 2

**Журнал
практичного психолога**

(прізвище, ім'я, по батькові)

(назва закладу освіти)

Дата	Напрямок діяльності	К-сть годин	Цільова аудиторія	К-сть осіб	Форма/зміст роботи	Примітка

Додаток 3
до листа департаменту освіти і науки
Дніпропетровської
облдержадміністрації
від 20.08.2019 № 4844/0/211-19

**ПРОТОКОЛ
індивідуальної психологічної діагностики**

(ПІБ здобувача освіти)

Дата (термін) проведення: _____

Клас (група): _____

Вік: _____

Хто звернувся (ПІБ, статус): _____

Причина звернення (запиту):

Мета діагностики: _____

Зміст проведеної роботи (назви використаних методик, опис поведінки під час проведення дослідження, емоційні реакції, характер спілкування з дорослими тощо):

Висновки:

Рекомендації:

Практичний психолог

(прізвище, ініціали)

(підпис)

Додаток 4
до листа департаменту освіти і науки
Дніпропетровської
облдержадміністрації
від 20.08.2019 № 4844/0/211-19

ПРОТОКОЛ *
індивідуальної психологічної консультації

Дата: _____

Короткий зміст звернення (запиту):

Причина звернення (запиту):

Зміст проведеної роботи:

Висновки:

Рекомендації:

Практичний психолог

(прізвище, ініціали)

(підпис)

** Протокол індивідуальної психологічної консультації ведеться у випадку подальшої індивідуальної роботи, у інших випадках – за потреби*

Додаток 5

до листа департаменту освіти і науки

Дніпропетровської

облдержадміністрації

від 20.08.2019 № 4844/0/211-19

**ПРОТОКОЛ
групової психологічної діагностики**

Дата (терміни) проведення: _____

Мета діагностики: _____

Проблема (зміст):

Діагностичний інструментарій:

Характеристика вибірки: (кількість, вік, гендерна характеристика тощо)

Результати діагностики:

Висновки:

Рекомендації:

Практичний психолог

(прізвище, ініціали)

(підпис)

Додаток 6
до листа департаменту освіти і науки
Дніпропетровської
облдержадміністрації
від 20.08.2019 № 4844/0/211-19

Облік проведення корекційних занять

Тематика заняття (назва програми, цільова аудиторія): _____

Мета: _____

№ з/п	ПІБ учасника освітнього процесу	Форма роботи (індивідуальна /групова)	Дата проведення. Облік відвідування																
1																			
2																			
3																			
4																			
5																			
6																			
7																			

Практичний психолог

(прізвище, ініціали)

(підпис)

Додаток 7
до листа департаменту освіти і науки
Дніпропетровської
облдержадміністрації
від 20.08.2019 № 4844/0/211-19

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор _____
(заклад освіти)

(підпис) (прізвище, ініціали)

**ГРАФІК РОБОТИ
практичного психолога**

(заклад освіти)

(прізвище, ім'я, по батькові)

Дні роботи	З якого часу	До якого часу

Додаток 8
до листа департаменту освіти і науки
Дніпропетровської
облдержадміністрації
від 20.08.2019 № 4844/0/211-19

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор _____
(назва закладу освіти)

(підпис) (прізвище, ініціали)

ПОГОДЖУЮ

Директор/методист центру/кабінету/лабораторії
психологічної служби

(підпис) (прізвище, ініціали)

РІЧНИЙ ПЛАН*
роботи соціального педагога

(прізвище, ім'я, по батькові)

(назва закладу освіти)
на 20____-20____навчальний рік

Вступ

Відомості про склад психологічної служби закладу освіти, нормативні документи, на яких ґрунтується діяльність соціального педагога

I. Аналітична частина

Короткий аналіз виконання плану роботи за минулий рік

II. Цілепокладаюча частина

Мета, завдання, запит адміністрації закладу освіти, тема, над якою працює заклад освіти

III. Змістова частина

№ з/п	Напрями діяльності з учасниками освітнього процесу закладу освіти. Види та форми роботи	Термін проведення	Цільова група/аудиторія	Відмітка про виконання
1.	Діагностика			
1.1.				
2.	Профілактика, у тому числі розвиток соціальних навичок			
2.1.				
3.	Навчальна діяльність			
3.1.				
4.	Консультування			
4.1.				
5.	Зв'язки з громадськістю			
5.1.				
6.	Просвіта			
6.1.				
7.	Інше (організаційно-методична, соціально-захисна функції)			
7.1.				

* Форма річного плану роботи соціального педагога може бути змінена, але напрями мають відповідати поданому зразку відповідно до Положення про психологічну службу у системі освіти України (наказ Міністерства освіти і науки України від 22 травня 2018 року № 509, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 31 липня 2018 року за № 885/32337) та спиратися на циклограми, діагностичні мінімуми в діяльності працівників психологічної служби.

Річний план роботи соціального педагога погоджується з директором/методистом центру/кабінету/лабораторії психологічної служби з метою отримання навчально-методичної, інформаційної, консультативної та експертної підтримки.

Додаток 9
до листа департаменту освіти і науки
Дніпропетровської
облдержадміністрації

**Журнал
соціального педагога**

(прізвище, ім'я, по батькові)

(назва закладу освіти)

Дата	Напрямок діяльності	К-сть годин	Цільова аудиторія	К-сть осіб	Форма/зміст роботи	Примітка

Додаток 10
до листа департаменту освіти і науки
Дніпропетровської
облдержадміністрації
від 20.08.2019 № 4844/0/211-19

**ПРОТОКОЛ
індивідуального соціально-педагогічного вивчення**

(ПІБ здобувача освіти)

Дата (терміни) проведення: _____

Клас (група): _____

Вік на час вивчення: _____

Мета: _____

Хто звернувся (ПІБ, статус): _____

Причина звернення (запиту): _____

Зміст проведеної роботи (назви використаних методик, опис поведінки під час проведення дослідження, емоційні реакції, характер спілкування з дорослими):

Висновки: _____

Рекомендації: _____

Соціальний педагог

(прізвище, ініціали)

(підпис)

Додаток 11
до листа департаменту освіти і науки
Дніпропетровської
облдержадміністрації
від 20.08.2019 № 4844/0/211-19

**ПРОТОКОЛ
групового соціально-педагогічного вивчення**

Дата (терміни) проведення: _____

Клас (група): _____

Мета: _____

Предмет вивчення:

Характеристика вибірки: (кількість, вік, гендерна характеристика тощо)

Діагностичний інструментарій:

Результати вивчення:

Висновки:

Рекомендації:

Соціальний педагог

(прізвище, ініціали)

(підпис)

Додаток 12
до листа департаменту освіти і науки
Дніпропетровської
облдержадміністрації
від 20.08.2019 № 4844/0/211-19

**ПРОТОКОЛ
індивідуальної соціально-педагогічної консультації**

(ПІБ учасника освітнього процесу)

Дата: _____

Короткий опис/причина звернення (запиту):

Короткий зміст консультації:

Зміст проведеної роботи:

Висновки:

Рекомендації:

Соціальний педагог

(прізвище, ініціали)

(підпис)

Додаток 13
до листа департаменту освіти і науки
Дніпропетровської
облдержадміністрації

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Від 30.10.2018 р.

№ 1/9-656

Департаменти (управління) освіти і науки
обласних, Київської міської
державних адміністрацій

Інститути післядипломної педагогічної освіти,
Київський університет ім. Б. Грінченка

Про перелік діагностичних методик щодо виявлення та протидії домашньому насильству відносно дітей

Міністерство надсилає перелік діагностичних методик щодо виявлення та протидії домашньому насильству відносно дітей для застосування фахівцями психологічної служби у системі освіти, який схвалений вченою радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи Національної академії педагогічних наук України (протокол № 9 від 13.09.2018 р.).

Перелік діагностичних методик розміщено за посиланням: <https://drive.google.com/file/d/1PU6kXEiObtVgUSFoei5hGpWnYWb5TsDo/view>

Просимо довести інформацію до відома керівників закладів освіти, фахівців психологічної служби у системі освіти та педагогічних працівників.

Принагідно повідомляємо, що з питань запобігання та протидії домашньому насильству варто використовувати інформацію, розміщену у листі МОН від 18.10.2018 р. № 1/635 «Щодо реалізації Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229».

Додаток: Методичні рекомендації про застосування діагностичних методик щодо виявлення та протидії домашньому насильству відносно дітей фахівцями психологічної служби у системі освіти на 6 арк.

Заступник Міністра

Павло Хобзей

Джерело:
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vo656729-18>

Додаток до листа
Міністерства освіти і науки України від
30.10.2018 р. № 1/9-656

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ДІАГНОСТИЧНИХ МЕТОДИК ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ВІДНОСНО ДІТЕЙ ФАХІВЦЯМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У СИСТЕМІ ОСВІТИ

Домашнє насильство — найбільш розповсюджена форма порушення прав людини. Без подолання цього соціально небезпечного явища не можливо створити умови для самореалізації здобувачів освіти, реалізації принципів рівних прав, свобод і можливостей.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 року визначено домашнє насильство — діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Також зазначено види домашнього насильства:

економічне насильство — форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру;

психологічне насильство — форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, утому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи;

сексуальне насильство — форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, утому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності;

фізичне насильство — форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Захист дітей від жорстокості, насильства та попередження злочинів проти них є надзвичайно важливим, соціальнозначущим і актуальним завданням, вирішення якого носить міждисциплінарний характер. Не зважаючи на масштабність і складність проблеми, професійний і організаційний ресурс, сфера соціального впливу працівників психологічної служби дозволяють здійснювати комплексний і системний вплив на всіх учасників освітнього процесу.

Чинники, які можуть викликати агресивну поведінку учнів і педагогічних працівників, диктують необхідність застосування у роботі практичного психолога та соціального педагога комплексу психодіагностичних методик щодо виявлення та протидії домашньому насильству.

Відповідно до Положення про психологічну службу у системі освіти України (наказ Міністерства, освітні науки України від 22 травня 2018 року, зареєстрований в Міністерстві юстиції України зі липня 2018 року за № 885/32337) одними з важливих функцій психологічної служби є діагностично-прогностична та просвітницько-профілактична робота.

Діагностично-прогностична передбачає психолого-педагогічне вивчення чинників становлення особистості, її індивідуального розвитку.

Просвітницько-профілактична — поширення психологічних знань, виявлення фактів порушення прав дитини, вжиття заходів щодо подолання негативних чинників, які впливають на життєзабезпечення дитини, її моральний та соціальний розвиток, профілактика та попередження негативних впливів.

У Положенні про психологічну службу у системі освіти України визначено поняття діагностики. Діагностика — це виявлення причин труднощів у навчанні, інтелектуальному розвитку, соціально-психологічній адаптації; вивчення та визначення індивідуальних особливостей динаміки розвитку особистості, потенційних можливостей в освітньому процесі, професійному самовизначенні.

Тому діагностичний блок має бути сформованим таким чином, щоб якнайшвидше визначити суть проблеми, те, як вплинуло перенесене насильство на їх емоційний стан і на всю особистість, визначити особистісні особливості та потреби.

Психодіагностика в діяльності практичного психолога та соціального педагога спрямована на інформаційне та прикладне забезпечення процесу супроводу навчання, розвитку та виховання здобувачів освіти. Психодіагностичні дані необхідні:

- для складання соціально-психологічного портрету дитини (опис її особливостей розвитку та взаємодії з сім'єю, оточуючими, навколишнім світом, потенційних можливостей та труднощів);
- для визначення цілей і завдань, стратегій надання підтримки дітям, що мають труднощі в навчанні, спілкуванні та психічному самопочутті;
- для вибору засобів і форм психологічного супроводу здобувачів освіти відповідно до властивих їм особливостей навчання і спілкування.

Психодіагностична діяльність працівників психологічної служби ґрунтується на певних принципах її організації:

відповідність обраного діагностичного підходу, конкретної методики цілям психологічної діяльності (цілям і завданням ефективного супроводу). Методика, яка використовується, має виявляти саме ті психологічні особливості дитини, знання яких необхідні для побудови ефективної взаємодії з нею, використання ефективних стратегій навчання та розвитку, та зрештою — надання якісних психологічних послуг. Діагностичний інструментарій спрямовано на вивчення психолого-педагогічного статусу дитини, який відображає психологічні характеристики поведінки, освітньої діяльності, спілкування, особистісні особливості дитини, які суттєво впливають на процес навчання і розвитку на різних вікових етапах. Завданням

діагностичної діяльності практичного психолога є їх вчасне вивчення, що забезпечить ефективність і системність у роботі педагогічних працівників;

прогностичність методів, які застосовуються. Результати діагностування дають можливість прогнозувати подальший розвиток психічних функцій, попереджати можливі труднощі;

розвитковий потенціал методу, тобто можливість отримання розвиткового ефекту в процесі вивчення та побудови на його основі програм розвитку;

економічність організаційних затрат. Для проведення діагностики добирається методика, яка є короткою за змістом, багатофункціональною, яку можна проводити як фронтально, так і індивідуально, вона є легкою в обробці і однозначною в оцінюванні отриманих даних.

Проводячи дослідження, практичний психолог має залишатися неупередженим, щоб його особисте ставлення не вплинуло на інтерпретацію результатів, також важливо зберігати конфіденційність отриманих результатів. Тобто психолог не має права надавати інформацію про результати психодіагностики третім особам, якщо на це не має згоди учасника освітнього процесу. Результати вивчення особливостей розвитку дитини формуються зрозумілою педагогам і батькам мовою.

У психолого-педагогічній літературі перелічено загальні індикатори, які проявляються в переживаннях і поведінці дитини з сім'ї, де практикується домашнє насильство. У разі їх виявлення також можна діагностувати наявність неадекватних взаємостосунків у родині, створення сприятливих умов для повноцінного розвитку дитини.

Страхи. Діти з сімей, де практикується домашнє насильство, переживають почуття страху. Цей страх може виявлятися різним чином: від замкненості в собі і пасивності до насильницької поведінки.

Зовнішні прояви поведінки. Родина, в якій практикується насильство, зовсім непередбачувана, вона лякає дитину, яка не знає, коли і за яких обставин відбудеться наступний спалах агресії. У результаті вразливість і відсутність контролю над ситуацією призводять до прояву впертості та мовчазливості в поведінці або до агресивної поведінки.

Нездатність виразити почуття вербально. Спостерігаючи за насильством в родині, діти можуть дійти висновку, що насильство є спосіб, яким доцільно вирішувати конфлікти і проблеми. Внаслідок цього такі діти зазвичай нездатні виразити свої почуття і емоції вербально, а наслідують дорослих.

Залучення дитини до конфлікту між батьками. Відомо багато випадків, коли діти втягуються в боротьбу батьків. Вони хочуть зупинити потік насильства і конфліктів у родині. В результаті того, що діти так глибоко вкорінені в конфлікт сім'ї, їм важко відокремити свою індивідуальність від особистостей батьків.

Захисник матері. Не є поодинокими випадками, коли дитина залучається в конфлікт сім'ї, намагаючись захистити матір, проти якої спрямований потік агресії.

Розчарування. Життя в сім'ї, де практикується насильство, супроводжується високим рівнем напруги. Діти переживають постійний стрес, тому часто засмучені, розчаровані, втрачають рівновагу навіть за найменших труднощів.

Почуття виправданої жорстокої поведінки. Деякі матері, які не хочуть налаштувати дітей проти своїх батьків, намагаються пояснити, знайти виправдання їхнім насильницьким діям.

Почуття непотрібності. У зв'язку з тим, що батьки багато сил та енергії віддають на подолання конфлікту, в них залишається мало часу та сил, щоб займатись дитиною. У дитини може виникнути почуття непотрібності, занедбаності. Такі думки можуть призвести навіть до спроб суїциду.

Ізоляція. Здебільшого в сім'ях, де насильство застосовується як засіб виховання, такі факти не проговорюються відкрито. Деякі діти навіть вважають, що з ними не все в порядку, бо їх сім'я відрізняється від інших.

Суперечливі почуття щодо батьків. Дитина, яка втікає з дому, або вилучається з сім'ї, нерідко відчуває сильні теплі почуття до батьків, захищає їх, намагається виправдати, незважаючи на те, що останні жадливо поводитись із нею.

Також, окрім поведінкових ознак, описаних вище, з метою виявлення рівня насильства щодо дітей варто провести бесіду з дітьми та змоделювати ігрові ситуації.

Помітивши тривожні ознаки у поведінці дитини, доречно провести опитування за спеціально розробленою анкетою виявлення випадків жорстокого поводження з дітьми.

Діагностичні методики щодо виявлення домашнього насильства відносно дітей мають застосовуватись виключно працівниками психологічної служби.

Отже, запропонований перелік діагностичного інструментарію затверджений вченою радою Українського науково-методичного центру практичної психології соціальної роботи НАПН України (протокол № 9 від 13.09.2018 року) з виявлення та протидії домашньому насильству відносно дітей допоможе у плануванні та проведенні діагностичної роботи працівникам психологічної служби.

Перелік діагностичних методик щодо виявлення та протидії домашньому насильству відносно дітей		
	Назва психодіагностичної методики	Джерело
1.	Опитувальник для дослідження психотравмуючої події (автор: В. Г. Панок). Призначений для дослідження психотравмуючої події. Для підлітків і дорослих, побудований на процесі аналізу життєвого шляху клієнта	Скривджені діти. Аналіз проблеми / за ред. В. Г. Панка. Київ: Ніка-Центр, 1997.71 с.
2.	Соціологічна анкета (автор: В. Г. Панок). Призначена для виявлення ставлення дорослих людей до проблеми насильства над дітьми	Скривджені діти. Аналіз проблеми / за ред. В. Г. Панка. Київ: Ніка-Центр, 1997.71 с.

3.	Стандартизоване інтерв'ю батьків, діти яких зазнали кривдження й знаходяться у стані посттравматичного стресу. (Розроблене у Йельському центрі вивчення дітей)	Скривджені діти. Аналіз проблеми / за ред. В. Г. Панка. Київ: Ніка-Центр, 1997-65С.
4.	Методика «Перелік життєвих подій». Застосовується як для оцінки загальної кількості потенційно травматичних подій у житті людини, так і для кращого визначення її проблем	Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях / В. Л. Зливков, С. О. Лукомська, О. В. Федан. Київ: Педагогічна думка, 2016.219С.
5.	Методика діагностики батьківського ставлення (автори А. Варта, В. Столін). Застосовується для роботи з батьками. Батьківське ставлення розуміється як система різноманітних почуттів по відношенню до дитини, поведінкових стереотипів, що практикуються в спілкуванні з нею, особливостей сприйняття і розуміння характеру й особистості дитини, її вчинків	Олифирович Н. И., Зинкевич-Куземкина Т. А., Велента Т. Ф. Психология семейных кризисов. Санкт-Петербург: Речь, 2006.
6.	Методика «Дім-Дерево-Людина». Проективна методика. Допомогає виявити симптомокомплекси емоційної сфери особистості: незахищеності, тривожності, недовіри до себе, почуття неповноцінності, ворожості, конфліктності, труднощів у спілкуванні, депресивності. Вік досліджуваного: 3—10 років	Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник/уклад.: М.В.Лемак, В. Ю. Петрище. 2-ге вид., випр. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. 512С.
7.	Методика «Кінетичний малюнок сім'ї». Проективна методика. Допомогає виявити ставлення дитини до членів своєї сім'ї, сімейні взаємини, які викликають тривогу або конфлікти, виявляє, як дитина сприймає взаємини з іншими членами сім'ї і своє місце в сім'ї. Вік досліджуваного: 3—10 років	Психологу для роботи. Діагностичні методики:збірник/уклад.: М.В.Лемак, В. Ю. Петрище. 2-ге вид., випр. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2012.
8	Методика «Неіснуюча тварина». Проективна методика. Допомогає досліджувати загальні особливості особистості дитини, агресивність, труднощі у спілкуванні. Методика може допомогти зрозуміти внутрішній світ дитини, те, як вона сприймає оточуюче середовище. Вік досліджуваного: 3—10 років	Психологу для роботи. Діагностичні методики:збірник/уклад.: М. В.Лемак, В. Ю. Петрище. 2-ге вид., випр. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2012.

Методичні рекомендації щодо подання методичних розробок для присвоєння звання «практичний психолог-методист» та вимоги до їх оформлення

Відповідно до Типового положення про атестацію педагогічних працівників практичні психологи, які атестуються на присвоєння педагогічного звання «практичний психолог-методист» повинні надавати методичну розробку на схвалення вченою радою Дніпровської академії неперервної освіти (крім м. Кривого Рогу).

Методичні розробки (навчальні посібники; методичні посібники; навчально-методичні посібники та інші види навчальної літератури).

До навчальних посібників відносять: збірники задач і вправ; кінофільми; діафільми; прилади; макети; моделі; книги для читання; комплекти таблиць та плакатів; робочі зошити; роздавальний матеріал та ін. Навчальні посібники мають задовольняти педагогічні вимоги, відповідати віковим особливостям дітей, бути зручними для користування й безпечними для здоров'я.

Методичний посібник — друкована книга, призначена, як правило, для вчителів, і в якій відповідно до завдань вивчення даного предмету і його змісту представлені локальні педагогічні технології - технології конкретних навчальних занять. Методичний посібник може містити ілюстрації, таблиці, схеми, запитання, завдання, вправи та інші навчальні матеріали, які можуть використовуватися як для організації навчального заняття, так і для самостійної роботи учнів.

Навчально-методичний посібник — друкована книга, яка містить стислий систематизований матеріал з навчального предмету, розділу чи теми, а також методику його викладання на основі власного чи запозиченого досвіду роботи. Призначається і для учителів, і для учнів. Такий вид навчальної літератури, як правило, також містить запитання (завдання) для контролю і самоконтролю. У навчально-методичному посібнику можуть

бути надруковані й плани різних видів занять з переліком рекомендованої літератури; він може містити і додатковий матеріал для проведення лабораторно-практичних занять тощо.

Інші види навчальної літератури.

Методичні рекомендації - навчально-методичне видання, що містить матеріали теоретичного або прикладного характеру на допомогу різним категоріям педагогічних працівників з викладання (вивчення) окремих тем або розділів курсу, навчального предмету тощо. У такого роду навчальній літературі розкриваються різні підходи до організації навчального (навчально-виховного) процесу або його фрагментів; управління навчальним (навчально-виховним) процесом; методичної роботи у навчальному закладі; учнівського самоврядування та ін.

Практикум, як правило лабораторний — друковане навчальне видання, в якому зосереджений стислий теоретичний матеріал з відповідними вказівками для проведення всіх, передбачених програмою, лабораторних чи практичних занять з навчальної дисципліни. Можуть створюватися й спеціальні практикуми з розв'язування задач, з усного і ділового мовлення, з вивчення іноземних мов на основі інноваційних педагогічних технологій (комунікативність, діалогічність тощо) та ін.

Опис методів, засобів та шляхів вирішення проблеми, над якою працює психолог, розкритих у апробованих методичних розробках.

В описі психолог висвітлює проблему, над якою працює, методи і засоби її вирішення, розкриваючи індивідуальні особливості своєї роботи, представленої у методичних розробках. Готуючи опис, рекомендовано використовувати такий порядок:

- обґрунтування актуальності проблеми, її практична значимість;
- висвітлення основної ідеї проблеми, її інноваційну значущість;
- перелік наукових чи практичних досліджень, на яких ґрунтується робота, наукові концепції та теорії яких авторів використовуються;
- розкриття технологій реалізації провідної педагогічної ідеї та її складових;
- розкриття запропонованих інновацій щодо організації навчально-виховного процесу;
- динаміка змін якості навчально-виховного процесу у зв'язку з інноваційною професійною діяльністю.

Структура методичної розробки.

1. Вступ (пояснювальна записка). Чітко формулюється проблема, подається обґрунтування актуальності проблеми, об'єкту та предмету дослідження, короткий аналіз змісту та призначення розробки. Роз'яснюються та коментуються специфічні поняття та терміни.

2. Основна частина.

2.1. Теоретичний розділ (5-7 сторінок). Проводиться стислий огляд наукової та методичної літератури, де висвітлювалась ця проблема з посиланням на роботи видатних науковців, науково-методичні видання, статті, практичний досвід відомих психологів. Далі у теоретичному аспекті висвітлюються власні методичні знахідки.

2.2. Практичний розділ. З метою відображення власних методичних напрацювань у практичному аспекті психолог пропонує розробки методичних рекомендацій, програм, спецкурсів, методичних посібників, збірників, інноваційних уроків, позакласних заходів тощо. До практичних матеріалів доцільно запропонувати додатки у вигляді презентацій, схем, таблиць, тестів, дидактичних матеріалів, які можна подати в електронному вигляді, бібліографічний покажчик власних публікацій у обласних та всеукраїнських виданнях.

2.3. Використані джерела (до 1 стор.). Обов'язково подається список використаної літератури та Інтернет-посилання за правилами оформлення в алфавітному порядку.

3. Висновки (до 3-4 сторінок). Коротко формулюються основні досягнуті результати, вказуються умови реалізації запропонованих матеріалів, можливості їх застосування.

4. Рецензія (на 1 сторінку) надана Дніпропетровським обласним навчально-методичним центром практичної психології і соціальної роботи.

Вимоги до технічного оформлення методичної розробки

Матеріали подаються в друкованому та електронному вигляді.

Комп'ютерний набір: текст друкується з одного боку білого паперу формату А-4, текстовий редактор Microsoft Word (2003-2010), шрифт Times New Roman кегель - 14, міжрядковий інтервал - 1,5. Поля: ліве, верхнє та нижнє - не менше 20мм; праве - не менше 10мм.

Обсяг методичної розробки - **1-2 авторських аркуші**. Один авторський аркуш відповідає **24 сторінкам комп'ютерного тексту**, надрукованого через 1,5 інтервали шрифтом Times New Roman кегель 14 на стандартному аркуші формату А4.

Методичні розробки подаються в одному екземплярі. Кожна сторінка має бути пронумерована. Першою сторінкою вважається титульна, на якій цифра 1 не ставиться.

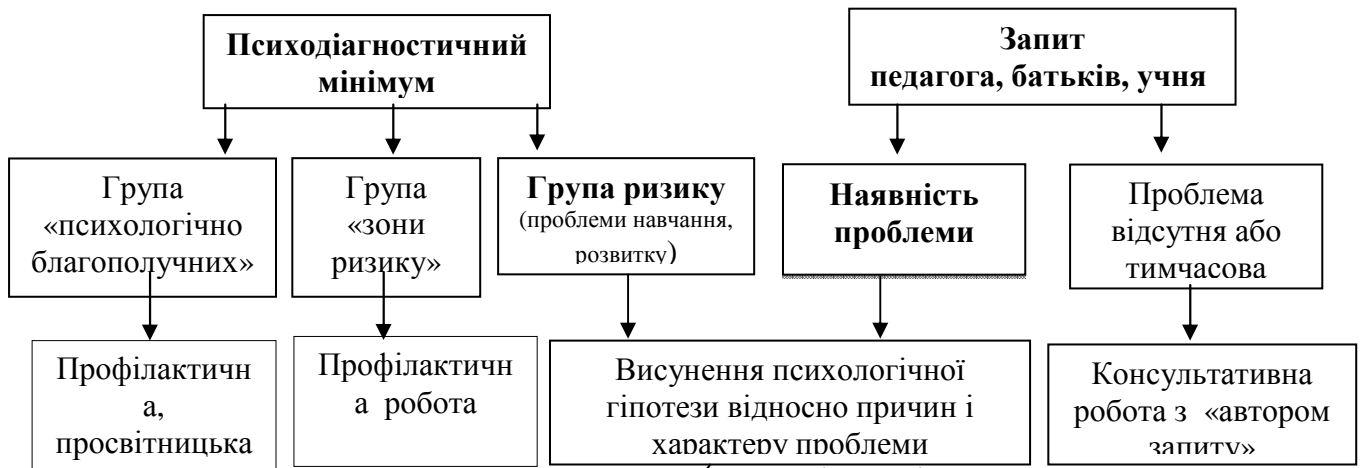
При використанні джерел обов'язково вказувати посилання на них у відповідності до існуючих вимог.

У методичній розробці недоцільно використовувати фотографії, роздруковані презентації, малюнки та інші творчі роботи учнів.

Матеріали претендента після схвалення вченою радою не повертаються.

Алгоритм роботи практичного психолога освіти

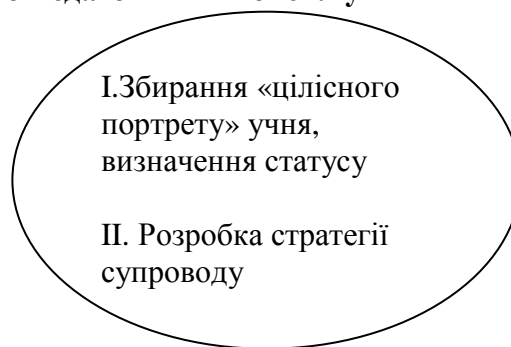
I – й етап - планове обстеження

II – й етап - поглиблена психодіагностика

III – й етап - психолого-педагогічний консиліум

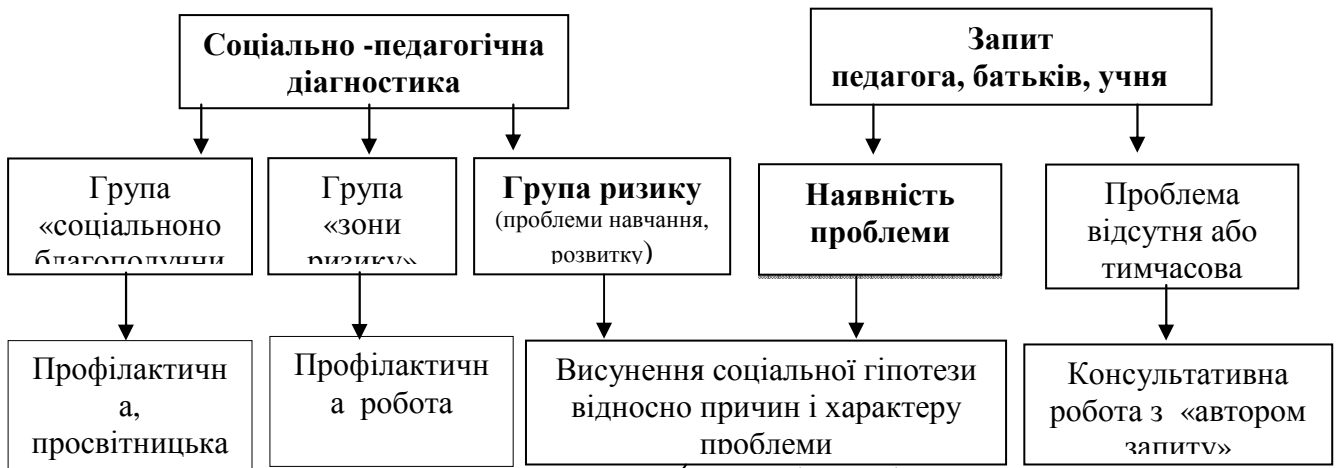

IV – й етап - реалізація стратегії психологічного супроводу

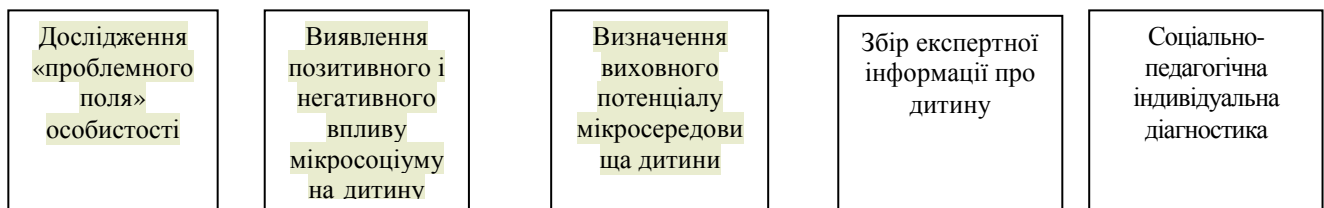

Алгоритм роботи соціального педагога освіти

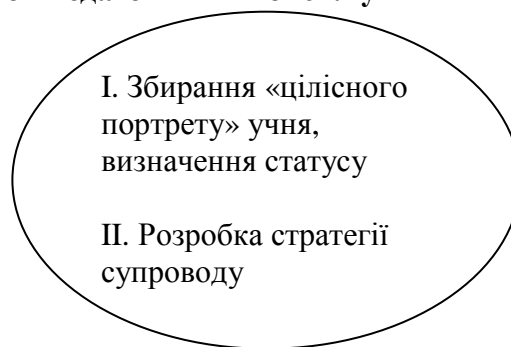
I – й етап - планове обстеження

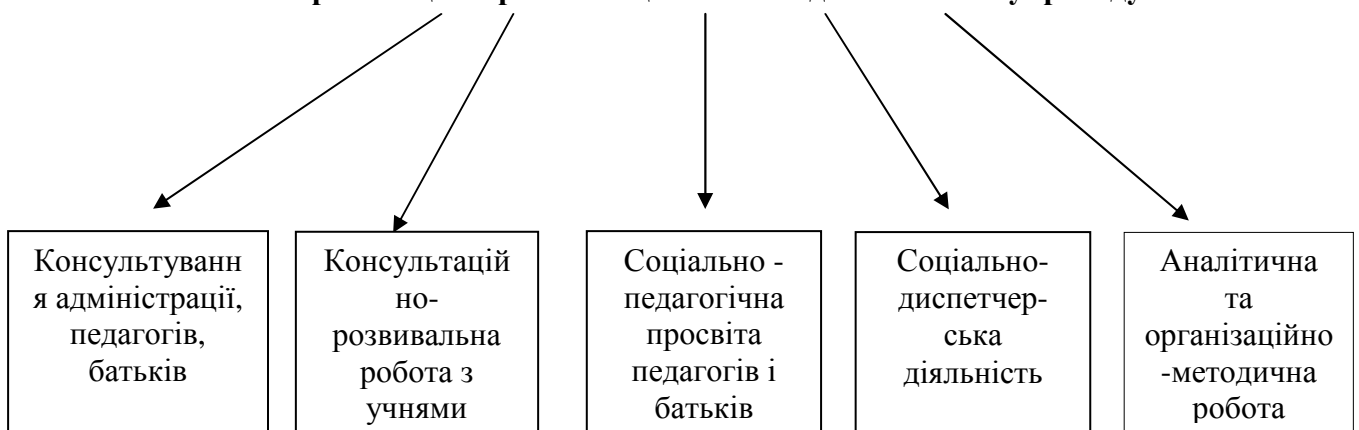
II – й етап - поглиблена соціально – педагогічна діагностика

III – й етап – психолого - педагогічний консилиум

IV – й етап – реалізація стратегії соціально – педагогічного супроводу

ЧАСТИНА III. Методичні розробки

Казка як метод профілактики шкільної дезадаптації першокласників

Румянцева Ольга Володимирівна, практичний психолог-методист комунального закладу «Навчально-виховний комплекс «Загальноосвітній навчальний заклад-дошкільний навчальний заклад» № 26» Кам'янської міської ради

Вступ до школи – один із найважливіших періодів у житті дітей. Діти звикають до нової обстановки, до нового режиму, вчителів, змінюється звичний ритм життя, зростає психоемоційне навантаження. У шестирічному віці відбуваються значні зрушення у формуванні особистості дитини, різко зростають можливості фізичного і психічного розвитку, породжуючи нові потреби, інтереси, а отже, й нові спонукання до дедалі більш різноманітних видів діяльності. Період пристосування та звикання до шкільних умов називається адаптаційним і від нього багато в чому залежить здоров'я, працездатність і успішність в подальші роки.

Шкільна адаптація – перша сходинка на шляху до успішного навчання. І пускати цей процес на самоплив у Новій Українській Школі неможна. Адже кінцева ціль НУШ – виховання успішного учня. Отже адаптації першокласників дітей до шкільного навчання слід приділити особливу увагу.

Час диктує нові вимоги до створення і використання нових методів профілактики, спрямованих на роботу з такою проблемою як адаптація дітей до школи. Збагачення практичної психології новими засобами і методами ефективної роботи з дітьми, зокрема таким напрямком, як казка, є позитивним фактом сучасності.

Казка – це дивовижний засіб роботи з внутрішнім світом людини по силі психологічного впливу, потужний інструмент розвитку особистості. Мова казок відкриває шлях наочно-образного і наочно-дійового розуміння світу людських відносин. Читання і проживання казки дозволяють людині розпізнати власні переживання, зрозуміти їхній зміст і важливість кожного з них.

Шкільна адаптація – перша сходинка на шляху до успішного навчання. У працях відомих психологів стверджується, що «... процес шкільної адаптації як пристосування дитини до умов і вимог шкільного навчання у більшості своїй стихійний: діти самі якось пристосовуються один до одного і до школи» [8;32].

На успішну адаптацію першокласників впливають різні фактори: стан фізичного та психічного здоров'я, вікові та індивідуально-психологічні особливості, рівень готовності до школи, вік, у якому дитина почала систематичне навчання (відвідувала дитсадок чи ні), психологічний клімат у родині, взаємовідносини з вчителями та однокласниками, а також особисті якості та особливості психофізіологічного розвитку дитини. За спостереженнями психологів, фізіологів та педагогів є діти, які через індивідуальні психофізіологічні особливості важко адаптуються до нових умов, тільки частково справляються з новим режимом та навчальним програмовим матеріалом.

Завдання НУШ зробити так, щоб усі діти змогли успішно адаптуватися до школи. Провідна роль у цьому процесі повинна бути відведена саме практичному психологу, який за допомогою психопрофілактики попереджає можливі ускладнення в психічному розвитку і становленні особистості дітей.

Дитина шести років має стійке уявлення про себе. Вона добре знає, хто вона, які якості має, чим відрізняється від інших. Шестирічна дитина стає більш самостійною та незалежною від дорослих, більш складним стає також її ставлення як до себе, так і до інших. Дитина стає більш критичною по відношенню до інших людей і приділяє більше уваги тому, що хоче вона сама: вибір одягу, їжі, друзів, занять тощо.

Самооцінка у дитини формується завдяки оцінкам оточуючих людей. Спочатку це дорослі, пізніше дитина навчається порівнювати свої вчинки з тими нормами, які існують у суспільстві і засвоєні нею. Шестирічна дитина має уявлення про норми поведінки і знає, як їх дотримуватися. Але краще за все вона поки що може оцінювати поведінку інших. Оцінювати свою поведінку шестилітній дитини складно. Вона ще не доросла і її емоції, потреби бажання, навіть швидкоплинні, настільки сильні, що не дають дитини змогу об'єктивно оцінити свою поведінку [5;43-45].

Самооцінка впливає на активність особистості першокласника. Дитина з високою самооцінкою більш впевнена, ініціативна у спілкуванні, більш смілива. Вона прагне проявити свою індивідуальність, здібності, інтереси. Така дитина легше переживає невдачі, швидше виправляє помилки. Дитина із низькою самооцінкою намагається уникати діяльності, де немає стовідсоткової гарантії успіху та є порівняння. Ця дитина не проявляє ініціативу та самостійність через страх невдачі. Вона складно іде на контакт, більш сором'язлива та прагне бути непомітною.

В шість років у дитини проявляється свій особливий внутрішній світ та своє приватне внутрішнє життя. Це є одним із досягнень цього віку. Дитина відкриває внутрішній світ в собі та більше уваги починає приділяти іншим. У дитини з'являються такі почуття як жалість, ревності, заздрість, співчуття.

Відомий російський філософ Іван Ільїн сказав: «Казка – це сон, який наснився нації». Ця фраза дуже доцільно вказує на головну рису усіх казок – їхню належність до колективного несвідомого. Усіляка казка має приховані ресурси, які можуть змінити внутрішній стан людини будь-якого віку.

Казки дозволяють дитині сформувати скарбничку моделей поведінки в певних життєвих обставинах. Казка цілюща за самою своєю суттю, тому застосування її з профілактичною метою є природним, можливим і необхідним. Казкотерапія є невід'ємною частиною арт-терапії.

Казка залишається засобом передачі досвіду і знань «вуст в уста». Саме казка здатна надати дитині інформацію про світ через образ.

Казка – один з найменш травмуючих методів психопрофілактики. Адже людина виросла серед казок, казка допомагала зрозуміти що «добро», а що «зло», і тому саме казка допомагає людині вирішити певні життєві проблеми. Казки широко використовуються в процесі психологічного консультування.

В умовах навчально-виховного комплексу є можливість забезпечити неперервність здобуття дитиною освіти між дошкільною і початковою ланками. Якщо початкова школа зберігає наступність із дошкільним закладом освіти, це забезпечує подальше становлення особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток; формує ціннісне ставлення до держави, рідного краю, української культури, здоров'я, здатність до творчого самовираження, критичного мислення тощо. Адже важливо пам'ятати, що виникнення у дитини нової провідної діяльності (навчальної) не означає, що зникла та, яка була провідною на попередньому етапі.

В НВК № 26 м. Кам'янського з 2010 року психологічною службою проводиться систематична робота, направлена на профілактику шкільної дезадаптації. При цьому використовуються «Казки для шкільної адаптації» авторства кандидата психологічних наук Марини Панфілової [20].

На українську мову казки були перекладені ученицею закладу Паронік Оленою (призером міської олімпіади з української мови, лауреатом обласної премії «Обдаровані діти – надія України») під керівництвом вчителя української мови та літератури Волошиної І. В. До кожної казки додані питання, які обов'язково обговорюються із дітьми у малих групах. (див. додаток А).

У 2011 році перший досвід цієї профілактичної роботи був представлений на міському та обласному етапах конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт МАН.

Перед початком психопрофілактичної роботи із дітьми, психологічна служба закладу проводить цикл тренінгових занять для батьків майбутніх першокласників з січня по березень. На цих заняттях батьки дізнаються про психологічні, фізіологічні особливості розвитку дітей шестирічного віку, розуміють що таке психологічна, фізіологічна, інтелектуальна, соціальна готовність дитини до школи. Батьки мають змогу ближче познайомитися із закладом, його традиціями, підняти питання, які їх хвилюють. Також батьки знайомляться із роботою шкільного практичного психолога, аспектами шкільної адаптації. До батьків доводиться головна мета психопрофілактичної роботи зі шкільної дезадаптації:

- познайомити дітей між собою,
- навчити взаємодіяти у грі,
- під час театралізованого програвання дітьми прослуханої казки пропрацювати можливі адаптаційні проблеми: страх перед школою та навчанням, страх перед вчителем тощо.

Перший етап (11 казок) психопрофілактичної роботи з використанням «Казок для шкільної адаптації» проводиться протягом одного місяця влітку. Діти розподіляються на 4 групи (по 5-6 учнів). Всі казки із серії «Шкільна адаптація» прочитуються групам та розігруються із дітьми за ролями. Після кожної театралізованої вистави (діти у відповідних костюмах) проводиться обговорення поведінки казкових героїв у групах.

При обговоренні із дітьми казок психолог бачить, на кого треба звернути особливу увагу, що турбує більшість дітей, на чому треба зробити акцент на майбутній зустрічі, яку казку доповнити чи розширити, а, можливо, й придумати нову, якщо проблема дітей або конкретної дитини у групі не прописана у готових казках. Діти вчать говорити по черзі, вислуховувати думку інших. Також при обговоренні діти закріплюють знання та навички, яких набули під час прослуховування та розігрування казки. Діти багато розповідають про себе: свої улюблені ігри, мультики, солодощі, іграшки, власний режим дня, домашні обов'язки тощо. Це допомагає їм не тільки ближче познайомитися один з одним та знайти друзів за інтересами, а й зрозуміти, що ти не самотній із своїми побоюваннями, тривогами, страхами. Вже це має хороший терапевтичний ефект.

Ще одним надбанням стають практичні навички, які кожна дитина отримує при обговоренні:

- ✓ як правильно мити руки перед відвідуванням шкільної їдальні,
- ✓ як навчити всіх гратися у свою улюблену гру,
- ✓ як попросити про допомогу однокласника, вчителя, іншого дорослого,
- ✓ як попросити поділитися,
- ✓ які слова можна сказати, коли даруєш подарунок,
- ✓ якщо щось не зрозумів, як звернутися по допомогу до вчителя чи однокласника,
- ✓ що робити, коли чогось боїшся,
- ✓ чому посмішка – це велика сила,
- ✓ що означає працювати разом, у команді,
- ✓ що робити, якщо треба звернутися до дорослої людини, коли вона говорить із кимось,
- ✓ як сказати комусь про те, що тобі неприємно,
- ✓ що треба робити, коли тебе образили чи вдарили? Як і до кого звернутися за допомогою,
- ✓ як позбавитися агресії,
- ✓ як сказати комплімент або похвалити іншого.

Протягом перших трьох місяців з усіма першокласниками проводиться перший етап психопрофілактичної роботи з використанням «Казок для шкільної адаптації». Учні розподіляються на групи по 7-9 чоловік за віковим показником (6-7 років).

Першокласники, які пройшли перший етап профілактики дезадаптації у серпні, також продовжують психопрофілактичну роботу, але вже другий етап – «Казки про відношення учнів до уроків і знань» (5 казок). З ними зустрічі відбуваються по одній на два тижні.

Для інших першокласників другий етап психопрофілактичної роботи проводиться у грудні (5 зустрічей). Таким чином до кінця першого семестру усі першокласники проходять перший та другий етапи профілактичної роботи щодо дезадаптації.

Починаючи із другого семестру, малі групи змінюються. Учні розподіляються у них без урахування того, хто пройшов перший етап раніше. Третій етап – «Казки про здоров'я й про те, як стати дорослішим» (4 казки) та четвертий етап – «Казки про шкільні конфлікти» (9 казок) усі першокласники проходять разом. Діти у групах постійно міняються, треба намагатися, щоб до однієї групи не входило більше 2 учнів з дезадаптацією. Так як психологу доведеться більш пильну увагу приділяти саме цим дітям.

Зустрічі із кожною групою проводяться один раз на тиждень. У групі доцільно мати 8-9 учнів (по кількості усіх, враховуючи нових, героїв казок). Наприкінці квітня зазвичай психопрофілактична робота щодо шкільної адаптації з первачками закінчується.

До останнього заняття дітям у групах читається заключна казка, обговорюється, яка казка сподобалася найбільше. Діти самі вирішують, який уривок вони хочуть продемонструвати своїм батькам.

Заключне заняття доцільно провести на третьому тижні травня та підготуватися так, як у Лісовій школі. Створити стіннівку, аплікації, плакати про усіх дітей, прикрасити зал. Батьки із задоволенням беруть у цьому участь та роблять презентацію про свою дитину. Останнє заняття бажано провести разом з усіма учнями та їх батьками у форматі родинного свята або окремо для кожного класу. Учні покажуть найулюбленіші мініатюри з усіх прослуханих та відтворених казок, вчителі скажуть добрі слова про учнів та подякують батькам за співпрацю.

Під впливом казки у дитини відбувається розвиток як психічних пізнавальних процесів (мислення, увага, пам'ять), так і розвиток емоційно-вольової сфери, формування комунікативної діяльності. Казка є одним із засобів розвитку самоконтролю та саморегуляції, підвищення самооцінки, збільшення рівня емпатії, розвитку впевненості у своїх силах, зниження рівня тривожності особистості.

На підставі спостережень та експериментального дослідження в процесі роботи, можна зробити наступні висновки і рекомендації:

- ✓ казка активізує творчу діяльність дітей будь-якого віку. В результаті роботи з казкою не залишається байдужих дітей;
- ✓ коли діти оцінюють роботу своїх ровесників, вони навчаються спостерігати та аналізувати; уважно слухати, що говорять інші; узагальнювати почуте та побачене та порівнювати це із власним досвідом; переживати нові почуття та помічати красу там, де не бачили її раніше;
- ✓ за допомогою казки діти вчаться передавати зміст через вербальні (інтонацію, силу голосу, темп тощо) та невербальні (міміку, жести, рухи, погляд) засоби спілкування;
- ✓ дітям дуже подобається відтворювати казкових персонажів, вони виявляють неабияку фантазію, створюючи образ казкового героя;
- ✓ казка супроводжує учнів у процесі пізнання: допомагає дізнатися щось нове і корисне, навчає творити, передавати свої почуття і відчуття;
- ✓ для шестирічної дитини провідною діяльністю є ігрова. Навчальна діяльність плекається та визріває саме з ігрової і лише поступово стає провідною;
- ✓ казка дарує почуття радості дитині, підвищує її настрій, життєвий тонус, позитивно впливає на загальний фізичний стан і сприяє розвитку її задатків та творчих здібностей;
- ✓ першокласники із задоволенням доповнюють, розширюють відповіді однокласників. Треба спонукати дітей до послідовних лексично насичених міркувань, які виникли у них після прослуховування та програвання казки. Обговорення дитячих переживань активізує розумовий процес, розвиває творчі здібності кожної дитини;
- ✓ фантазія є дуже важливою для першокласників. Їхні фантазування швидко переходять у вчинки. Тому використання казок допомагає направити фантазію у потрібне русло;
- ✓ у шестирічних дітей недостатньо розвинені спеціальні здібності, тому дуже важливо навчати їх фантазувати на якусь чітко задану тему. Коли дитина уявляє свого казкового героя, описує його вчинки, пояснює їх, вона розвиває творче просторове мислення. А це одна з основних умов успішності у майбутньому;
- ✓ особливістю казки є інакомовлення. Більшості дітей легше описати труднощі через розповідь про персонаж, вкласти погані вчинки та відомості про проблему в його персоналію, чим розповідати про себе та свої труднощі. Вкладаючи в героя казки свої негативні риси, дитина промовляє проблему, розуміє, де шукати ключ до її вирішення;
- ✓ казка дає можливість відчути психологічну захищеність в буденному світі, адже дитина може програти свої проблемні життєві ситуації в «захищеному режимі» – за допомогою казки;
- ✓ однією з особливостей казки є можливість зміщення уваги. Дуже часто дитина відчуває, що проблема зникла чи стала меншою вже тому, що змогла подивитися на неї з іншого боку;
- ✓ цінним при роботі з казкою є те, що з героєм може відбутися будь-яке перетворення: слабкий герой стає сильним, дурень – мудрим, боягуз – хоробрим. Дитина асоціює себе з головним героєм казки і в своїй уяві мандрує, перемагає зло, рятує друзів, підкорює недосяжні вершини, бореться зі страхами. Тобто дитина не просто бере участь у театралізації, а «проживає» казку. А це надзвичайно позитивно впливає на розвиток дитини;
- ✓ при груповій роботі з казкою діти «проживають» казку у вигляді гри чи вистави, що позитивно впливає ще й на фізичний стан дитини;

- ✓ казка допомагає засвоїти певний досвід, закріпити чітку модель правильної поведінки, оволодіти новими комунікативними навичками, сформувані соціальну компетентність, розширити емоційний досвід та лексичний запас. Що в свою чергу позитивно впливає на адаптацію дітей до школи.
В додатках автор розміщує підбірку казок для шкільної адаптації.

Список використаних джерел

1. Битянова М. Р. Работа психолога в начальной школе / М. Р. Битянова. – М.: Ваклер, 1998. – 164 с.
2. Божович Л. И. Избранные психологические труды: Проблемы формирования личности / Л. И. Божович. – М.: Международная педагогическая академия, 1995. – 212 с.
3. Вачков И. Г. Сказкотерапия. Развитие самосознания через психологическую сказку / И. Г. Вачков. – М.: Ось-89, 2003. – 144 с.
4. Выготский Л. С. История развития высших психических функций / Л. С. Выготский. – М.: Эксмо, 1983. – 359 с.
5. Гільбух Ю. З., Коробко С. Л. Визначення психологічної готовності дитини до шкільного навчання / Ю. З. Гільбух, С. Л. Коробко. – К.: Мікрос-СВС, 1988. – 115 с.
6. Гнездилов А. В. Авторская сказкотерапия / А. В. Гнездилов. – СПб.: Речь, 2002. – 290 с.
7. Головань Н. О. Вікові особливості дітей шестирічного віку та їх діагностика / Н. О. Головань. – К.: Освіта, 1990. – 267 с.
8. Журавлев Д. В. Адаптация учащихся на переходных периодах / Д. В. Журавлев. – Харьков: Народное образование, 2008. – 131 с.
9. Запорожець А. В. Підготовка дітей до школи. Основи дошкільної педагогіки / А. В. Запорожець. – М.: Знание, 1990 – 257 с.
10. Зеленова М. Е. Психологические особенности педагогического влияния на адаптацию ребенка в начальной школе / М. Е. Зеленова. – М.: Знание, 1992. – 117 с.
11. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. Путь к волшебству. Теория и практика сказкотерапии / Т. Д. Зинкевич-Евстигнеева. – СПб.: Речь, 1998. – 246 с.
12. Коломинский Я. Л., Панько Е. А. Учителю о психологии детей шестилетнего возраста / Е. А. Панько, Я. Л. Коломинский. – М.: Просвещение, 1988. – 190 с.
13. Костяк Т. В. Психологическая адаптация к школе / Т. В. Костяк. – М.: Академия, 2008. – 176 с.
14. Кравцов Г. Г., Кравцова Е. Е. Шестилетний ребенок: Психологическая готовность к школе / Г. Г. Кравцов, Е. Е. Кравцова. – М.: Знание, 1987. – 68 с.
15. Мухина В. С. Шестилетний ребенок в школе / В. С. Мухина. – М.: Просвещение, 1986. – 268 с.
16. Мухина В. С. Дитяча психологія / В. С. Мухина. – К.: Мікрос-СВС, 1985 – 315 с.
17. Сфера професійної компетентності практичного психолога освіти. Методичні рекомендації. / В.П. Мушинський, Н.В. Савельєва. – Дніпропетровськ, 2012 р.
18. Цукерман Г. А., Поливанова К. Н. Ведение в школьную жизнь: Программа адаптации детей к школьной жизни / К. Н. Поливанова, Г. А. Цукерман. – М.: Академия, 2010. – 345 с.
19. Черняева С. А. Психотерапевтические сказки и игры / С. А. Черняева. – СПб.: Речь, 2002. – 166 с.
20. <http://psy.1september.ru/article.php?ID=20020200>

Впровадження програми психосоціальної підтримки в рамках проекту «Комплексна психосоціальна допомога дітям, підліткам та родинам, що постраждали в наслідок конфлікту в Україні» у Дніпропетровській області

Третяк Сергій Вікторович, практичний психолог-методист комунального закладу «Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 88» Криворізької міської ради

Ситуація, яку переживає Україна, в ході військового конфлікту на Сході України, виходить за межі звичайного повсякденного людського досвіду. Вона спричинила значне порушення життєдіяльності людей, шкоду їх здоров'ю, великі людські втрати, значні матеріальні збитки тощо. Все це вкрай негативно позначається на кожній родині. Одні сім'ї були вимушені залишити домівку та переживають кризу, пов'язану з втратами не лише матеріальними, але і соціальними. Інші родини переживають втрату близької людини. Хтось вже повернувся і намагається адаптуватися до мирного соціуму після пережитих військових подій. Так чи інакше в Україні не залишилося практично жодної відстороненої від конфлікту особи.

Саме тому, соціальна та психологічна допомога на сучасному етапі застосовується в найрізноманітніших сферах життєдіяльності особистості. Сам процес надання психосоціальної підтримки дуже складний і відповідальний, який вимагає від практичного психолога, спеціаліста соціальної сфери відповідних знань, умінь і навичок [30]. У зміст надання психосоціальної підтримки входить: задоволення базових потреб; консультування, надання інформаційної підтримки та перенаправлення до відповідних спеціалістів; підтримуюча комунікація, активне слухання, вміння «бути поруч» [29].

Представлена психосоціальна модель реабілітації охоплює усі рівні особистісного функціонування дитини: поведінку і навички, емоції і пізнавальні функції, систему цінностей і установки, «Я» і особистісну ідентичність. Серед основних форм роботи в даній моделі виокремлюються:

- групова робота (тренінги комунікативних навичок; групи особистісного у

зростання з метою корекції деструктивних установок);

- групи для дітей дошкільного віку, спрямовані на корекцію поведінкових, емоційних і когнітивних проблем; розвиток творчих здібностей дітей тощо;

- масова робота (включає як роботу з дітьми, так і з їхніми батьками). Її особливість полягає у цілеспрямованому залученні дітей-переселенців до спільних заходів з місцевими дітьми: концерти, виставки, вікторини, випуски газет, авторські спектаклі, переписка тощо. Окрім того, акцент робиться на проведенні інформаційної роботи з батьками задля підвищення їхньої компетентності у галузі дитячої психології;

- індивідуальна робота з дітьми і підлітками спрямована на психотерапевтичну допомогу дітям, які мають травматичні і психосоматичні порушення (прерогатива у цих питаннях належить виключно психіатрам і психологам);

- сімейне консультування, яке покликане гармонізувати сімейні стосунки, але залежно від глибини і спектру сімейних проблем, суб'єктом допомоги може бути сімейний терапевт або хелпер, зокрема до завдань хелпера входить корекція і вдосконалення стилю виховання дітей, робота з подолання почуття віктимності і образу ворога, покращення комунікації між членами сім'ї тощо;

- робота з педагогами, що передбачає проведення її за двома напрямками:

1) підвищення сенситивності самих педагогів до психологічних особливостей травмованих дітей;

2) засвоєння навичок і вмій, необхідних для регулювання стосунків між дітьми;

- народно-дипломатичні зустрічі дітей і підлітків, спрямовані на встановлення людських стосунків із представниками протилежної сторони.

Психосоціальна робота розглядається як нова галузь практичної психології, яка з'явилася в кінці 1990-х рр. Психосоціальна робота - це виявлення, вивчення і нейтралізація негативного впливу психотравмуючих факторів на соціальне життя людини, його соматичне і психічне здоров'я, міжособистісні відносини. Психотравмуючі фактори можуть призводити до розвитку розладів пізнавальних, емоційних, рухово-вольових процесів, неврозів, психозів, що може завершуватися спроби суїцидів і протиправними діями. На основі вивчення та аналізу психотравмуючих факторів визначається вибір і застосування адекватних психосоціальних методів і засобів відновлення, психосоціальної підтримки різних груп і осіб, що звертаються до фахівців із соціальної роботи за отриманням необхідних видів допомоги.

Завдання психосоціальної роботи - подолання соціальної дезадаптації людини, оздоровлення міжособистісних стосунків у професійній і сімейно-побутового життя. В центрі уваги знаходиться психіка людини, яка узагальнено розуміється як система управління індивідуальною життєвою поведінкою, тобто життєдіяльністю. Центральний теза психосоціальної роботи - здорова психіка забезпечує оптимальну життєдіяльність людини і, навпаки, деструктивні зміни в житті ведуть до деструктивних змін психіки.

Сутністю психосоціальної роботи як навчальної дисципліни виступає цілісне уявлення про зміст психосоціальної роботи, її основні напрями, інструментарій, методи і організації.

Виділяють наступні види психосоціальної допомоги:

- діагностика, спрямована на виявлення психосоціальних проблем клієнтів;
- консультування;
- тренінг.

Розрізняють декілька напрямків психосоціальної роботи:

- вирішення сімейних проблем. Психосоціальна робота з сім'єю орієнтована на стабілізацію сімейних зв'язків. Вона включає в себе нормалізацію відносин між подружжям, між батьками і дітьми, усіх членів сім'ї з оточуючими;
- розв'язання вікових проблем, найчастіше літніх людей, що зазнають з-за віку різного роду труднощів, що вимагають психосоціальної допомоги;
- надання кризової психосоціальної допомоги в складних життєвих ситуаціях, в тому числі робота з сім'ями алкоголіків, людьми з залежностями, сімейним насильством, з сім'ями, що мають дітей-інвалідів.

Одна з найважливіших професійних функцій соціального працівника - надання психосоціальної підтримки клієнту. Психосоціальна підтримка є буфером, який пом'якшує наслідки негативних життєвих подій.

Психосоціальна робота носить як **індивідуальний**, так і груповий характер. До першого відносяться такі види діяльності, як: консультування, діагностика, посередницька діяльність при вирішенні конфліктів, профілактика, до другого - тренінг.

Методи психосоціальної роботи запозичені з практичної психології та адаптовані до завдань і умов соціальної роботи з населенням.

Останнім часом стрес в Україні набуває характеру пандемії. Нестабільна політична обстановка в країні, військові дії в східних її регіонах вже тривалий час змушують суспільство перебувати в психоемоційному напруженні, що призводить до різних нервово-психічних порушень. Виниклі розлади позбавляють людину можливості адаптуватися до несприятливих обставин, внаслідок чого порушується соціальне функціонування, що особливо відображається на учнях загальноосвітніх шкіл та молоді, яка починає отримувати освіту та робітничі спеціальності в умовах ПТНЗ.

Щоб виправити цю ситуацію в умовах переходу до професійного навчання слід змінити або ліквідувати зв'язок між загрозою і стресовими факторами.

Робота з стресом підліткового розвитку веде до кращої адаптації і до вироблення більш ефективних методів подолання стресорів.

Рік тому завершився у Дніпропетровській, Харківській, Запорізькій, Донецькій та Луганській областях України сумісний проект Міжнародного Дитячого фонду ЮНІСЕФ «Діти миру» та Національного

університету Києво-Могілянська академія «Комплексна психосоціальна підтримка дітей, підлітків та сімей, що постраждали внаслідок конфлікту в Україні», в якому я як практичний психолог прийняв активну участь спочатку як тренер, а потім як експерт програми ЮНІСЕФ – НаУКМА.

На початку 2016-2017 навчального року в Міжрегіональному центрі професійної перепідготовки звільнених у запас військовослужбовців (МЦППВ) навчалось 32 учня, які безпосередньо постраждали внаслідок військового конфлікту (діти вимушені переселенці, батьки служать або повернулися з АТО), та стороне більшість школярів та студентів країни. Скориставшись отриманими навичками тренінгової та консультативної роботи та використовуючи розробку тренінгу для практичних психологів та вчителів (С.О. Богданов, О.В. Залеська) (9,10, 26) я розробив програму стрес – релізієнс тренінгу з метою допомоги учням ПТНЗ подолати кризу або стрес на час початку навчання в МЦППВ .

На 2016-2017 навчальний рік було сплановано перший блок релізієнс тренінгу, який успішно пройшов в вересні – листопаді в групах першокурсників та гуртожитку:

Задачі адміністрації та педагогічного колективу школи щодо зниження рівня стресу у дітей в профілактиці руйнівних наслідків стресогенної ситуації, зниження рівня стресу у всіх учасників навчально-виховного процесу навчального закладу:

- провести просвітницьку роботу з адміністрацією, вчителями та батьками щодо виявлення стресогенних факторів та зменшення їх шкоди для власного здоров'я та здоров'я учнів;
- провести тренінгові заняття з учнями щодо безконфліктного спілкування;
- провести тренінгові заняття з вчителями з опанування технологій зниження рівня стресу;
- провести моніторингові дослідження щодо виявлення рівня стресу у всіх учасників навчально-виховного процесу;
- формування групи ризику щодо підвищеного рівня стресу серед учнів навчального закладу та проведення з ними корекційно-відновлювальної роботи;
- організація супервізійної роботи для вчителів, психологів та соціальних педагогів навчального закладу.

Адміністрація навчального закладу ініціює моніторингові дослідження рівня стресу в учнів та вчителів, надає запит на проведення досліджень практичному психологу та соціальному педагогу. Результатом цієї роботи є виявлення учнів, які потребують підвищеної уваги та причин стресогенності у навчальному закладі. З адміністрацією та педагогічним колективом можна провести ділову гру щодо розробки шляхів зниження впливу стресогенних факторів. Ця робота має завершитись складанням сумісної програми або плану спільних дій.

Робота психолога з педагогічним колективом може передбачати:

- психолого-педагогічний лекторій (систему семінарів);
- тренінги для виявлення власних стресорів і навчання прийомам зниження їх впливу;
- тренінги з навчання розпізнавання причин виникнення стресу в учнів та зниження рівня стресу в учнівському середовищі.

Робота психолога з учнями має включати:

- інформаційні виступи з питання стресу, реакції організму на стрес, способів опанування ситуацією, зниження негативного впливу на організм, взаємозв'язок конфліктів і стресів, способи вирішення конфліктів;
- діагностику рівня стресу та особистісних якостей учнів;
- тренінгові заняття з набуття навичок подолання стресових ситуацій та толерантності, групова психокорекційна робота;
- індивідуальна консультативна та психокорекційна робота з учнями;
- оформлення наочності.

Робота вчителя з учнями має базуватись на засадах толерантності, поваги до особистості учня, співпраці з батьками учня. Основним напрямком

роботи класного керівника є формування психологічно здорового дієдатного учнівського колективу, який сприймає загальнолюдські цінності і здатен надати підтримку у разі потреби.

Шкільне учнівське самоврядування має за пріоритетний напрямок організацію доброзичливого безконфліктного простору в учнівській спільноті. Для цього проводиться процес підготовки фасилітаторів з числа лідерів учнівського самоврядування. Розробляються шкільні інформаційні потоки з метою зниження рівня стресу.

Соціальний педагог навчального закладу виявляє групи ризику з числа дітей, які мають високий рівень стресу, а також виявляє сім'ї, що потребують соціально-психологічної допомоги.

Робота психолога з батьками передбачає:

- інформаційні виступи на батьківських зборах;
- постійно діючі батьківський лекторій або батьківська група;
- індивідуальна консультативна робота з батьками.

Після проведення кожного етапу практичної роботи щодо стабілізації емоційного стану учнів здійснюється моніторингове дослідження ефективності роботи та її подальший аналіз та удосконалення, корегування.

З метою досягнення результатів у такій потрібній роботі потрібно постійно формувати базове ставлення педагога до дитини яка пережила травмуючу подію.

МАЙСТЕР- КЛАС
Граючи, перемагаємо стрес

Мета:

- Сформувати учасників заходу уявлення про стрес та посттравматичний стрес, його ознаки у дітей та дорослих.
- Надати практичні навички та ознайомити з механізмом надання психологічної допомоги та особливостями підвищення стресостійкості у здобувачів освіти під час роботи зі стресом з використанням ігри та ігрових технологій, використовуючи посібник «Психосоціальна підтримка в кризисной ситуації. Методическое пособие для педагогов. – Детский фонд ООН (ЮНИСЕФ), Всеукраинский союз молодежных общественных организаций. К., 2015. – 76с.
- Розвинути навички створення «безпечного простору» в класі, у колективі.
- Підтримати колеги практичних психологів та соціальних педагогів психологічно і навчити самостійно використовувати ігрові технології в роботі.

Дата проведення: 13. 12. 2018

Час проведення: 10.00 – 12.00

Місце проведення: Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Учасники заходу: практичні психологи та соціальні педагоги закладів загальної середньої освіти Дніпровської області

Зміст роботи	Особливості проведення	примітки
Знайомство з групою	Виконання вправ на знайомство. Вправа «Сонечко»	
Привітання учасників	Завідувачка обласного НМЦ практичної психології і соціальної роботи Н.В.Савельєва	
Вступні уваги. Знайомство з проектом «Навички кризового консультування та розвитку психосоціальної стійкості до стресу у школярів»	На основі дворічного практичного досвіду участі у сумісному проєкті Міжнародного Дитячого фонду ЮНІСЕФ «Діти миру» та Національного університету Києво-Могилянська академія «Комплексна психосоціальна підтримка дітей, підлітків та сімей, що постраждали внаслідок конфлікту в Україні», в якому автор як практичний психолог брав активну участь спочатку як тренер, а потім як експерт програми ЮНІСЕФ – НаУКМА	
Формування довіри та початок роботи. Базове ставлення педагога до дитини, яка пережила травмуючу подію. Ресурси особистості практичного психолога та соціального педагога	Резилієнс життєстійкість чи витривалість? Нове відношення до стресостійкості та ресурсів дитини та людини. Намалюйте мішечки в які помістять ті ресурси, які допомагають Вам працювати з травмованими дітьми та їх родинами, враховуючи методи розвитку дитини, які ми можемо застосовувати	
Навчаємо самопрезентації, знайомству та впевненості у спілкуванні	Всі учасники малюють сонце і на кожен промінчик пишуть ім'я - це контакт зі значимим, близькою людиною - 3 хв Ведучий просить в трійках розповісти про своїх значущих контактах - 10 хв Ведучий просить прислухатися до почуттів «Що буде, якщо один з контактів буде загублений або зв'язок з ним буде порушено. Потім з двома, трьома» - 2 хв	
Навчаємо розуміти та безпечно проявити свої відчуття та почуття	Вправа «Дерево та лосі»	
Навчаємо розслабитися та краще відчувати своє тіло	Вправа «Дерево»	
Ігри-медитації	«Занедбаний сад»	
Шерінг	Як ігри, Шерінг, діалог можна використовувати в роботі вчителя. Використовувати приклади, обговорити які складнощі можуть бути або обмеження	
Обмін думками. Вироблення рекомендацій з підвищення резилієнсу здобувачів освіти	Майстер-клас включає в себе окремі види ігор : <ul style="list-style-type: none"> • з адаптації до умов навчання в закладі; • посилення впевненості в собі й самоєфективності; • підтримка та підвищення соціальних контактів; • піклування про себе. <p><u>Мета майстер-класу:</u> Адаптація до навчання в кризових умовах та формування функціональної готовності до адекватного реагування на виклики сьогодення.</p>	

Рекомендації
МАЙСТЕР- КЛАСУ
Граючи, перемаємо стрес

1. Практичним психологам:

- 1.1. Формувати атмосферу довіри та сприяти створенню безпечної екосистеми в школі.
- 1.2. Планувати та проводити індивідуальну роботу з педагогами та дітьми, які пережили травмуючі події, використовуючи ігри та ігрові технології.
- 1.3. Створювати ресурси та підвищувати стресостійкість /життєстійкість, на які спираються діти (приємні активності).
- 1.4. Своєчасно діагностувати реакції стресу та недостатні ресурси дитини; при виявленні недостатності ресурсів проводити можливу корегуючу роботу по підсиленню впевненості дитини у собі та само-ефективності з використанням ігрових технологій.

2. Соціальним педагогам:

- 2.1. Створювати карти соціальних контактів.
- 2.2. Планувати позитивні активності.
- 2.3. Підтримувати емоційний діалог, розвивати наставництво, навчання дією.
- 2.4. Шукати сучасні шляхи розвитку дитини застосовуючи ігри та ігрові технології.
- 2.5. Розвивати навички педагогіки групи серед вчителів та учнів (лідерів) з використанням ігрових технологій.

3. Соціально – психологічній службі:

- 3.1. Піклуватися про зниження стресу та вигорання в колективі.
- 3.2. Попереджувати вторинну травматизацію.
- 3.3. Формувати навички встановлення кордонів між роботою та приватним життям.
- 3.4. Інтегрувати нові знання та навички в роботу педагогічного колективу.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ,
які допоможуть батькам і дітям впоратися з кризовою ситуацією

- Слідкуйте за власною реакцією на те, що сталося. Діти виробляють власну модель поведінки, спостерігаючи за дорослими, які грають важливу роль у їхньому житті (батьки, вчителі). Тому намагайтеся зберігати спокій і вселяти його дитині, наскільки це можливо.
- Приділяйте дитині більше уваги. Чуйність і увага з вашого боку дозволять дитині висловити свої думки й відчуття особисту недоторканість, особливо у важких ситуаціях. Якщо дитина хоче поговорити з вами про свої почуття, заохочуйте її до розмови. Проявіть розуміння до того, що вона вам скаже, і поясніть, що такі почуття, як страх, гнів і провина, є цілком нормальною реакцією на "ненормальні" події.
- Говоріть з дитиною на зрозумілій їй мові. Будь-яка інформація повинна бути розказана дитині відповідно до її віку і рівня розвитку. Надлишок відомостей може заплутати маленьких дітей і викликати у них нові страхи і почуття незахищеності. З іншого боку, додаткова інформація допоможе дитині правильно зрозуміти, що ж насправді відбувається.
- Обмежте доступ дитини до засобів масової інформації. Намагайтеся захистити дитину від перегляду фотографій і прямих репортажів з місця трагічних подій, наприклад терористичних актів. Це особливо важливо для дітей молодшого шкільного віку. Часто батьки настільки захоплені драматичними подіями, які транслиються по телевізору, що не думають про те, що ці події можуть бачити маленькі діти. Подібні перегляди є причиною нічних жахів або важких думок у дітей.
- Намагайтеся підтримувати звичайний розпорядок життя, переконайте дитину в тому, що вона знаходиться в повній безпеці. Поговоріть з дитиною про те, як потрібно уникати травматичних або стресових ситуацій у майбутньому. Це зміцнить у ній відчуття безпеки і можливості керувати своїм життям. Підтримка звичайного способу життя дуже переконливо діє на дитину і є для неї чітким, що не вимагає слів, доказом власної безпеки і стабільності.
- Уважно стежте за проявом будь-яких ознак стресу. Якщо дитина грає в ігри, які знову і знову відтворюють те, що сталося з нею, або скаржиться на "страшні сни", ні в якому разі не слід цього пропускати. Подібні моделі поведінки нормальні відразу ж після травми і допомагають дитині впоратися з пережитим. Однак, якщо через місяць вони не пропали, а лише посилилися, подумайте про те, чи варто звернутися за професійною допомогою.
- Будьте особливо уважні та чуйні з підлітками, що демонструють симптоми стресу. Якщо підлітки говорять і думають про самогубство, вживають наркотики, погано їдять або сплять, демонструють спалах гніву, цього ні в якому разі не можна пропустити. На подібні симптоми потрібно звернути увагу, оскільки вони не проходять самостійно, без професійного лікування.
- Не забувайте про власний душевний стан. Оскільки ви є головним джерелом допомоги і підтримки дитини, то повинні піклуватися про себе. Спілкуйтеся з родиною і друзями, діліться своїми почуттями і переживаннями з іншими дорослими, особливо з тими, хто відчув щось подібне. Намагайтеся дотримуватися збалансованого режиму харчування, висипайтеся, займайтеся спортом і не забувайте про розваги.

Не соромтеся звертатися за професійною психологічною допомогою (консультації та лікування), якщо вам здається, що вона необхідна для вас або вашої дитини

Список використаних джерел

1. Бочкор Н. П. Соціально-педагогічна робота з дітьми у конфліктний та пост конфліктний період : методичні рекомендації / Н. П. Бочкор, Є. В. Дубровська, О.В. Залеська та ін. К.: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. 84 с.
2. Гессманн В. Концепція ненасильственного общения М. Розенберга / В. Гессманн // Современная зарубежная психология. 2014. № 2. С. 84-89.
3. Еувема М. Психосоціальний розвиток дітей та молоді / М. Еувема; [пер. з англ. Р. Оуденховен, Р. Лейден]. К.: «LHSI», 2016. 108 с.
4. Максимова Н. А. Методичні рекомендації щодо організації та надання психологічної допомоги дітям та сім'ям вимушених переселенців [Електронний ресурс]. Режим доступу: osvita-mk.org.ua/Konflikt/metodichni_rekomendaciji.docx
5. Розенберг М. Язык жизни. Ненасильственное общение / М. Розенберг. М.: Изд-во София, 2009. 169 с.
6. Сарджвеладзе Н. Травма и психологическая помощь / Н. Сарджвеладзе; [за ред. З. Беберашвили и др.]. М. : Смысл, 2007. 179 с.
7. Персональна сторінка сайту Л.Долса [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.lucasdols.nl>
8. Психосоціальна підтримка в кризисній ситуації. Методическое пособие для педагогов. — Детский фонд ООН UNICEF, Всеукраинский союз молодежных общественных организаций, «Христианская ассоциация молодых людей Украины» (УМСА Украины). — К., 2015. — 76 с.
8. Играя, побеждаем стресс. Игры для детей и взрослых. — Детский фонд ООН (UNICEF),—К., 2015. — 68 с.
9. Каплан Г. Системы поддержки в военное время, индивидуум и община в кризисной ситуации. Еврейский университет в Иерусалиме. 1975.
10. Клингман А., Аялон О. 1980, Первичное вмешательство: Модель совладания со стрессом в школьной системе. В книге: Равив А., Горювиц М., Клингман А. (редакторы) Дети в стрессовой и в кризисной ситуации
11. Д. Кори, Теория и практика группового консультирования, М., «Эксмо», 2003, с. 294-296.

Інтелектуальні і творчі тренінги як фактор адаптації обдарованих учнів до соціальних змін

Заячук Ольга Василівна, практичний психолог-методист комунального закладу «Криворізький Покровський ліцей» Криворізької міської ради

Творчість – це не розкіш для обраних,
а загальна біологічна потреба,
інколи не усвідомлена нами.
Г. Іванов

Розвиваючи творчі здібності у дітей, виховуючи їх нестандартно, оригінально мислячими, з творчим підходом до життєвих проблем, ми отримаємо повноцінних громадян нашого суспільства. Мова йде про якості та здібності, необхідні для оптимальної соціалізації та реалізації своїх можливостей для подальшої творчої діяльності.

Важливими передумовами розвитку дитячої творчості є вікові особливості дитини, які можна вважати компонентами дитячих здібностей. Дітям властиві надзвичайна чуйність до образних вражень, багатство уяви, невпинна допитливість.

Отже, *проблема* розвитку творчого інтелекту з урахуванням вікових особливостей школярів набуває особливої *актуальності*.

Однією з цікавих технологій розвитку особистості взагалі та творчих здібностей зокрема, вважаємо творчі та інтелектуальні тренінги. Тренінг виступає в якості «тренажера», на якому в безпечній обстановці учні освоюють творчі та інтелектуальні навички.

Для кожної вікової категорії тренінги розвитку інтелектуальної та творчої обдарованості мають свої завдання. Віковими передумовами здібностей молодших школярів є підвищена сприйнятливність, довірлива готовність засвоювати нові знання, віра в істинність того, чого навчають. У школярів середніх класів відзначається зростання самостійності, наполегливої енергії і широти схильностей. У старших школярів дуже помітні робота аналізу думки, готовність до міркувань і особлива емоційна вразливість. Таке поєднання рис «розумового» і «художнього» типів, а також зорієнтованість на самовиховання, самовдосконалення відкривають особливі можливості для багатостороннього розвитку.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми творчих здібностей в підлітковому віці нами розроблена програма розвитку творчого мислення підлітків, яка складається з Тренінгу розвитку причинного мислення молодших підлітків, Тренінгу розвитку евристичного мислення старших підлітків та застосування мнемотехніки як способу оптимізації інтелектуальної діяльності та соціалізації обдарованих учнів.

Вік дітей від 8 до 12 років є сензитивним для розвитку причинного мислення, тому у 2007 році практичним психологом Криворізького Покровського ліцею О.Заячук за програмою розвитку творчого мислення І.М.Цимбалюк та Ю.В.Пелех [11] було розроблено «Тренінг розвитку причинного мислення» для учнів 5-6 класів (12 занять).

Програма «Тренінгу розвитку причинного мислення» О.В.Заячук

№	Тема заняття	Зміст
1	Інтелектуальна творчість як невід'ємна сторона людської духовності	Знайомство; створення сприятливих умов для роботи в групі; розвиток вміння планувати перетворення предметів і слів, встановлювати причинні зв'язки між подіями та знаходити причину подій
2	Характеристики творчого мислення	Створення сприятливого клімату для роботи в групі; встановлення контакту з дітьми і створення позитивної мотивації до занять; розвиток вміння планувати перетворення предметів і слів; розвиток вміння знаходити причину подій та уявляти наслідки подій.
3	Розвиток навичок причинного мислення	Закріплення активного тренінгового стилю спілкування; розвиток вміння планувати перетворення предметів і слів; розвиток вміння уявляти наслідки подій та позначати словами суттєві ознаки предметів; розвиток творчої уяви.
4	Розвиток навичок знаходити протиріччя	Створення у групі атмосфери довіри й відвертості, подолання скутості; розвиток вміння уявляти наслідки подій та формулювання законів (явищ, які відбуваються за одних і тих же умов); розвиток вміння бачити в одному і тому ж предметі протилежні властивості, знаходити протиріччя, дивитися на одні й ті ж явища під протилежним кутом.
5	Розвиток дослідницької активності	Створення у групі атмосфери відкритості, подолання скутості; сприяння розвитку вміння уявляти наслідки подій та пояснювати образне порівняння; навчати складанню слів із заданою буквою; розвиток дослідницької активності, вміння ставити різноманітні запитання, спрямовані на вивчення сприйнятого об'єкта.
6	Розвиток навичок образного порівняння	Тренування вміння уявляти наслідки подій, пояснювати образне порівняння та складати слова із заданою літерою; розвиток вміння знаходити протилежні якості в одному й тому ж об'єкті.
7	Розвиток творчої уяви та літературних здібностей	Розвиток вміння пояснювати образне порівняння, складання слова із заданою літерою та добір слів, протилежних за значеннями; розвиток творчої уяви та літературних здібностей.
8	Навчання генеруванню ідей	Розвиток вміння підбирати слова, протилежні за значенням; навчання класифікувати та поєднувати слова в речення та узгоджувати слова в реченні; навчання генеруванню ідей.
9	Розвиток вміння розуміти соціальні взаємозв'язки	Тренування вміння підбирати слова, протилежні за значенням; навчати генерації ідей; розвиток вміння розуміти соціальні взаємозв'язки, вміння бачити проблеми, розвиток творчої уяви та літературних здібностей.
10	Розвиток вміння бачити проблеми	Тренування вміння підбирати слова, протилежні за значенням; розвиток вміння розуміти соціальні взаємозв'язки; розвиток творчої уяви та вміння придумувати казки; розвиток вміння бачити проблеми.
11	Тренування навички ставити запитання з метою дослідження невизначеної ситуації	Розвиток вміння придумувати казки та складати текст за питаннями; розвиток вміння описувати характер героїв; розвиток творчої уяви та літературних здібностей; тренування навички ставити запитання з метою дослідження невизначеної ситуації.
12	Розвиток творчої уяви та літературних здібностей	Розвиток вміння придумувати казку за опорами; розвиток вміння позначати словами ознаки предметів та придумувати заголовки до оповідань; розвиток творчої уяви та літературних здібностей.

Діти дорослішають і стикаються з великою кількістю ситуацій, коли неможливо відокремити одну причину події, коли причинне мислення виявляється недостатнім. Наприклад, такі явища як прогноз погоди, закінчення шахової партії, виробничого або побутового конфлікту тощо мають вірогідний характер, тобто виникає необхідність у попередній оцінці ситуації і виборі серед безлічі варіантів і факторів, що впливають на ситуацію.

У всіх цих випадках причинне мислення виявляється недостатнім. Виникає необхідність у попередній оцінці ситуації і виборі серед безлічі варіантів і великої кількості факторів таких, що мають суттєвий вплив на розвиток подій. При цьому вибір спирається на низку критеріїв, правил, які дозволяють звузити «зону пошуку», зробити його якомога скороченішим, вибірковішим.

Мислення, яке спирається на критерії вибіркового пошуку, завдяки чому з'являється можливість розв'язувати складні, невизначені, проблемні ситуації, називають евристичним. Евристичне мислення формується орієнтовно до 12-14 років [8].

Саме тому практичним психологом Криворізького Покровського ліцею О.Заячук у 2016 році було розроблено «Тренінг розвитку евристичного мислення» (10 занять).

Програма «Тренінгу розвитку евристичного мислення» О.В.Заячук

№ з/п	Зміст	Прийоми та методи евристичного мислення
1	Створення умов для знайомства і самопрезентації кожного члена групи, визначення завдань тренінгу, ознайомлення з принципами роботи групи, створення клімату психологічної безпеки; знайомство та опрацювання методів евристичного мислення	Метод символічного бачення. «Брейнстормінг» або «Мозковий штурм» (Л.Ф.Осборн)
2	Повторення правил роботи в групі під час тренінгу, продовження знайомства і запам'ятовування імен учасників групи, продовження знайомства та створення доброзичливої атмосфери в групі, розвиток пізнавальних процесів, формування вміння творчо розв'язувати будь-які завдання	Метод інверсії або метод звернень
3	Продовження формування доброзичливої атмосфери в групі, розвиток пізнавальних процесів, формування вміння творчо розв'язувати будь-які завдання	Приєм пристосування. Метод образного бачення. Метод придумування. Метод евристичних питань (Квінтіліан)
4	Продовження формування почуття згуртованості, розвиток пізнавальних процесів, формування вміння творчо розв'язувати будь-які завдання	Приєм ідеалізації. Метод «вживання». Метод смислового бачення
5	Розвиток вміння протистояти внутрішнім стереотипам та соціальним стандартам, розвиток креативності, розвиток роботи в команді, формування інноваційного рішення через спостереження за роботою іншої команди, через спроби та помилки, стимулювання мислення через дію	Метод «вживання». Метод символічного бачення. Метод аглютинації
6	Продовження формування доброзичливої атмосфери в групі, розвиток пізнавальних процесів, формування вміння творчо розв'язувати будь-які завдання	Приєм аналогії. Приєм локалізації. Метод аглютинації
7	Продовження формування доброзичливої атмосфери в групі, розвиток пізнавальних процесів, формування вміння творчо розв'язувати будь-які завдання	Метод придумування. «Брейнстормінг» або «Мозковий штурм» (Л.Ф.Осборн)
8	Продовження формування доброзичливої атмосфери в групі, розвиток пізнавальних процесів, формування вміння творчо розв'язувати будь-які завдання	Метод придумування. Метод «Якби ...»
9	Продовження формування доброзичливої атмосфери в групі, розвиток пізнавальних процесів, формування вміння творчо розв'язувати будь-які завдання	«Брейнстормінг» або «Мозковий штурм» (Л.Ф.Осборн)
10	Оптимізація самооцінки учасників, розвиток пізнавальних процесів, формування вміння творчо розв'язувати будь-які завдання	Приєм аналогії. «Брейнстормінг» або «Мозковий штурм» (Л.Ф.Осборн)

На етапі розвитку евристичного мислення основне місце займають проблемні ситуації високої міри невизначеності. Для їх розв'язання формуються такі вміння (за І.Лернером) [2]:

- бачення нової проблеми в знайомій ситуації;
- перенесення знань і умінь в нестандартну ситуацію;
- бачення нових (прихованих) функцій відомих об'єктів;
- бачення всіх взаємозв'язків структури об'єкта;
- бачення альтернативних і варіативних способів вирішення завдання;
- комбінування відомих способів дій і створення на цій основі нового способу;
- побудова принципово нового способу розв'язання, що відрізняється від відомих.

Мислення, яке спирається на критерії вибіркового пошуку, завдяки чому з'являється можливість розв'язувати складні, невизначені, проблемні ситуації, називають евристичним.

Евристика – це галузь знань, яка навчає продуктивно діяти в ситуаціях новизни та невизначеності, спираючись на свій творчий потенціал. Саме для розвитку евристичного мислення підлітків і пропонується даний тренінг [1].

В даний час в науці розроблена достатня кількість евристичних прийомів і методів вирішення завдань. Більшість з них не орієнтовані на використання в шкільній практиці викладання. Найбільш поширене навчання школярів алгоритмам і способам вирішення типових задач з подальшим виконанням великої їх кількості. При цьому багатоучнів старших класів та випускники шкіл зазнають великих труднощів при вирішенні навіть стандартних завдань.

Кожне заняття має свою структуру і включає наступні види вправ і форм групової роботи:

1. Вправи-активатори для розвитку самопізнання учасників, створення доброзичливої атмосфери в групі, зняття психологічних бар'єрів у спілкуванні та включення в групову роботу.
2. Вправи-енерджайзери, призначені для зняття напруження, втоми.
3. Вправи, спрямовані на формування адекватної самооцінки, які сприяють формуванню позитивних життєвих цілей і розвитку мотивації для їх досягнення.
4. Групові дискусії й мозкові штурми як спосіб розвитку здатності до аналізу й прогнозування ситуацій.
5. Вправи для розвитку евристичного мислення.
6. Вправи для активізації пізнавальних та інтелектуальних процесів.
7. Вправи, що сприяють розвитку координації роботи обох півкуль (логічної та творчої), розвитку міжпівкульної взаємодії.
8. Рефлексія – підведення підсумків заняття, отримання зворотного зв'язку між учасниками й тренером, розвиток комунікативних навичок.

Організація занять

Загальний обсяг курсу – 10 занять.

Тривалість кожного заняття – 1 год.

Частота занять – один раз на тиждень.

В ході занять з використанням евристичних технологій тренеру слід дотримуватись умов формування творчих здібностей:

- а) позитивні мотиви розвитку;
- б) інтерес учасників;
- в) творча активність;
- г) позитивний мікроклімат в групі;
- д) сильні емоції;
- е) надання свободи вибору дій, варіативність роботи.

В ході тренінгу використовуються евристичні методи рішення творчих завдань. Евристичні методи рішення творчих завдань – це система принципів і правил, які задають найбільш імовірнісні стратегії і тактики діяльності особистості, що стимулюють її інтуїтивне мислення в процесі рішення, генерування нових ідей і на цій основі істотно підвищують ефективність вирішення певного класу творчих завдань. Тобто на заняттях тренінгу школярі засвоюють конкретні прийоми та методи вирішення творчих завдань.

На практиці впровадження тренінгових форм роботи та прийомів мнемотехніки для розвитку творчого інтелекту ми впевнилися, що більшість ефективних змін в поведінці і установках учнів відбуваються саме в ході групової, колективної роботи, тому що діти навчаються бачити себе так, як її бачать їх інші. Учні усвідомлюють себе як активного суб'єкта діяльності і, як наслідок, усвідомлюють власну значущість і підвищують самоцінність, вчать аналізувати свої сильні і слабкі сторони, шукають способи особистісного розвитку, розвивають і зміцнюють почуття власної гідності. Відбувається розвиток вміння вступати в суб'єкт-суб'єктну взаємодію з іншими.

В ході впровадження запропонованих матеріалів ми спостерігали більш глибоке усвідомлення учнями своїх особистісних особливостей і творчих можливостей, підвищилися креативні та активізувалися ресурсні можливості учнів, розвинулися емоційно-вольові якості: самостійність, наполегливість у досягненні результату, впевненість у собі, самооцінка сміливість. Системне використання спеціальних вправ дозволило розвинути у молодших підлітків концентрацію уваги, пам'ять, образне мислення, уяву, спостережливість, допитливість, вміння аналізувати і узагальнювати.

Завдяки застосуванню тренінгів творчого спрямування та прийомів мнемотехніки поповнився активний лексичний запас, активізувалося вербальне і невербальне асоціативне мислення; розвинулося конкретно-уявне мислення, що активізувало творчі можливості та є основою довгострокового запам'ятовування. Розвинулися аналізатори, що забезпечують основу для сприятливого розвитку компенсаторних можливостей дитини, що в кінцевому результаті впливає на ефективне оволодіння мовленням.

Також слід зазначити, що покращився психологічний клімат серед учнів через створення атмосфери безпеки на заняттях та можливість розкриття почуттів, підвищився рівень можливостей адаптуватися в соціально-значущому середовищі. Якісно покращився рівень співробітництва між учнями та учителями в навчальному процесі.

Список використаних джерел

1. Андреев В.И. Эвристика для творческого саморазвития. – Казань, 1994. – 237с.
2. Вачков І.В. Психологія тренінгової роботи. – М.: Ексмо, 2007. – 416с.
3. Ильин Е.П. / Психология творчества, креативности, одаренности. // СПб: «Питер», 2013. – 444с.
4. Крайг Г. Психология развития. / Г. Крайг - СПб: Питер, 2000.
5. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О.Моляко, О.Л.Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с.
6. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Учебник для студ. вузов. / В.С. Мухина – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 456 с.
7. Психологічний словник / [авт.-уклад.: В. В. Синявський, О.П.Сергеєнкова; за ред. Н.А.Побірченко]. – К.: Наук. світ, 2007. – 274 с.
8. Роменець В.А. Психологія творчості: навч. посіб. / В.А.Роменець. – К.: Либідь, 2004. – 288с.
9. Сергеєнкова О.П. Вікова психологія / О.П.Сергеєнкова, О.А.Столярчук, О.П.Коханова, О.В.Пасєка – К.:

- «Центр учбової літератури», 2012 – 376 с.
10. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика: Теория и технология креативного обучения. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.
11. Цимбалюк І.М. Підвищення кваліфікації вчителя: Розвиток творчих здібностей молодших школярів/І.М.Цимбалюк, Ю.В.Пелех. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 222 с.

Комплекс індивідуальних корекційних занять з учнями, які скоїли злочин (крадіжку)

Вахняніна Лілія Михайлівна, практичний психолог-методист ДНЗ «Ингулецький професійний ліцей» Дніпропетровської обласної ради

В Україні триває процес перебудови суспільства, економіки, науки, який орієнтується на особистість, що гармонійно поєднує в собі найвищий духовний, психічний, фізичний розвиток, самопізнання природи буття людини, суспільства, навколишнього світу.

Період (12-18 років) - це вік, коли на перший план виступають проблеми особистісного світогляду, коли намічається свідомо стратегія життєвого шляху. Формується внутрішній світ, інтимність, підліток дозріває фізіологічно й психологічно, і на додаток до нових відчуттів і бажань у нього розвиваються нові погляди на речі, на сенс життя. Важливе місце серед нових особливостей психіки підлітка займає цікавість до людей та інших думок. Підлітки, здатні створювати уявний ідеал сім'ї, суспільства, у порівнянні, із якими помітно програють недосконалі, проте цілком реальні суспільні інститути. Формується юнацька дифузна самовизначеність. Характерними рисами даної вікової кризи є:

- тривога за майбутнє;
- ізоляваність від світу;
- нездатність вибирати помірковані рішення;
- утворення гармонійного цілісного світосприйняття.

Очікувано, що по мірі покращення когнітивних навичок, спілкування та взаємодії з іншими, ці навички закріплюються і поведінка особи починає змінюватись. Слід наголосити на акцентуаціях характеру як тих особливостей підліткового віку, що суттєво обумовлюють поведінку підлітків. Відомо, що акцентуації в ряді випадків поєднуються з девіантною поведінкою, зокрема протиправними діями, суїцидальною поведінкою, вживанням психоактивних речовин, іншими ризикованими для здоров'я і життя практиками. Вдаються до прокримінальної діяльності найчастіше підлітки з гіпертичним, циклоїдним, лабільним, епілептоїдним, гістрійонним (істероїдним), нестійким та конформним типами акцентуацій.

Крім цього, варто зважати і на ресурсність даного віку – виникають і формуються нові психологічні новоутворення, закладаються основи свідомої поведінки, формуються соціальні установки. Саме у цей період система ціннісних орієнтацій ще формується і є чутливою до корекційного впливу. Підліткові уявлення про цінності, як правило, переглядаються в юнацькому віці. Комплекс індивідуальних корекційних занять сприяє розумінню підлітком важливості вибору цілей-орієнтирів та просоціальних шляхів їх досягнення, визначення важливого у своєму житті.

До правопорушень часто призводить орієнтація на такі пріоритети в житті: гедонізм (пошук тілесного, примітивного задоволення), егоцентризм (власна особистість визнається найвищою цінністю), отримання матеріальної вигоди, самореалізація, схвалення жорстокості, агресії, обману, маніпулювання іншими. Ці цінності мали своє місце і час появи в житті кожної окремої людини. Працюючи з ними, важливо дати бачення і інших можливостей, звертаючи увагу на те, чим ще наповнене життя, які ще цілі та пріоритети цінуються хлопцем чи дівчиною.

Крадіжка – це прояв відхилення у розвитку емоційної сфери особистості, пов'язане із порушенням відносин прийняття. Стійкий негативний феномен у поведінці вказує на якесь відхилення в розвитку особистості. Корекція та профілактика цього відхилення обумовлені особистісними моральними якостями психолога, батьків.

Крадіжка – це дії, спрямовані на присвоєння чужих речей. В цілому мотиви діляться на три великих класи:

- 1 Зробити благо для себе.
2. Зробити приємне іншим та заслужити їх прихильність.
- 3 За компанію – крадіжка скоєна сумісно з групою не для збагачення, а для того, щоб група прийняла юнака.

В основі мотивів зробити благо для себе ми бачимо такі прояви:

- «імпровізація» - імпульсивне спонукання вкрати;
- довготривале бажання трансформується у спонукання;
- бажання помститися комусь одному, або « усім відразу».

Ряд мотивів «зробити благо іншому» поєднує наступні спонукання:

- принести вкрадене значному іншому, щоб отримати похвалу;
- вкрати річ, щоб заплатити за дружбу;

Основою для появи мотивів, пов'язаних із розумінням протиправного значення крадіжки є перш за все особистісні фактори:

- «Мені ніколи не куплять таку річ»;
- образа, відсутність сили « Я »;
- невміння відкрито висловлювати бажання;
- відсутність навичок вольового керування своєю поведінкою;
- відсутність системи саморегуляції особистості;
- відсутність вміння передбачати наслідки своїх дій;
- невміння відкладати свої бажання «на потім»

Описані вище мотиви скоєння крадіжки, в свою чергу, мають в основі порушення міжособистісних відношень (а наслідок цього й внутрішньо особистісних) відношень, перш за все відношень у сім'ї.

Маючи ці знання за основу ми можемо створити індивідуальні корекційні заняття. Перш за все треба провести тестування, щоб визначитися з тим, яка з причин є домінуючою, та які акцентуації характеру та цінності у житті має учень.

Індивідуальні корекційні заняття з учнями, що скоїли злочин (крадіжку)

Заняття 1

1. Тест кольорового вибору М. Люшера, проводити з метою виявлення емоційного стану учня на даний час. Обговорення результатів тестування (15 хв.)

2. Вправа 1. « Коли це буде?» (15 хв.)

Мета: Вчити молодь мислити вільно, дозволяти собі мріяти, та посилати особисті думки у майбутнє, вірити самому собі.

Психолог: Зараз я пропоную вам пофантазувати та уявити себе у майбутньому. А саме відповісти самому собі на деякі запитання:

- Коли я отримаю першу заробітну платню, то куплю собі...
- Аби я був мільйонером, то купив би собі...
- Я ніколи не куплю собі таку річ...

3. Вправа 2. « Самотність». (15 хв.)

Мета: Винести на рівень свідомості те, як юнак відчуває свою самотність, та що він робить на самоті. Надати навички саморегуляції.

Заняття 2

Вправа 1. « Верстові стовпи мого майбутнього» (15 хв)

Мета: Вчити відкладати свої бажання на потім.

Психолог: Я вам зараз дам картинку із зображенням верстових стовпів, тих самих, що стоять на дорозі. Тільки замість кілометрів на них написані роки. Ваше завдання саме у тому, що треба запланувати, які крупні речі ви зможете собі купити через кожні наступні 5 років.

Вправа 2. « Мене лають нізашо» (10 хв.)

Мета: Вчити терпінню, та стримуванню своїх емоцій.

Психолог: Я зараз буду ляяти тебе від різних людей з твого оточення: батьків, майстрів, друзів. Твоє завдання терпіти і мовчати, нічого не кажучи у відповідь.

Вправа 3. « Вилай ворога» (10 хв.)

Мета: Вчити вербалізувати агресію, та висловлювати її образливу у соціально притаманній формі.

Психолог: Я зараз поставлю перед тобою іграшки, які будуть нагадувати твоїх образників, ось тільки вибереш ти їх сам. Твоє завдання вилаяти їх «красивими» літературними словами, та сказати їм усе, що ти про них думаєш.

Вправа 4. «Компенсація» (10 хв.)

Мета: Вчити замінити бажану річ на подібну, яка теж приносить задоволення, тим самим компенсуючи втрату.

Психолог: зараз я запропоную вам іграшки, а ви спробуєте замінити їх на інші та погратися з ними.

Заняття 3

Вправа 1. «Ну та що?» (15 хв.)

Мета: Вчити навичкам позитивного мислення.

Психолог: Зараз я зачитаю вислови, які вам треба оспорити, та висунути свої контраргументи:

- А навчальний рік продовжили на 10 днів.
- А зима буде морозна.
- А ціни на джинси підвищилися вдвоє.
- А завтра приморозки.
- А через тиждень твої друзі поїдуть надовго.
- А через рік у тебе випускний екзамен.

Вправа 2. «Читаємо та співаємо» (15 хв.)

Мета: Вчити навичкам вольової поведінки.

Психолог: Зараз ми будемо працювати у парі. Я буду співати, а ви тим часом спробуєте читати текст. Ваше завдання не збитися.

Вправа 3. «Добра їжа» (5 хв.)

Мета: Вчити протистояти імпульсивним «польовим» потягам, які виникли під впливом особливостей ситуації.

Психолог: Зараз я вам продемонструю картки із гарно сервірованими столами та стравами «високої» кухні. Ваше завдання: уважно дивитися на них, та противитися своїм почуттям.

Вправа 4. « Я відповідаю за...» (10 хв.)

Мета: Вчити почуттю відповідальності.

Психолог: Я зачитаю вам висловлення, а ви спробуєте спрогнозувати свої дії у випадку невдачі:

- Я відповідаю за молодшого брата, якщо він впаде, то я ...
- Я відповідаю за рибку у акваріумі, якщо їх не кормити, то...
- Я відповідаю за спортивний сектор у групі, якщо ми програємо, то я ...
- Я відповідаю за чистоту у своїй кімнаті, якщо брудно, то я ...
- Я відповідаю за результати своїх екзаменів, і на випадок невдачі, я ...

Заняття 4

Вправа 1. «Я хочу» (5 хв.)

Мета: Вчити відверто висловлювати свої бажання.

Психолог: Спробуй висловити своє бажання від імені:кота,собаки,папуги,дівчинки – задаваки,дідуся,себе самого.

Вправа 2. «Я сам (а)» (10 хв.)

Мета: Підвищити самооцінку,закріпити бажання бути самостійними.

Психолог: Вам дано папери та ручка. Ваше завдання: назвати ваші досягнення з дитинства і до наших часів,ті які ви пам'ятаєте.

Вправа 3. «Якщо б». (10 хв.)

Мета: Вчити здібностям емоційно та логічно передбачати наслідки своїх дій.

Психолог: Зараз я запропоную вам уявні ситуації,а ви спрогнозуйте свої дії в цих ситуаціях.

- Коли у місті буде буревій...
- Коли у місті буде снігопад...
- Коли мене зрадять друзі...
- Коли я отримаю першу заробітну платню...
- Коли я по справжньому закохаюся...

Вправа 4. Вправа « Шлях до цілі».(20 хв.)

Мета: Вчити досягати мети,розділяючи довгу ціль на декілька дрібних.

Психолог:

- Яка ваша мрія у житті?
- Як ви її будете досягати?
- Які станції « Відпочинку» будуть у вас на шляху?
- Дайте назву кожній станції.

Заняття 5.

Вправа 1. «Я так бажаю, та так буде». (5 хв.)

Мета: Вчити відверто говорити за предмет своїх бажань, та вірити в те,що цього можна досягти.

Вправа 2. «Зроби благо для себе». (10 хв.)

Мета: Вчити бачити свої переваги , речей та побуту у будинку, які на цей час ти маєш.

Психолог надає приклади висловів: «Мені добре, що в мене є...» (велосипед,ноутбук,відеокамера,телевізор...).
А в Петра (Миколи) цього немає..

Вправа 3. «Поділися» (20 хв.)

Мета: Вчити робити приємне іншим людям,ділитися тим,що вже є.. Вчити приймати чинні вчинки від інших людей.

Психолог. Згадай,та назви усіх своїх друзів та сусідів.

- Чим би ти міг поділитися із Петром?
- Чим Петро міг би поділитися із тобою?
- Що ти будеш відчувати,колі у руках в тебе буде бажана річ?

Вправа 4. «За компанію» (10 хв.)

Мета: Вчити задовольняти бажання бути прийнятним групою,відповідати її нормам у соціально-прийнятій нормі.

Заняття 6.

Вправа 1. « Бажання « на потім» (15 хв.)

Мета: Вчити відкладати свої бажання на деякий час.

Психолог: Назви будь ласка мені чотири твоїх бажання,які першими прийдуть до тебе. Тепер запиши їх на папері так,щоб перше було найважливіше,друге менш важливе,та так далі... А тепер тобі треба визначити ,у який час тобі треба здійснити ці бажання, бо не буває все одразу.

Вправа 2. « Що мені подобається у дорослому житті» (15 хв.)

Мета: Виявити та вивести на рівень свідомості ті соціальні норми, що приваблюють молоду людину у дорослому житті.

Вправа 3. « Чарівне перетворення» (15 хв.)

Мета: Вчити бачити добре у поганому, закріпити навички позитивного мислення.

Заняття 7.

Вправа 1. « Цінності та пріоритети» (25 хв.)

Мета: Виявити закриту ціннісну основу переваг учня. Зробити сумісно аналіз нормативності.

Використати для допомоги тестовий матеріал « Ціннісні орієнтації» М. Рокіча..

Вправа 2. « Моя біографія» (20 хв.)

Виявити, як протягом життя юнака(або дівчини), вони допущені до самостійності, відчувають відповідальність, або ні? Знають за відповідальність за свої вчинки чи ні?

Заняття 8.

Вправа 1. « Переписана біографія» (20 хв.)

Мета: Надати відчуття учневі відповідальності за своє життя та вчинки. Викликати бажання змінити життя на краще, бути «хазяїном долі».

Вправа 2. « Що скажуть люди?» (10 хв.)

Мета: Вчити дивитися на вчинок із крапки зору різних соціальних груп, передбачити оцінку оточуючих. Створити умови для розвитку особистості.

Вправа 3. « Добре там, де нас нема».(15 хв.)

Мета: Вчити дивитися на життя реалістично, бачити недоліки у своїй професії та трудовому законодавстві другої країни. Виховувати почуття патріотизму.

Заняття 9.

Тестування. « Проективна методика « Світ, у якому я живу» (15 хв.)

Мета: Виявити психологічні кордоні особистості.

Малювання. Обговорення малюнка.

Вправа 1. « Світ очима людей».(15 хв.)

Мета: Корегувати викривлення сприйняття дійсності та оточення. Показати багатоманітність світового сприйняття іншими людьми.

Обговорення малюнків людей на тему « Світ у якому я живу».

Вправа 2. «Подарунок» (15 хв.)

Мета: Посилити власне «Я». Надати ресурсне підживлення.

Обговорення подарунка (Хто і коли подарував? Що ти тоді відчував?).

Заняття 10.

Вправа 1. « Керування особистим наділом землі».(25 хв.)

Мета: Вчити поважати майно, та раціонально ним розпоряджатися. Корегувати страх вторгнення та вилучення. Малювання плану свого наділу землі, та розподіл на ньому майна.

Вправа 2. « Бюро знахідок». (7 хв.)

Мета: Вчити соціально сприйнятим чином реагувати на залишені на вулиці речі.

Бесіда психолога та учня про те, що можна здавати у « Бюро знахідок».

Вправа 3. « Оголошення у пресі». (13 хв.)

Мета: Вчити соціально сприйнятим чином реагувати на залишені або загублені на вулиці речі.

Психолог пропонує написати оголошення у пресі про загублену річ.

Заняття 11.

Вправа 1. «Я жалкую про те...» (15 хв.)

Мета: Вчити прояву емоцій та почуттів з приводу скоєного злочину, шукати вихід із критичної ситуації.

Вправа 2. « Батьківська любов» (20 хв.)

Мета: Виявити недостатні батьківські почуття, трансформувати їх у свої та спрямувати у майбутнє.

Вправа 3. « Я на шкільній сцені» (10 хв.)

Мета: Підвищити самооцінку. Вчити вибирати для себе життєво важливу та соціально сприятливу роль, та виконати її до кінця.

Заняття 12.

Вправа 1. « Ми із Дозором на кордоні» (10 хв.)

Мета: Розвивати почуття власності. Допомогати усвідомлювати власні психологічні кордони.

Вправа 2. « Треба та хочу» (10 хв.)

Мета: Показати модель внутрішнього конфлікту між «треба» та «хочу», а також наслідки переваги бажання над можливостями.

Вправа 3. « Казка про Світле Королівство» (25 хв.)

Мета: Вчити самостійно писати казки, аналізувати зміст казки та вчинки героїв, порівнювати їх зі своєю поведінкою, робити висновки.

Психолог: Я пропоную тобі стати казкарем на деякий час, та самостійно написати « Казку про світле Королівство»

Заняття 13.

Вправа 1. « Побудування графіку брехні» (25 хв.)

Мета: Вчити навичкам самоспостереження та самоконтролю.

Психолог: Проаналізуйте оповідання про брехливого хлопчика Андрійка.

Жив собі хлопчик. Звали його Андрійком. Він так багато брехав, що ледве не потону в брехні. В один чудовий день у школі стали проводити урок психології. Андрію він дуже сподобався, на кожному уроці він узнавав багато нового. Та раптом вчитель запропонував учню тему: на погані звички треба було вистроїти графік та відобразити на ньому, скільки разів на день ти брехав, лінувався. Хлопчик вирішив вибрати собі брехню.

Спочатку на графіку було відмічено дуже багато крапок, але з часом їх ставало все менше та менше. І ось настав час, коли їх стало зовсім мало. Завдяки уроку психології він перестав брехати. Виявляється дива стаються не тільки у чарівних казках, але ми усі є чарівниками, які можуть творити дива.

Психолог пропонує учневі вистроїти власний графік брехні.

Вправа 2. «Арттерапія із кольором» (20 хв.)

Мета: Дати розуміння того, що в людині є не тільки недоліки, а й світлі риси характеру.

Психолог: Вибери два кольори: один той, що тобі подобається, а другий що не подобається. Спробуй створити з них зображення.

Заняття 14.

Вправа 1. «Арттерапія «Каракулі» (20 хв.)

Мета: Вчити бачити подію із різних боків, розвивати фантазію та уяву.

Психолог: Заплющ очі, та повільними рухами руки намалюй каракулі. Потім подивися на малюнок із різних боків та спробуй знайти у ньому образ та розвинути його, розмальовуючи різними кольорами.

Вправа 2. «Робота із візуально - кінестетичними якорями» (10 хв.)

Мета: Вчити ламати стереотипи та мислити нетрадиційно.

Психолог: Уяви собі, що який-небудь персонаж мультиплікаційного фільму міг би здійснити крадіжку. Пригадай та придумай його противника. Заплющ очі та витягни вперед перед собою праву руку. Уяви собі маленьку фігурку противника на правій долоні. Подивись що він робить? Стисни руку в кулак. Уяви фігурку злодія на лівій долоні. Що він робить? Розтисни праву руку. Уявляй собі обидві фігурки, зведи долоні разом. Стисни руки. Потім склади їх у вигляді чаші. Що в ній залишилося. Відкрий очі.

Вправа 3. «Обговорення історії» (15 хв.)

Мета: Вчити дивитися на свої вчинки зі сторони.

Обговорення історії: «Першокурсник Сашко прийшов у гості до Вадима. Сашко побачив багату квартиру, та йому стало прикро, що його бабуся ледве зводить кінці з кінцями. А тут Вадік ще й хвалиться тим, що знає де батьки зберігають гроші.

Сашко пригадав, що недавно по старенькому телевізору дивився фільм. І там показували, як можна легко добувати гроші шантажом. Він дуже швидко зрозумів сутність цього явища. Я розкажу твоїм батькам, що ти вже 3 тижні прогулюєш уроки, або 200 доларів за мовчання» - сказав Сашко. Вадім покійно передав йому гроші. Сашко доволі наївся у недоступному для нього раніше кафе, купив собі планшет, мобільний телефон. А ті гроші що залишилися віддав бабусі»

Заняття 15.

Вправа 1. Арттерапія «Малюємо акварельними красками за допомогою пальців» (15 хв.)

Мета: Розвивати уяву. Вчити дивитися на події з різних боків.

Вправа 2. «Навіювання трюх. Вправа зверху установок» (15 хв.)

Мета: Вчити відмовлятися від бажаного, та робити те, що треба.

Психолог: Я пропоную вам прослухати варіанти речень, та придумати їм початок і кінець.

- «дуже хочу, але не можна, і я відмовляюся від бажаного...»

- «дуже хочу, але соромно, і я відмовляюся від бажаного...»

- «дуже не хочу, але треба, і я виконую цю роботу...»

Вправа 3. «Прислів'я та приказки» (15 хв.)

Мета: Звернутися до народної мудрості, дати знання про те, що проблема крадіжок існувала з давніх давен, та народ до неї ставився завжди недобре.

Заняття 16.

Вправа 1. «Заморожений» (15 хв.)

Мета: Учити вправляти своїм емоційним станом.

Психолог: Зараз я дам тобі журнал. Ті будеш його читати вголос, а я буду лаяти тебе. Твоє завдання у тому, що треба дочитати текст до кінця та не збитися.

Вправа 2. «Арттерапія «Малюємо фарбами на тему «повітря» (вітер, буревій, хмари, дим, торнадо...)» (15 хв.)

Мета: Вчити виводити на обізнаний рівень свої почуття.

Психолог: Зараз ти будеш малювати те, що має відношення до вітру, та говорити вголос проте, що ти відчуваєш та думаєш під час малювання.

Вправа 3. «Діалог зі своїм мозком» (15 хв.)

Мета: Вчити учня вести внутрішній діалог.

Проблема: «Я хочу вкрати гроші у свого товариша»

Мозок відповідає:

- Як що ти вкрадеш гроші у товариша, то зараз...

- Як що ти вкрадеш гроші у товариша, то через тиждень...

- Як що ти вкрадеш гроші у товариша, то через місяць

- Як що ти вкрадеш гроші у товариша, то через рік...

Заняття 17.

Вправа 1. «Я у часі» (25 хв.)

Мета: вчити планувати та прогнозувати своє майбутнє

- Намалюй, яким ти був у 5 років (сумним, веселим, забавним, неслухняним)? Що любив робити?

- Намалюй, який ти зараз. Що любиш робити? Що любиш їсти? Що любиш більше за все?

- Намалюй себе у 30 років. Яка в тебе буде професія? Яка в тебе буде родина? Чому ти будеш навчати своїх дітей?

Вправа 2. «Мої реакції» (20 хв.)

Мета: Дати знання про види реакцій, вправляти у прояві різних видів реакцій.

Психолог: Кожна людина проявляє реакцію на види подразників. Реакція на любі подразники буває різною. Це залежить від типу темпераменту людини, та сили умовного подразника. Пасивна реакція – Ігнорування ситуації. Агресивна реакція – це вид надмірного реагування. Неагресивне наполягання на своєму – це вміння правдиво та відверто висловлювати свої думки, нікого не ображаючи. Як ти будеш реагувати на наступні ситуації, коли тобі необхідно:

- Відповісти «Ні» товаришу...
- Висловити думки, які не співпадають із думками оточуючих...
- Сказати людині, що в неї є те, що тобі не подобається...
- Повернути недоброякісний товар, що придбав у крамниці...
- Сказати продавцю, що він неуважно вас розрахував, та взяв більше ніж треба...
- Сказати вчителю, що він поступив не чесно...

Заняття 18.

Вправа 1. «Арттерапія «Малюнок олівцями на тему» вогонь» (полум'я, блискавка, сонце, лампа, луна, вогонь ...) (15 хв.)

Мета: Корекція агресії у юнацтва.

Вправа 2. «Зміст законів моєї родини» (20 хв.)

Вправа 3. «Драбинка з проблемами» (10 хв.)

Мета: Виділити пріоритетні поведінкові проблеми. Розвивати вміння розподіляти події, що пов'язані із поведінкою дитини на ті, за які відповідальний він сам, та ті, за які відповідальні батьки.

Заняття 19.

Вправа 1. «Сімейний пиріг» (10 хв.)

Мета: Виявити симпатії до членів родини та антипатії. Вчити бути справедливими.

Вправа 2. «Діалог батька та сина» (матері та доньки) (15 хв.)

Мета: вчити ставити себе на місце іншої людини, а саме батьків.

Вправа 3. «Що мене влаштовує, а що ні» (10 хв.)

Мета: Вивести на рівень пізнаного та вербалізувати наявних у сім'ї проблем між юнаками та батьками.

Вправа 4. «Достань до зірок(релаксація)» (10 хв.)

Мета: Вчити розслабляти м'язи у супроводі музики, фантазувати.

Заняття 20.

Вправа 1. « Скажи «ні» (10 хв.)

Мета: Закріпити вміння давати впевнену відмову.

Психолог: Я пропоную до твоєї уваги декілька людей, які тобі будуть пропонувати непотрібне. Твоє завдання відмовити їм так, щоб вони більше не пропонували. (твої друзі, просто однолітки, лице, що вживає наркотичні речовини, лице нетрадиційної орієнтації, злодій, хуліган з вулиці...

Вправа 2. « Ваша поведінка у конфліктах» (20 хв.)

Мета: Виявити свій власний стиль поведінки у конфліктах.

Психолог: Зараз я вас протестую на тему «Ваш власний стиль поведінки у конфліктах» А потім ми обговоримо інші стилі поведінки, та ваше до них відношення. Тест у додатку №...

Вправа 3. « Мої сильні сторони» (15 хв.)

Мета: Виявити свої сильні сторони. Активізувати позитивне мислення.

Список використаних джерел

1. Агеева И. А. Успешный учитель: тренинговые и коррекционные программы. – СПб.: Речь, 2007.
2. «Будуємо майбутнє разом»: Програма профілактики конфліктів та правопорушень серед учнівської молоді: навчально-методичний посібник [Л. В. Зуб, Т. Л. Лях, Л. А. Мельник та ін.]; за ред. Т. В. Журавель, М. А. Снітко. – К.: ТОВ «Видавництво АВД плюс», 2016. – 276с.
3. Ветбрук Д, Кеннерлі Г., Кірк Дж. Вступ у когнітивно-поведінкову терапію. – Львів: Свічадо, 2014. – 420с.
4. Грецов А. Г. Психологические тренинги с подростками / Грецов А. Г. – СПб. : Питер, 2008. – 368 с.
5. Зупинись! – Посміхнись!: методичний посібник з профілактики агресивної поведінки підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації / Журавель Т. В., Сергеева К. В., Шаровара О. Г. – К. : ФОП Буря, 2013. – 122 с.
6. Кассинов Г. Психотерапия гнева: практическое руководство. – М.: АСТ; СПб.: Сова, 2006. – 477с.
7. Кові Ш. «Сім звичок надзвичайно ефективних підлітків». – Видавництво старого Лева, 2016. – 251с.
8. Комплексна Програма корекційно-реабілітаційної роботи з дівчатами (14-18 років) та жінками, які пережили насильство або належать до групи ризику: інформаційно-методичні матеріали / Бондаровська В. М. [та ін.]; за заг. ред. Бондаровської В. М., Журавель Т. В., Пилипас Ю. В. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2014. – 528 с.
9. Макарычева Г. И. Коррекция девиантного поведения: тренинги для подростков и их родителей. – СПб.: Речь, 2007. – 368 с.
10. Методика роботи працівників пробації з неповнолітніми: навч.-метод. посіб./ А.М. Григоренко, О.А. Дука/за заг.ред. Г. Стідз, А. Григоренко, Т. Журавель. – К., 2016. –297с.
11. Програма тренінгових занять для підлітків «Вибір до змін» / Журавель Т. В., Строева Н. М. – К.: ТОВ «Інтерконтиненталь Україна», 2016. – 99 с.

12. Розвиток життєвих навичок: навч.-метод. посіб. для роботи зі старшокласниками і випускниками інтернатних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [Л. Дума, Р. Краплич, К. Сіллевіс та ін.]; за заг. ред. І. Звереві. – К. : ФОП Шарко, 2011. – 160 с.
13. Розов В. І. Адаптивні антистресові психотехнології: Навч.посібн. – К.: Кондор, 2005. –278 с.
14. Рязанова Д. В. Тренінг с подростками: с чего начать? Пособие для психолога и педагога / Рязанова Д. В. – М.: Генезис, 2003. – 138 с.
15. Социальный тренинг для подростков и молодежи «Взрослые шаги»: руководство для ведущих групп. – СПб.: Врачи детям, 2013. – 92 с.
16. Тренінг емоційної компетентності: навч.- метод. посібник / автор І. М. Матійків. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 112 с.
17. Шевцова И. В. Тренинг работы с собственным детством. – СПб. : Речь, 2008. – 175 с.

Подолання страхів та тривожності за допомогою арт-терапії

Забара Юлія Петрівна, практичний психолог-методист комунального закладу освіти «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 116 комбінованого типу» Дніпровської міської ради

Дослідження проявів страхів у дітей – гостра й актуальна проблема. Важливо щоб працівники дошкільних закладів і батьки навчилися створювати умови, які знижують нервово-психологічне напруження дітей у взаємодії з оточенням. І від того, чи зможуть батьки та педагоги виявити ці зміни, зрозуміти і змінити свої відносини, буде залежати той позитивний емоційний контакт, який є основою нервово-психічного здоров'я дитини. Це допоможе запобігти виникненню дитячих страхів і тривог.

Малювання, живопис або ліплення є безпечними способами зняти напругу, і таким чином усувається агресія невербальним способом, а також прискорюється прогрес у медико-терапевтичних заходах. Підсвідомі конфлікти і внутрішні переживання легше виражаються за допомогою зорових образів, ніж у розмові під час вербальної взаємодії.

Одним із інноваційних методів, спрямованих на розвиток повноцінної, гармонійної особистості дитини є арт-терапія.

В арт-терапії немає обмежень, шаблонів, негативних суджень. Кожен, залежно від свого емоційного стану може вибрати, чим він сьогодні хоче займатися. Малюючи або граючись, діти несвідомо коригують свої страхи, тривожність, замкнутість, агресивність та інші емоційні стани.

Запропоновані у роботі ідеї можуть бути використані в практичній діяльності практичних психологів будь-якої категорії, соціальних педагогів, та інших спеціалістів, яких цікавить дана тема при роботі із проблемними дітьми, та з дітьми які не можуть самостійно вирішити проблемні ситуації.

Аналізуючи ефективність роботи цього методу, можна впевнено казати про його екологічність, м'якість, ресурсність. Арт-терапія дійсно здібна запустити в людини процеси самопомоги, самосцілення та саморозвиток. У світлі виховання та розвитку сучасної дитини дошкільного віку все більш актуальною стає проблема страхів, яка потребує активного вирішення в умовах сім'ї та дошкільних навчальних закладів.

Вікові дитячі страхи Цій категорії страху піддаються всі діти. Особливо явно їх переживають особистості витончено чутливі й емоційні, у цьому виявляються їх особливості психічного та особистісного становлення. Основні типові страхи дитини нескладно розподілити за основними віковими періодами:

Перші 6 місяців:

- несподіваний звук, шум, гучна мова;
- різкі рухи оточуючих людей;
- загроза падіння, погане утримання.

Від 7 місяців до 1 року:

- гучний шум, звуки побутової техніки;
- незнайомі люди;
- переодягання та купання (боязнь водостоку у ванній кімнаті);
- зміна звичного оточення (інший інтер'єр квартири, поліклініка);
- висота і загроза падіння;
- непередбачені обставини.

Від 1 року до 3 років:

- гучний шум, звуки побутової техніки;
- розставання з близькими;
- незнайомі однолітки, незнайомі люди;
- купання (боязнь водостоку у ванній кімнаті), процес вкладання до сну (страх відключення свідомості, перші усвідомлені кошмари уві сні, несподіване пробудження);
- травми і падіння;
- туалет (унітаз і процес спуску води);
- перестановка меблів;
- різка зміна погоди (особливо гроза).

Від 3 до 6 років:

- гучний шум, звуки побутової техніки;
- смерть (близьких людей, тварин);
- нічні кошмари;
- вогонь або пожежа;
- хвороба і лікарні;
- різка зміна погоди (особливо гроза).

Від 6 до 7 років:

- гучний шум, звуки побутової техніки;
- казкові та інші створення «потоїбчної реальності (Баба-Яга, привиди, зомбі й інша «нечисть»);
- травми, порізи;
- втрата батьків;
- темрява і самотність перед сном (кошмари і бачення);
- перехід до школи;
- фізичного покарання батьками; конфлікти чи непорозуміння з однолітками в школі.

Невротичні страхи зароджуються внаслідок:

- тривалих переживань; сильних психічних потрясінь на тлі нездорового нервового перенапруження (страх темряви та самотності);
- незадовільною самовпевненості і заниженої самооцінки, відсутністю навичок психологічної самозахисту
- крайня емоційна насиченість переживань;
- тривале проходження і стабільність;
- негативний вплив на становлення особистості та характеру;
- ухилення від зустрічі з об'єктом страху;
- неприйняття нового і невідомого;
- утруднене позбавлення від страху;
- патологічні вчинки, демонстрації (нерідко, наприклад, виявляються дивні і шокуючі ритуали).

Також можна виділити: ситуативні та особистісні дитячі страхи, «вроджені» і «придбані» дитячі страхи.

Дитячі страхи і методи їх корекції Арт-терапія покликана через розвиток художнього світобачення (малювання, аплікації, ігри в пісочниці, захоплення музикою) привести несвідоме у взаємодію з свідомістю і тим відновити єдність почуттів, емоцій і відчуттів малюка.

Існують наступні види арт-терапії – пісочна терапія, фототерапія, лялько-терапія, казкотерапія, кінотерапія, орігамі, музична терапія.

Етапи проведення арт-терапевтичного заняття з використанням малюнку.

I етап – налаштування Початок заняття – це «налаштування на творчість». Головне завдання цього етапу – підготувати учасника до спонтанної художньої творчої діяльності. При цьому можна використати нескладні образотворчі прийоми. Наприклад, різні варіанти техніки «карлючки», «закритих очей», «автографи», «естафета ліній». При виконанні цих вправ відбувається зниження контролю з боку свідомості і настає релаксація.

II етап – актуалізація візуальних, аудіальних, кінестетичних відчуттів

На цьому етапі можна використовувати малюнок у сполученні з елементами музичної терапії. Музика як терапевтичний засіб, впливає на настрій людини, поліпшує її самопочуття. Для занять краще підбирати приємні мелодії без тексту, які не викликають протесту в учасника. Гучність звучання також установлюється із загальною згоди. Обов'язково необхідно змінити чи виключити музику, якщо цього бажає учень.

III етап – образотворча діяльність

Цей етап припускає індивідуальну творчість для дослідження власних проблем і переживань. Прийнято вважати, що всі види підсвідомих процесів, у тому числі страхи, сновидіння, внутрішні конфлікти, ранні дитячі спогади, відбиваються в образотворчій продукції при спонтанній творчості. Таким чином, людина невербальною мовою повідомляє про свої проблеми і почуття, вчиться розуміти й аналізувати свої емоції. Деякі діти намагаються створювати реалістичні, гарні малюнки, тому необхідно пояснити учасникам заняття, що їхні роботи не будуть оцінюватися. Важливий процес спонтанної творчості, емоційний стан «малювальника», його внутрішній світ, пошук адекватних засобів самовираження.

Даний етап заняття передбачає непряму діагностику. На перших заняттях учасник прагне працювати знайомими і звичними засобами, і тільки в міру подолання психологічного захисту починає експериментувати, стає більш експресивними. Як правило, дитина з високою особистісною чи ситуативною тривожністю спочатку малює простим олівцем, багаторазово виправляє зображення, а тільки потім розфарбовує його. Коли переборені захисні тенденції, фарби викликають в учня сильний емоційний відгук, стимулюють уяву і прагнення творчості. Багатоголосся кольорів і відтінків дозволяє більш точно відобразити настрій і психічний стан в момент заняття.

IV етап – активізація вербальної і невербальної комунікації Головне завдання цього етапу полягає у створенні умов для комунікації. Учаснику пропонується показати свою роботу і розповісти про неї. Ступінь відкритості і відвертості самопрезентації залежить від рівня довіри до психолога, від особистісних особливостей дитини. Якщо вона з якихось причин відмовляється від висловлювань, не слід наполягати. Можна запропонувати учаснику скласти історію про свій малюнок і придумати для нього назву. Тобто поєднати малюнок і казку. Починати розповідь можна словами «Жила собі людина, схожа на мене...». Такий початок полегшує вербалізацію внутрішнього стану і підсилює ефект проєкції та ідентифікації. По розповіді учасника

можна зрозуміти, кого він засуджує, кому співчуває, ким захоплюється. Таким чином неважко скласти уявлення про нього самого, його цінності та інтереси, відносини з навколишнім світом.

V етап – звільнення від неприємних відчуттів

Учасник малює предмет, який його травмує, у комічній формі або малює радість у власному баченні. Можливо також скласти веселу казку про повне подолання страху. Перекладання тих переживань, що травмують, у комічну форму або протилежну емоцію призводить до катарсису, звільнення від неприємних відчуттів, емоцій.

VI етап – рефлексивний аналіз

Заключний етап заняття припускає рефлексивний аналіз у невимушеній обстановці. Необхідна присутність елементів спонтанної «взаємотерапії» у вигляді доброзичливих висловлювань, позитивного програмування, підтримки. Атмосфера емоційної теплоти, емпатії, турботи дозволяє учаснику арт-терапевтичного заняття пережити ситуацію успіху в тій чи іншій діяльності. Дитина здобуває позитивний досвід самоповаги і самосприйняття, у неї зміцнюється почуття власної гідності, поступово коректується образ «Я» На завершення варто акцентувати увагу на успіхах дитини.

Використовуючи арт - терапевтичні методи в роботі з дітьми дошкільного віку, педагогами, адміністрацією та батьками, я помітила, що їм набагато цікавіше таким чином спілкуватися зі мною, запитувати щось у мене, на що досі не вистачало сміливості. Діти та дорослі можуть приховувати тривожні ситуації від психолога, проте за допомогою кольору, форм, ліній я чітко можу прослідкувати тривожні нотки і вже в індивідуальному порядку підкорегувати необхідне.

Заняття з арт-терапії сприяють розвитку рівня креативності дітей. У дітей показники рівня самооцінки підвищуються, рівень тривожності знижується. У дітей, які мали поганий настрій на початку заняття до кінця заняття емоційний фон значно покращувався. Діти, які мали нейтральний стан, як правило активізуються, стають радісними. У дітей, які відвідують розвиваючі та корекційні заняття, поліпшились творчі здібності, підвищилась самооцінка, упевненість у собі. Діти вчать мислити не тільки творчо, а і символічно, виражаючи себе через символи, колір, асоціації свій настрій, стан.

Список використаних джерел

1. Арт-терапія - нові горизонти / За ред. А.І. Копитіна. - М.: Когіто-Центр, 2006. - 336с.
2. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д., Тихонова Е. А. Проективная диагностика в сказкотерапии. — СПб.: Речь, 2003. — 208 с.
3. Киселева М.В. Кулганова В.А. Арт – терапия в психологическом консультировании. – СПб.: Речь, 2012.
4. Кисельова М.В. Арт – терапия в практичній психології і соціальній роботі. – СПб.:Речь, 2007.
5. Копитін А.І. Основи арт-терапії / А.І. Копитін. - СПб.: Видавництво «Лань», 2006. - 256 с.
6. Копитін, А. І. Практикум з арт-терапії / А. І. Копитін. - СПб., 2000.
7. Кудріна А.В. Методи Арт – терапії в практиці психологічного консультування // психологічний журнал Міжнародного університету природи, суспільства і людини «Дубна». 2009. №3.
8. Орігамі, журнал, № № 5 (9), 6 (10), 1997
9. Практикум по арт-терапії: шкатулка мастера: науч.-метод.посіб./Олена Тараріна. – 4-е вид., доповн.-К.: АСТАМИР-В, 2017. – 224 с.
10. Науково-методичний посібник: Арт-кухня: волшебные рецепты./ Олена Тараріна. – Северодонецк: Элтон-2, - 140с.

Психологічний супровід становлення професійної компетентності психологів-початківців

Кармазіна Ксенія Анатоліївна, практичний психолог-методист комунального закладу освіти «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 402 комбінованого типу» Дніпровської міської ради

Представлена схема діяльності школи становлення фахівця психологічної служби закладу дошкільної освіти. Метою є розробка серії зустрічей для психологів першого року роботи, в які включена інформація та вправи для швидкого входження в професію. Проведення циклу зустрічей сприяє:

- Збереженню психологічного здоров'я, розумінню ефективної психічної діяльності.
- Нормативно-правому, науково-методичному та організаційному забезпеченню діяльності практичних психологів дошкільних навчальних закладів.
- Удосконаленню професійної майстерності і розвитку творчого потенціалу практичних психологів.
- Запровадженню сучасних психолого-педагогічних технологій, інновацій, науково-дослідницької і проектної діяльності в роботу.

Кожне з запропонованих занять містить інформаційно-методичну частину, яка сприяє підвищенню психологічної компетентності; практичну частину, до якої включені тренувальні вправи для відпрацювання навичок (наприклад, інтерпретації дитячих малюнків) та ресурсну частину до якої входять арт - терапевтичні вправи, що сприяють стабілізації емоційного стану, підвищенню впевненості та збереженню психологічного здоров'я. Четверте заняття присвячене профілактиці емоційного вигорання, так, як ця тема актуальна для

психологів-початківців та взагалі всіх працівників дошкільних закладів. Вміння побудувати роботу в цьому напрямку відпрацьовується на занятті.

Заняття №1

Тема: Організація роботи практичного психолога в дошкільному навчальному закладі

Мета: ознайомлення практичних психологів з нормативно - правовою базою, яка регламентує діяльність фахівців психологічної служби закладів дошкільної освіти, з особливостями ведення ділової документації, планування роботи на рік, надання методичної допомоги у розв'язанні першочергових проблем, труднощів з якими зустрічається молодий фахівець, підтримання творчої наснаги, бажання плідно працювати.

1.Знайомство.

До початку заняття, кожному учаснику запропоновано виготовити візитку (необхідно написати своє ім'я та зобразити символ настрою).

2.Привітання.

Учасникам пропонується привітатися один з одним різними частинами тіла: долонями, ліктями, колінами.

3.Презентація.

Кожен учасник презентує себе за асоціацією «Я - вдома, я – на роботі».

Аркуш А-4 згинається навпіл. Зверху однієї частини пишеться ім'я та образи-асоціації себе вдома та на роботі .

4.Теоретичний блок «Перші кроки у професію».

Хто ж такий практичний психолог у морі освітянських проблем? Практичний психолог – це спеціаліст, який має відповідну освіту та рівень кваліфікації і який здійснює психологічний супровід навчально-виховного процесу у закладах освіти. Супровід – це система професійної діяльності психолога, спрямована на створення соціально-психологічних умов збереження та зміцнення психологічного здоров'я, успішного навчання і психологічного розвитку дитини в ситуаціях взаємодії з однолітками та дорослими в освітньому процесі. Перед початківцем стає низка питань: - що робити?(специфіка професійних завдань); - яким чином? (рівень технологічної оснащеності фахівця, форми організації роботи, рефлексія результатів процесу здійснення супроводу); - на яких підставах? (система базових уявлень) - задля чого? (система початкових професійних цінностей і цільей).

Основними напрямками діяльності практичного психолога, які забезпечують вирішення завдань психологічного супроводу розвитку дитини є :

- діагностичний;
- просвітницький;
- консультативний;
- корекційно – розвивальний.

Метою діяльності працівників психологічної служби навчального закладу є:

- створення умов для розвитку дитини відповідно до вікових норм та їх індивідуальних особливостей;
- попередження проблем розвитку дитини (порушення емоційно-вольової сфери);
- проблеми взаємовідносин з однолітками, педагогічними працівниками, батьками;
- допомога (сприяння) дитині у вирішенні актуальних завдань її розвитку, навчання, соціалізації;
- психологічне забезпечення освітніх програм;
- допомога педагогам, батькам у створенні необхідних умов для гармонійного розвитку дитини;
- формування психологічної культури батьків, педагогів.

Психологічна діагностика дитини здійснюється за згодою батьків, чи осіб, що їх замінюють, за такими напрямками:

- вивчення адаптації до дошкільного закладу;
- вивчення рівня розвитку пізнавальної сфери;
- вивчення особистості та емоційно-вольової сфери;
- вивчення комунікативної сфери;
- вивчення стилів сімейного виховання;
- вивчення емоційних станів.

За результатами психодіагностичних досліджень практичний психолог зобов'язаний вести відповідну документацію і статистичну звітність: протоколи діагностичних досліджень, аналітичні довідки, індивідуальні картки психологічного супроводу дитини.

Орієнтовна тематика просвітницької роботи з батьками:

- ✓ вікові особливості розвитку дитини;
- ✓ психологічні основи забезпечення гармонійного розвитку дітей;
- ✓ особливості адаптації до нових умов життєдіяльності;
- ✓ підготовка дитини до навчання у школі;
- ✓ психологічні основи спілкування з батьками;
- ✓ вплив психологічного та фізичного насилля на формування особистості дитини;
- ✓ стилі батьківського виховання.

У робочому кабінеті практичного психолога матеріали та документація мають бути сформовані та систематизовані у тематичні папки, які розподіляються за категоріями:

- Нормативно-правова документація.
- Навчально-методична документація.

- Довідково-інформаційна документація
- Обліково-статистична документація.
- Документація для службового використання.

Нормативно-правова документація.

У кабінеті створена відповідна папка у якій знаходяться такі матеріали:

- Посадова інструкція практичного психолога;
- Положення про особливості діяльності практичних психологів (соціальних педагогів) загальноосвітніх навчальних закладів в 2018-2019 навчальному році;
- Етичний кодекс психолога (прийнятий на I Установчому з'їзді Товариства психологів України 18 грудня 1990 р.);
- Декларація прав дитини (проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 р.)"
- Конституція України.

Навчально-методична документація.

2.1. Періодичні видання

Журнали:

«Психолог дошкілля »

2.2. Науково-методична література.

Довідково-інформаційна документація

Обліково-статистична документація

У кабінеті є відповідна папка у якій знаходяться:

- паспорт кабінету;
- звітна документація практичного психолога за півріччя та рік;
- вихідна документація.

Документація для службового використання.

У кабінеті знаходиться така документація:

- індивідуальні картки дітей груп;
- індивідуальні картки групи ризику;
- індивідуальні картки обдарованих дітей;
- журнал протоколів індивідуальних консультацій.

5. Вправа «Вільний мікрофон»

Кожен із учасників засідання має право задати будь-яке питання, яке його хвилює. Всі бажані можуть прийняти участь у обговоренні.

6. Арт-терапевтична вправа з використанням рецептивно-регуляторної форми музикальної терапії.

На столі перед собою ви бачите прозорі ємкості, в них ми будемо створювати фарбу, якою будемо потім малювати. Покладіть кожен собі в ємкість по 2 ст. ложки солі – опустіть руку в сіль і відчуйте її. Тепер додайте 4 ст. ложки муки – старанно змішайте інгредієнти руками, щоб не залишилося жодної не змішаної часточки.. Додайте в суміш 4-5 ст. ложки клею ПВА- ретельно змішайте суміш до утворення однорідної маси. Тепер додайте 3-4 ст. ложки олії – повторіть процес змішування. Доливайте в суміш воду маленькими порціями, перемішуйте і розминайте кожную часточку, продовжуйте процедуру до тих пір, поки суміш не стане схожою на сметану, не дуже рідку, але й не густу. Тепер самий час надати фарбам колір. Вибирайте будь-який колір гуаші та додавайте у суміш, старанно перемішуйте, до отримання потрібного відтінку. Одним із засобів виходу із стресу є музика, яка має певний терапевтичний ефект. Зараз я буду включати добре відомі музичні твори. Вашим завданням буде, на загальному ватмані відобразити вашою фарбою відчуття, емоції, які будуть виникати під час прослуховування мелодії. (Після кожної мелодії зміна ватмана)

1. Штраус «Вальс квітів».
2. Шопен «Прелюдія №1.opus 28
3. Шуберт «Аве Марія»

7. Рефлексія.

СМС повідомлення своєму другу, подрузі з 11 слів про проведений час.

Заняття №2

Тема: Подорож по діагностичній карті

Мета: актуалізувати знання спеціалістів щодо діагностичного супроводу дошкільників, звернути увагу на те, для чого проводиться діагностика, підвищити професійну компетентність при аналізі результатів діагностичних досліджень, розвивати вміння знімати емоційне напруження, активізувати творче ставлення до життя.

1. Привітання.

Традиційно перед початком роботи кожен учасник презентує своє ім'я, та актуалізує свій емоційний стан у вигляді малюнка-асоціації.

2. Вправа «Чарівна скринька».

Учасники отримують паперові монети і пишуть на них те, що приносить задоволення чи користь від посади, яку вони займають. Зачитують їх уголос і опускають у скриньку.

3. Теоретичний блок « Діагностика у практичній діяльності психолога-початківця»

Психологічна діагностика є одним із найскладніших видів роботи практичного психолога. Насамперед складність діагностичного обстеження визначена процедурою його проведення. Вона має бути чітко однаковою щодо всіх дітей, розвиток яких вивчають. У роботі практичного психолога системи освіти психологічна діагностика не є самостійною. Вона — лише основа, на якій фахівець має побудувати адекватну розвивальну роботу з конкретною дитиною чи віковою групою. А про це, на жаль, інколи забувають молоді спеціалісти: захоплюючись психологічною діагностикою, залишають її результати без уваги. Тим самим перетворюють діагностику на штучне, нікому не потрібне явище. Психодіагностика в системі роботи практичного психолога має свої особливості, чим відрізняється від дослідницької діагностики науковця. Аби діагностика сприяла ефективній побудові психолого-педагогічного супроводу дітей, вона має займати менше часу, бути простою й доступною щодо оброблення й аналізу результатів. Для цього фахівцю доречно користуватися діагностичним мінімумом.

Психологічне тестування в дошкільній установі є частиною загальної системи діагностики дітей дошкільного віку, що включає також педагогічну і медичну.

Система тестової роботи

Мета	Показники	Засоби	Відповідальні
Вивчення і виявлення особливостей розвитку кожної дитини і груп дітей для наступної індивідуальної і групової коректувально-розвиваючої роботи	Стан здоров'я і фізичного розвитку	Медичне обстеження	Лікар, медична сестра
	Освоєння освітньої програми	Педагогічне тестування	Старший вихователь, вихователі
	Особливості психічного розвитку	Психологічне тестування	Практичний психолог

Цілі і завдання тестування визначаються специфікою закладу дошкільної освіти, але в той же час вони мають бути спрямовані на виявлення умов, що перешкоджають повноцінному розвитку і становленню особи дитини-дошкільника. Психологічне тестування завжди має бути основою для побудови ефективного навчально-виховного процесу в ЗДО.

На думку Т. М. Марцинковської, предметом психодіагностики в ЗДО є індивідуально-вікові особливості дітей, а також причини порушень і відхилень в їх психічному розвитку.

При укладенні договору між ЗДО і батьками кожної дитини доцільно письмово підтвердити згоду батьків на участь їх дитини в психодіагностичному обстеженні. Тим самим дотримуватиметься принцип законності.

У моделі психологічного супроводу виділяються три основні діагностичні схеми: тестовий мінімум, первинна диференціація норми і патології розумового розвитку, поглиблене психодіагностичне обстеження дитини. З них основною схемою є тестовий мінімум - мінімальний, достатній набір психодіагностичних методик, який,

- 1) є частиною освітнього плану ЗДО, запланованим "психопрофілактичним оглядом" кожної вікової групи дітей;
- 2) дає можливість відстежувати динаміку розвитку і стану дошкільника упродовж усього процесу навчання;
- 3) дозволяє умовно розділити усю обстежену групу дітей на дві підгрупи - "психологічно благополучних" дітей і дітей "з проблемами навчання і розвитку";
- 4) є важливим механізмом, що "запускає" дві інші психодіагностичні схеми по відношенню до дітей з певними проблемами навчання і розвитку.

У рамках моделі психологічного супроводу передбачено проведення психологічних тестових мінімумів на трьох етапах дошкільного навчання. Вибір етапів обумовлений об'єктивними і суб'єктивними складнощами, з якими пов'язано навчання дітей в ці періоди. Усі вони важливі з точки зору потенційних можливостей розвитку і навчання, що містяться в них. Це етап вступу до дошкільної установи, етап перебування у закладі і етап закінчення дошкільного навчання.

Таким чином, система тестових мінімумів в дошкільній установі може складатися з шести обстежень:

- 1) обстеження дітей при вступі в ЗДО в період їх адаптації;
- 2) обстеження дітей раннього віку (2-3 року);
- 3) обстеження дітей молодшої вікової групи (3-4 року);
- 4) обстеження дітей середньої вікової групи (4-5 років);
- 5) обстеження дітей старшої вікової групи (5-6 років);
- 6) обстеження дітей підготовчої групи в період закінчення навчання в закладі (6-7 років).

Система психологічного тестування будується таким чином. На початку навчального року (вересень-жовтень) практичний психолог проводить експрес-тестування рівня психічного розвитку дітей усіх вікових груп. Потім психолог проводить поглиблену діагностику з дітьми, що імовірно мають проблеми в розвитку. Такі діти зазвичай і складають «групу ризику». На основі поглибленої діагностики будується корекційно-розвивальна робота.

З дітьми, що мають виражені порушення психічного розвитку, проводиться психодіагностичне обстеження з метою первинної диференціації норми і патології розумового розвитку. Такі діти, як правило, прямують до інклюзивно-ресурсного центру.

Повторне психологічне тестування дітей підготовчої групи проводиться в квітні по усіх критеріях психологічної готовності і спочатку є поглибленим. Дошкільники з низьким рівнем готовності до навчання в школі повинні отримати додаткову психолого-педагогічну допомогу.

Основними засобами отримання інформації про психолого-педагогічний статус дитини і його відповідність віковим нормам на етапі тестового мінімуму являються:

- експертне опитування вихователів та батьків;
- психологічне обстеження дошкільників;

Додатковими засобами збору інформації можуть бути: структуроване спостереження за дитиною в процесі обстеження, аналіз педагогічної документації, а також матеріалів попередніх обстежень.

Експертні опитування дозволяють отримати інформацію про особливості навчання, поведінки і спілкування дошкільника від людей, що мають можливість регулярно спостерігати його в значущих життєвих ситуаціях. Це, передусім, вихователі і батьки.

Психологічне обстеження дошкільників спрямоване на отримання інформації, передусім, про такі індивідуально-психологічні особливості дитини, як:

- особливості поведінки і спілкування;
- особливості емоційно-вольової сфери;
- особливості пізнавальної діяльності.

ТЕСТОВИЙ МІНІМУМ

Вікова група	Сфера, що вивчається		
	Пізнавальна	Емоційно-вольова	Поведінка і спілкування
Ранній вік (2-3 року)	Сенсорні еталони, загальна моторика, конструктивний праксис	Емоційний фон настрою активність	Гра контактність, реакція на заохочення і осуд
Молодша (3-4 року)	Уява мислення, мова моторика	Домінуючий емоційний стан, статеві ідентифікація, рівень домагань	Гра комунікативні навички в спілкуванні з дорослими
Середня (4-5 років)	Уява, мислення, мова, пам'ять моторика	Самосвідомість, домінуючий емоційний стан	Гра комунікативні навички в спілкуванні з дорослими
Старша (5-6 років)	Уява, мислення, мова, пам'ять увага моторика	Самооцінка статус в групі, домінуючий емоційний стан	Гра комунікативні навички в спілкуванні з однолітками
Підготовча	Пам'ять, увага, мова, логічне мислення, уява, моторика	Мотивація, самооцінка, довільність, домінуючий емоційний стан	Гра спілкування з однолітками і дорослими

За підсумками тестового мінімуму психолог готує узагальнену аналітичну інформацію по групах, заповнюючи звідні таблиці.

4. Практикум «Проективні методики: «Малюнок сім'ї», «Дерево»»

4.1 Теоретичний блок

4.2 Практичний блок

Учасники об'єднуються в дві групи. Кожна отримує кейс дитячих малюнків і їх необхідно проінтерпретувати.

5 Арт-терапевтична вправа «Мандала з кольорової крупи»

Учасникам пропонується за допомогою манки, гречки, пшона 5 кольорів (жовтого, чорного, червоного, зеленого, синього), клею, кола на білому папері створити мандалу.

Після творчої діяльності обговорення:

- Подивіться на сою роботу та скажіть, як би ви її назвали.
- Що вона вам нагадує?
- Чи сподобалося вам працювати з крупою?
- Які почуття виникають у вас?

6. Рефлексія. Учасники повинні продовжити фрази:

- Мені сьогодні сподобалося...
- Сьогодні я дізналася...

Кожен учасник циклу занять мав змогу взаємодіяти зі своїми колегами, які працюють перший рік у закладі дошкільної освіти. Вони мають професійну підтримку і на рівні районного методичного об'єднання, у деяких з них є наставники, які координують їх роботу, підтримують та надають методичну допомогу. Знаходження в просторі колег, які мають схожі обставини та умови роботи, дозволяють знайти відповіді на хвилюючі питання, а також передбачити можливі ситуації та запитання. Можливість задати питання, яке не стосується теми заняття було під час вправи «Вільний мікрофон», яка повторювалась на кожному занятті, хоча в змісті вона не завжди є. Учасникам сподобався арт-терапевтичний блок, бо це не тільки вправи до скарбнички практичної діяльності, а й можливість самому спробувати ефективність тієї чи іншої техніки. Великий вплив проведена робота мала на підвищення впевненості учасників, як професіоналів. Знаходячись у своєму закладі, в

професійній самотності, інколи приходять думки, що щось не так робиш, що не достатньо ефективний. А в процесі спілкування з'ясовується, що у інших теж бувають такі ж сумніви. Підтримка – це велика сила. Учасники циклу занять вважають таку роботу з колегами ресурсною та ефективною.

Список використаних джерел

1. Венгер А.Л. Психологічні малюнкові тести / Олександр Леонідович Венгер - М. : Владос-Прес, 2002. – 160с.
2. Гіндак К.С. Мистецтво жити разом / Катерина Семенівна Гіндак - Миргород, 2016. – 143с.
3. Гіндак К.С. Психотерапія кожному / Катерина Семенівна Гіндак - Миргород, 2010. – 374с.
4. Животенко Л. Мандала з кольорової крупи / Л. Животенко // Психолог дошкілля. – 2018. - №3. – С. 18-20.
5. Леві В.Л. Мистецтво бути собою / Володимир Львович Леві - М.: Знання, 1977 – 208с.
6. Леон К. Професійне вигорання педагогів. Причини та способи боротьби / К. Леон // Психолог дошкілля. – 2017. - №9. – С. 4-9.
7. Мушинський В.П. Система тестових мінімумів в діяльності дошкільного психолога. Психологічний інструментарій/ / Мушинський В.П., Савельєва Н.В., Берестюк М.В. – Дніпро, 2018 – 47с.
8. Паламарчук І. Профілактика емоційного вигорання / І.Паламарчук // Психолог дошкілля. – 2017. - №8. – С. 17-18.
9. Розов В.І. Адаптивні антистресові психотехнології / Віталій Ігорович Розов - К.: Кондор, 2005 – 277с.
10. Собчишина Л., Небучина Л. Арт-терапія в профілактиці емоційного вигорання педагогів / Л. Собчишина, Л. Небучина // Психолог дошкілля. – 2017. - №12. – С. 14-18.

Програма розвиваючих занять «Скринька чеснот»

Мельникова Олена Леонідівна, практичний психолог-методист КЗО «Середня загальноосвітня школа № 88» Дніпровської міської ради

Лауреат Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» у номінації «Профілактичні програми»

Програма занять «Скринька чеснот» орієнтована на молодших школярів, враховуючи високу сенситивність цього вікового періоду для формування і розвитку моральної свідомості. Представлена технологія передбачає виховання моральних якостей через поступове усвідомлення школярами моральних понять, набуття моральних знань; формування моральних переконань; орієнтація на моральні норми у своїй поведінці.

Програма складається з 17 розвиваючих занять. Рекомендується для використання у практичній діяльності шкільних психологів, вчителів.

ЗАНЯТТЯ 1

Тема: Скринька чеснот

Мета і завдання:

- дати дітям можливість відчувати себе в атмосфері занять, ознайомити з темою циклу занять;
- розширити уявлення про привітання;
- сприяти розвитку самопізнання кожної дитини;
- ініціювати посилення міжособистісного спілкування у групі.

Матеріали та обладнання: фліп-чарт, фігурки з кольорового паперу, маркери, аркуші для роботи у групах, м'ячик, плакат «Чесноти», «Палітра настрою», «Чарівні» альбоми для кожного учня.

Час проведення: 30 - 45 хвилин

Хід заняття

I. Розминка. Емоційне налаштування на заняття

1.1. Вправа «Спогади про канікули». Після привітання психолог пропонує дітям згадати зимові канікули і поділитися своїми враженнями про проведений час. Для цього діти розбирають заздалегідь вирізані з кольорового паперу фігурки сніговиків, ялинкових прикрас. На фігурках діти можуть написати своє головне враження. Після нетривалих роздумів діти по черзі діляться враженнями, а психолог розміщує фігурки на фліп-чарті (листі ватману). Після заняття ватман можна розмістити в кабінеті, де будуть проходити заняття.

1.2. Інформаційне повідомлення психолога.

Які слова вимовляють люди при зустрічі?

Що позначають слова «здрасуйте» і «привіт»?

«Здрасуйте» - це побажання здоров'я. Здоров'я дуже цінується. Цікава історія слова «привіт». У давні часи, зустрічаючи дорогого гостя, підносили йому гілку лісового дерева, як побажання благополуччя і здоров'я, так як ліс був для наших пращурів джерелом сили, життя і надії. Цей обряд мав назву «привітання». За багато століть слово помітно покоротшало і перетворилося в повсякденне «привіт».

1.3. Робота у мінігрупах. Вправа «Давайте привітаємось». Діти виконують завдання: написати всі відомі слова і дії, за допомогою яких люди вітають один одного. Після роботи в групах діти представляють результати, психолог фіксує результати на дошці

II. Розкриття теми заняття

2.1. Вправа «Чарівна долонька». Психолог роздає дітям долоньки з кольорового паперу і пропонує на пальчиках написати свої цінні якості, риси характеру. Після виконання завдання діти діляться враженнями, розповідають, які позитивні якості їм у собі подобаються.

2.2. Інформаційне повідомлення. Психолог узагальнює, що всі позитивні якості, які згадали діти, можна назвати чеснотами. Дітям демонструється плакат, на якому написані чесноти. Психолог організовує бесіду з учнями. «Чому ці якості називаються чеснотами? Вони допомагають робити добрі справи. Чеснот багато. Подивіться на їх список. Давайте прочитаємо назви чеснот вголос. У кожного з вас є ці чесноти, на заняттях ми будемо вчитися проявляти їх. А допомагати нам у цьому буде «Чарівний альбом». Психолог роздає дітям альбоми, пропонує їх розглянути і виконати завдання до першого заняття.

2.4. Практична робота в альбомах.

III. Заключна частина.

3.1. Вправа «Палітра настрою». Психолог пропонує дітям прислухатися до свого настрою і подумати, якого він зараз кольору. Діти по черзі розміщують на заздалегідь приготовленому аркуші ватману з контуром палітри кружечки того кольору, що відповідає їх емоційному стану.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ТРЕНЕРА

ЧЕСНОТИ

ОХАЙНІСТЬ і АКУРАТНІСТЬ

ДОБРОТА

ТУРБОТА

БЕЗКОРИСЛИВІСТЬ

ДИСЦИПЛІНОВАНІСТЬ

ПРАЦЬОВИТІСТЬ

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

ВПЕВНЕНІСТЬ

РІШУЧІСТЬ

ЧЕСНІСТЬ

ПОВАГА і САМОПОВАГА

ДРУЖЕЛЮБНІСТЬ і СПІВРОБІТНИЦТВО

ЗАНЯТТЯ 2

Тема: Охайність

Мета і завдання:

- згадати правила особистої гігієни;
- познайомити дітей з поняттям «охайність»;
- показати житеву необхідність цієї чесноти;
- розвивати уяву, творчу активність учнів.

Матеріали та обладнання: мультфільм, альбоми для кожного учня, плакати з прислів'ями про охайність.

Час проведення: 30 - 45 хвилин

Хід заняття

I. Розминка. Емоційне налаштування на заняття

1.1 Динамічна пауза «Встаньте ті, хто...» Діти сидять у колі, психолог дає завдання: зараз ми подивимося, хто у нас в групі виявився уважним. Встаньте ті, хто ...

- любить бігати;
- радіє гарній погоді;
- у кого є молодша сестра;
- любить дарувати квіти;
- вмивається вранці;
- чистить зуби

II. Розкриття теми заняття

2.1. Бесіда за темою заняття. Психолог розміщує на дошці прислів'я про чистоту і пропонує дітям пояснити їх зміст. Прислів'я діти записують в альбоми. Після чого пропонується згадати правила особистої гігієни. Діти обговорюють, які неприємності чекають тих, хто не дотримується правил гігієни.

2.2 Перегляд мультфільму «Мойдодир» з подальшим обговоренням.

Чого навчає нас цей мультфільм?

Які неприємності сталися з хлопчиком і чому?

2.3. Творче завдання «Предмети, які допомагають зберігати чистоту»

Психолог пропонує дітям згадати, які предмети допомагають нам підтримувати чистоту. Для цього діти відгадують загадки, шукають картинки - відгадки серед малюнків в альбомі

2.4. Читання вірша «Шкідливі поради» Г. Остера

Після прочитання психолог запитує у дітей, чому поради називаються шкідливими?

Для чого автор написав такі вірші?

Чого він хотів домогтися насправді?

2.5. Робота в альбомах.

В альбомах діти розфарбовують ілюстрацію до казки «Мойдодир». Можна зробити виставку дитячих малюнків.

III. Заключна частина. Обговорення вражень від заняття.

ЗАНЯТТЯ 3

Тема: Аккуратність

Завдання:

- познайомити з поняттям «аккуратність»;
- показати життєву необхідність цієї чесноти;
- визначити різницю між якостями «охайність» і «аккуратність»;
- формувати навички акуратності;
- розвиток уяви, творчої активності.

Матеріали та обладнання: м'яч, презентація «Юля – чистюля», мультфільм «Федорине горе», малюнки предметів, що допомагають бути охайними і акуратними

Час проведення: 30 - 45 хвилин

Хід заняття

I. Розминка. Емоційне налаштування на заняття

1.1. Динамічна пауза «Наші помічники». Діти сидять у колі, психолог кидає по черзі м'яч дітям. Дитина, яка отримує м'яча, називає будь-який предмет, що допомагає зберігати чистоту. Завдання: не можна повторюватися.

II. Розкриття теми заняття

2.1. Читання вірша М. Пляцковського «Юля-чистюля» з подальшим обговоренням.

Чи можна сказати, що Юля стежила за чистотою?

А чому тоді в кінці автор задає нам таке питання?

Висновок: Юля була охайною, але не акуратною. Охайність - утримання в чистоті свого тіла. Акуратність - порядок в речах.

Висновок діти записують в альбом.

2.2. Перегляд мультфільму «Федорине горе» з подальшим обговоренням.

Перед переглядом мультфільму психолог запитує:

Чи вірите ви, що речі вмють розмовляти, і багато чого можуть розповісти про своїх господарів?

Після перегляду мультфільма - обговорення.

Чого навчають нас ці мультфільми?

Які неприємності сталися з бабусяю Федорою і чому?

Чому речі повернулися до бабусі Федори?

Якщо ми будемо акуратними, то якими будуть наші книги, зошити, кімната?

Що потрібно зробити, щоб ці якості завжди залишалися з нами?

2.3. Дискусія «Предмети, які допомагають зберігати чистоту і акуратність»

Психолог роздає дітям картки з малюнками предметів. Діти називають предмети і висловлюють свою думку: якщо предмет допомагає залишатися акуратними - його назву записують у ліву колонку таблиці. Якщо предмет допомагає підтримувати чистоту - назву записують у праву колонку таблиці.

2.4. Робота в альбомах. Творче завдання.

Що би ви порадили дітям, які вирішили дотримуватися чистоти, бути акуратними?

Розфарбуйте малюнок до казки «Федорине горе».

III. Заключна частина. Вправа «Емоція по колу»

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ТРЕНЕРА

«Юля - чистюля», М. Пляцковський

1. Ви знаєте дівчинку Юлю? Це дивовижна дівчинка. Після дзвоника будильника вона не бурчить: «Ну, ще п'ять хвилиночок ...» Ні, вона рішуче відкидає ковдру, вистрибує з ліжка і біжить робити зарядку. Оце так Юля!

2. І на зарядці Юля не лінується. Раз, два, стрибаємо весело. Оце так Юля.

3. А після зарядки - бігом умиватися. Хто боїться холодної води і мила? Тільки не Юля! Юля відкриває кран, миє обличчя з милом. Краса, чистота. Ось це - Юля!

4. А зуби почистити? Юля і про це пам'ятає. Вжик-вжик зубною щіткою. Ставайте, зубки білими і міцними.

5. Дірка на колготках? Не біда! Юля зашиє. Нитку в голку, раз стібок, два стібок ... І дірки наче й не було. Оце так Юля!

6. Стрічки для бантиків м'яті? Юля сміливо береться за справу. Шипить гаряча праска. Юля кожен стрічку пропрасує, жодної складочки не залишить. Ось це Юля!

7. Хіба Юля вийде з дому розпатлана? Ніколи! Вона косички заплете, гребінцем по кожній неслухняній прядочці проведе, стрічки напрасовані зав'яже. Ось це Юля!

8. А тепер - снідати. Юля жодної крихітки на скатертину не впустиє, жодної крапельки не пролле і сама не забрудниться. Ось це Юля!

9. Черевички припали пилом? Дурниця! Юля їх почистить. Ось крем для взуття, ось щітка. І весь пил зник. А тепер до блиску натерти, і черевички виблискують, як нові. Оце так Юля. Оце так Юля!
10. Ну, все, збори до школи закінчені. Двері відчиняються, і на порозі з'являється ... Ах, що за дівчинка! Це не дівчинка, а казка. Личко чисте, косички акуратні, черевички виблискують, у руках портфель. Ось це Юля, Юля-чистюля!
11. Ой, а двері то в квартиру відкриті. Хто ж її забув замкнути? Невже Юля? А в квартирі ...
12. Ой! Жах, кошмар, катастрофа. Ковдра на підлозі валяється, вода холодна з крана ллється, праска не вимкнена шипить.
13. Нитки з голками на стільці кинуті, шітки місцями переплуталися. Чашка брудна догори перевернута. Хто ж це все накоїв? Може розбійники? Або Юля? Оце так Юля, хіба Юля-чистюля?

ЗАНЯТТЯ 4

Тема: Доброта

Завдання:

- розкрити зміст поняття «доброта»;
- показати, як проявляється доброта у житті;
- розглянути способи, якими можна проявляти доброту;
- сприяти розкриттю творчого потенціалу дітей.

Матеріали і обладнання: м'яч, мультфільм «Айболить», альбоми для учнів, ілюстрації до казки

Час проведення: 30 - 45 хвилин

Хід заняття

I. Розминка. Емоційне налаштування на заняття

1.1. Вправа «Побажання по колу» Після привітання дітей психолог пропонує виконати вправу. Для цього діти передають один одному м'яч і говорять про свої побажання на сьогоднішнє заняття.

1.2. Бесіда психолога. Діти, ми продовжуємо знайомитися з чеснотами. Давайте подивимось мультфільм «Айболить». Після перегляду – обговорення:

А чому Айболить добрий - тому що він сидить під деревом?

А як лікарі лікують? Вони роблять уколи, дають гіркі пігулки, просять показати язик, хіба вовни добрі?

Вони все одно добрі, тому що виліковують, роблять добро людям.

II. Розкриття теми заняття

2.1. Читання і обговорення казки Л. Толстого «Білка і Вовк». Обговорення

Що робила білка?

Що робив вовк?

Що сталося з білкою?

Як ви зрозуміли слова білки?

Чи очікували ви, що у казки може бути такий кінець?

Чи сподобалася вам казка? Що сподобалося в казці найбільше?

2.2. Бесіда психолога. Діти, сьогодні ми з вами поговоримо про доброту.

Як ви думаєте, чому героїв деяких казок, фільмів називають добрими?

А ви робите добрі вчинки? Які?

А по відношенню до вас хтось робив добрі вчинки?

Які почуття ви відчуваєте, коли по відношенню до вас роблять щось добре? А коли самі робите щось добре?

Висновок психолога: добрі вчинки приносять радість і задоволення, роблять нас щасливими.

2.3 Творче завдання «Як проявляється доброта». Психолог пропонує дітям виконати завдання в альбомі.

Що потрібно домалювати, щоб було зрозуміло, що чоловічки роблять добрі вчинки?

2.4. Вправа «Ромашка добрих слів» Доброта проявляється не тільки за допомогою вчинків, але і в словах. На листочках ромашки в альбомі потрібно написати добрі слова. Після самостійної роботи діти представляють результати, психолог фіксує добрі слова на дошці.

III. Заключна частина

3.1. Давайте підіб'ємо підсумок нашого уроку.

Яку казку ми читали? Автор казки «Білка і Вовк»?

Де жили Білка і Вовк?

З чого впала Білка?

Що Вовкові палило серце?

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ТРЕНЕРА

Казка «Вовк і Білка» Л. Толстой

Білка стрибала з гілки на гілку і впала прямо на сонного вовка. Вовк скочив і хотів з'їсти білку. Білка стала просити: - Пусти мене. Вовк сказав: - Добре я відпущу тебе, тільки ти скажи мені, чому ви, білки, такі веселі. Мені завжди нудно, а на вас дивишся, ви там вгорі все граєте і стрибаєте. Білка сказала: - Пусти мене перш на дерево, а звідти я тобі скажу, а то я боюся тебе. Вовк відпустив білку, а білка стрибнула на дерево і звідти сказала: Тобі від того нудно, що ти злий. Тобі злість серце пече. А ми білки веселі тому, що ми добрі і нікому зла не робимо.

Список використаних джерел

1. Авдіянець Г.М. Формування основ моральної культури молодших школярів: сутність, зміст, формування / Г.М. Авдіянець // Початкова школа. – 2010. – №1.
2. Баранова И.В. Нравственные ценности. Развивающая программа для младших школьников. Методическое пособие для учителей и психологов / И.В. Баранова. - М. : Генезис. 2003. – 144 с. : ил.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: навчально-методичний посібник / І.Д. Бех. - К. : Либідь, 2003. – 848 с.
4. Божович Л.И. О нравственном развитии и воспитании детей / Л.И.Божович // Вопросы психологии. - М., 2005.
5. Боришевський М.Й. Особистість у вимірах самосвідомості: [монографія] / М.Й. Боришевський. – Суми: Видавничий будинок «Еллада», 2012.– 608с.
6. Братусь Б.С. Нравственное сознание личности. (Психологическое исследование) / Б.С. Братусь. — М. : Знание, 1985. — 64 с.
7. Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники / И.В. Вачков. – М. : Издательство «Ось-89», 2000. – 224с.
8. Головська І.В. Показники та рівні розвитку моральної вихованості особистості молодшого школяра [Електронний ресурс] / І. В. Головська // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. - 2010. - № 1. - с. 88 - 92. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNP ped_2010_1_18
9. Дубровіна І.В. Вікова та педагогічна психологія / І.В. Дубровіна. - М. : Академія, 1999.
10. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Краткий психологический словарь /М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Мн.: «Хэлтон», 1998. – 399с.
11. Жизненные навыки. Уроки психологи во 2 классе / Под ред. С.В.Кривцовой.- М. : Генезис. 2002.- 248с.
12. Заміщак М. І. Молодший шкільний вік як важливий етап становлення моральної самооцінки [Електронний ресурс] / М. І. Заміщак // Психологія особистості. - 2011. - №1. - с. 254-260. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Po_2011_1_32
13. Зверева І.Д., Коваль Л.Г., Фролов П.Д. Діагностика моральної вихованості школярів: Метод. Посібник / І.Д. Зверева, Л.Г. Коваль, П.Д. Фролов. – К. : ІСДО, 1995.
14. Зязюн І.А. Гуманізм освіти ХХІ ст.: філософський і психологічний аспект / І.А. Зязюн // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2002. - №2. – с. 23 -34.

ІНТЕРНЕТ РЕСУРСИ

- Положення про психологічну службу системи освіти України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0922-99>
- Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/
- Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>
- Указ Президента України № 347/2002 від 17.04.02 року «Про Національну доктрину розвитку освіти» [Електронний ресурс] /Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/2827/>

Алгоритм дій практичного психолога в разі виявлення жорстокого поводження з дитиною

1.Негайно зупинити інцидент. Якщо на вимогу припинити жорстокі дії учасники інциденту не реагують, потрібно якомога швидше повідомити представника служби охорони навчального закладу.

2.Після розкриття інциденту необхідно надати постраждалому першу медичну допомогу: супроводити дитину для обстеження стану її здоров'я до медичного пункту закладу, а в разі необхідності — до відповідного закладу охорони здоров'я задля надання медичної допомоги і документування фактів жорстокого поводження. За необхідності потрібно терміново забезпечити постраждалому надання невідкладної медичної допомоги (викликати швидку допомогу).

3.У кабінеті практичного психолога чи соціального педагога (в окремому приміщенні) провести первинне опитування учасників інциденту: жертви, кривдника (кривдників).

Задля надання первинної психологічної допомоги, з'ясування обставин ситуації жорстокого поводження і документування фактів необхідно провести зустріч із постраждалою дитиною й терпляче вислухати розповідь про те, що сталося, в її інтерпретації подій. Під час такої бесіди не можна:

- бути нетерплячим та перебивати дитину;
- намагатися завершити висловлювання дитини;
- втрачати зоровий контакт з дитиною, жестами та рухами тіла демонструвати неухважність;
- відповідати недоладно;
- змінювати предмет розмови;
- залякувати дитину (зокрема тим, що її родичів буде суворо покарано, якщо вона постраждала від жорстокого поводження з боку рідних людей);
- критикувати дитину або глузувати з неї.

4.Після опитування постраждало! дитини в жодному разі не можна залишати її одну (до приходу батьків доручити її класному керівнику, вихователю, іншому педагогічному працівнику).

5.Провести бесіду з кривдником (кривдниками) постраждалого від насильства. Під час спілкування з кривдником необхідно:

- представитися, пояснити доцільність даної бесіди;
- розмовляти спокійно, демонструючи врівноваженість;
- дотримуватися позиції: «Я виконую свої обов'язки».

Розмову варто вести таким чином, щоб вона була для винуватця (винуватців) сигналом, що він не може розраховувати на подальшу безкарність.

6.Після проведення зустрічі з учасниками інциденту насильства необхідно письмово оформити докладну про встановлений факт насильства на ім'я директора навчального закладу (у трьох екземплярах, два залишити в себе).

7.Необхідно скласти план психологічної реабілітації дитини, яка постраждала від жорстокого ставлення, та її кривдника (кривдників), якщо він (вони) навчається в цьому самому закладі.

Алгоритм роботи з дітьми, які потребують підвищеної педагогічної уваги
(діти девіантної та адиктивної поведінки, діти з неблагополучних сімей)

1. Виявлення учнів, що потребують підвищеної педагогічної уваги (наявність девіантної та адиктивної поведінки, резистентність, опір виховним діям) та вивчення їхніх індивідуальних психологічних якостей (додаток 1 на с. 22–23), ведення індивідуальних карток учнів, які потребують особливої педагогічної уваги, а також поновлення списків неблагополучних сімей.
2. Вивчення взаємин учнів у колективі, у мікроколективі, міжгрупових зв'язків (соціометрія, тестування тощо) (додаток 2 на с. 24).
3. Обстеження житлово-побутових умов функціонально неспроможних сімей та дітей девіантної та адиктивної поведінки, складання актів.
4. Виявлення причин, що призвели до девіантної чи адиктивної поведінки, резистентності тощо (анкетування, індивідуальні бесіди з учнем, батьками, друзями тощо).
5. Складання психолого-педагогічної характеристики учня.
6. Організація роботи штабу з профілактики правопорушень та зміцнення дисципліни, уведення до його складу органів самоврядування школи.
7. Систематичний облік роботи з дітьми, які потребують підвищеної педагогічної уваги, та з неблагополучних сімей (додаток 2 на с. 24).
8. Контроль за відвідуванням учнів девіантної поведінки керівниками груп. Підбиття підсумків відвідування на нараді за участю директора.
9. Вивчення ступеня дотримання вчителями педагогічного такту в спілкуванні з учнями, дотримання педагогічної принципності в оцінюванні поведінки, знань, умінь і навичок учнів.
10. Використання активних форм роботи (диспутів, вікторин, літературних і тематичних вечорів, рингів, дискусій тощо), що формують в учнів загальнолюдські цінності та прищеплюють риси загальнолюдської моралі.
11. Проведення індивідуальної роботи з учнями, що потребують підвищеної педагогічної уваги, та їхніми батьками.
12. Узгодження спільного плану роботи з кримінальною поліцією та службою в справах неповнолітніх. Спільна робота навчального закладу з відділом кримінальної поліції з питань профілактики правопорушень.
13. Засідання методоб'єднання класних керівників із питань профілактики правопорушень та роботи з дітьми, що потребують підвищеної педагогічної уваги.
14. Працевлаштування дітей, що потребують підвищеної педагогічної уваги, після закінчення навчального закладу. Виявлення в учня потреби в підвищеній педагогічній увазі.

Корисні веб-ресурси

1	<p>Он-ляндія. Безпечна Веб-країна — http://www.onlandia.org.ua Портал для дітей, батьків, учителів. Он-ляндія — це інтерактивний курс з Інтернет-безпеки — спільна ініціатива програми Microsoft «Партнерство в навчанні», соціально відповідальних комерційних структур, неурядових організацій, за підтримкою громадсько-соціальних діячів. Сайт містить матеріали для дітей, батьків і вчителів (інтерактивні сценарії, короткі тести, готові плани уроків), завдяки яким діти зможуть освоїти основи безпечної роботи в Інтернеті</p>	
2	<p>Безпека в Інтернеті для вчителів — http://fizika.net.ua Безпека в Інтернеті на веб-сайті вчителів фізики. Поведінка в мережі. Неприємності в мережі. Поради щодо планування уроків «Безпека в Інтернеті». Словник користувача Інтернету. Як правильно писати матеріали для публікації в Інтернеті</p>	
3	<p>Допомога дітям: безпека мережі Інтернет для дітей і підлітків — http://planetofsupport.org.ua Рекомендації експертів батькам, в яких є діти молодшого й середнього шкільного віку і доступ до Інтернету. Практична інформація допоможе попередити загрози й зробити роботу дітей в Інтернеті корисною та безпечною</p>	
4	<p>Конфіденційність і безпека в Інтернеті: запитання й відповіді — http://windows.microsoft.com</p>	
5	<p>Навчання дітей безпеці в Інтернеті. Європейський контекст — http://osvita.mediasapiens.kiev.ua</p>	
6	<p>Правила Інтернет-безпеки й Інтернет-етики для дітей і підлітків — http://www.chl.kiev.ua</p>	
7	<p>Ребенок в сети — http://detionline.ru Сайт призначений допомогти вам захистити дитину від небезпеки в Інтернеті. Дані про вплив Інтернету на дітей, інформація про можливу небезпеку, підказки для батьків, захист дитини під час подорожей по Інтернету, дітям про віруси</p>	
8	<p>Веб-спілкування, мережевий етикет — http://netiquette4uth.blogspot.com</p>	
9	<p>Онляндія — безпека дітей в Інтернеті Онляндія у facebook Сторінка Онляндії в соціальній мережі facebook. Доступна, практична інформація з Інтернет-безпеки дасть змогу навіть початківцям ефективно використовувати ресурси мережі й захистити себе від небажаного контенту</p>	
10	<p>Інтерактивне спілкування з експертами у сфері безпеки дітей в Інтернеті. Правила безпечної поведінки в Інтернеті можна знайти на сайті Онляндія — безпечна веб-країна</p>	

Не зайвим буде запам'ятати чи занотувати телефон Національної «гарячої лінії» з питань запобігання насильству та захисту прав дітей — 0 800 500 33 50 або електронну пошту: info@Lastrada.org.ua; onlandia@live.com.